

~~51005~~

50281

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

SECTIO JURIDICO-POLITICA

REDIGUNT M. MÓRA ET J. SZABÓ

SERIES NOVA

TOM. I. FASC. 1.—3.

A NEMZETKÖZI KÖZHATALOM SZERVEZETE AZ EGYESÜLT NEMZETEK ALAPOKMÁNYA SZERINT

ÍRTA

Dr. BUZA LÁSZLÓ

EGYETEMI NY. R. TANÁR

JOGÁSZKÉPZÉS ÉS JOGÁSZI HIVATÁSOK A SZOVJETUNIÓBAN

ÍRTA

Dr. MARTONYI JÁNOS

EGYETEMI NY. R. TANÁR

NÉHÁNY KÉRDÉS A KÉPVISELET KÖRÉBŐL

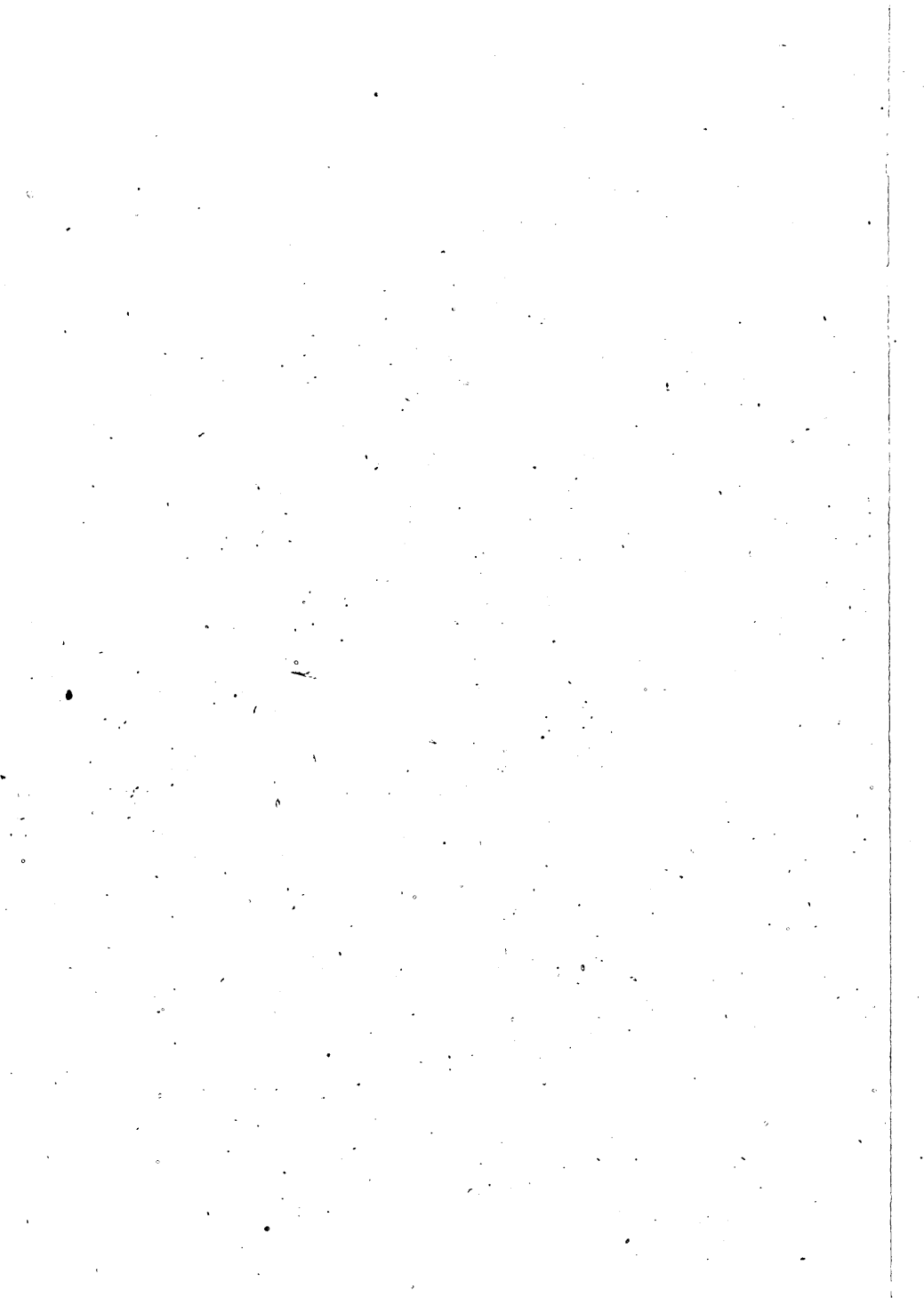
ÍRTA

Dr. KELEMEN LÁSZLÓ

EGYETEMI M. TANÁR
TANSZÉKI JOGÚ ELŐADÓ

SZEGED, 1950

A nemzetközi közhatalom szervezete az Egyesült Nemzetek Alapokmánya szerint.

Irta: Dr. BUZA LÁSZLÓ egyetemi ny. r. tanár

I. A jogrend mindég a hatalom birtokosainak érdekeit szolgálja, az ő hatalmukat van hivatva megerősíteni és állandósítani. Ha a hatalmi viszonyok változnak, szükségképen megváltozik a jog is. A jog maga is hatalmi faktor. Mint ilyen, a fennálló hatalmi helyzet konzerválását célozza, de persze, nem elég erős arra, hogy más faktorokkal szemben a hatalmi viszonyok sértetlen fennmaradását minden esetben biztosítsa. Ha új tényezők jutnak a tényleges hatalom birtokába, a régi jogrend összeomlik s helyet ad az újnak.

Ugyanez a helyzet a nemzetközi jogban is. A nemzetközi jog, elsősorban a nemzetközi alkotmány: az államok általános jogi helyzetét megállapító egyetemes nemzetközi jogszabályok összessége, szintén a mindenkori hatalmi viszonyok függvénye. Az egyetemes jellegű háborúk a nemzetközi hatalom birtokáért folynak. A háború pillanatnyilag tiszta helyzetet teremt ezen a téren: vagy új tényezőknek juttatja a nemzetközi hatalmat, vagy megerősíti a hatalom eddigi birtokosainak helyzetét. Minden háború új nemzetközi jogot kreál, mely a hatalom birtokosának érdekeit szolgálja. Az új hatalmi helyzetet igyekszik intézményesen megerősíteni és állandósítani.

Az I. világháború befejezéséig a nemzetközi hatalomnak nem volt határozott jogi szervezete. A nemzetközi hatalom tényleg a nagyhatalmak kezében volt. Az ő esetenkénti megegyezésük hozta létre azt a tényleges hatalmi túlsúlyt, mely akaratát érvényesíteni tudta a nemzetközi életben. A Nemzetek Szövetségének megalakulásával a nemzetközi hatalom bizonyos jogi szervezetet nyert. A Közgyűlés és a Tanács nem egyes államok megegyező akaratát fejezte ki, mint előbb az u. n. nagyköveti konferenciák vagy más nemzetközi kongresszusok, hanem az egyetemességre törekvő nemzetközi szervezetnek, mint az egyes államoktól különböző alanynak akaratát.

A Nemzetek Szövetségében jogilag a tagállamok összesége volt a nemzetközi hatalom birtokosa. A nagyhatalmak jogilag nem voltak a nemzetközi hatalom önálló tényezői. Állandó tagjai voltak ugyan a Tanácsnak — s ez számukra bizonyos privilégizált helyzetet

jutatott a Szövetségen belül —, de a Tanácsban jogi helyzetük azonos volt a többi tanácstagéval. Mivel érdemi ügyben úgy a Közgyűlésen, mint a Tanácsban csak egyhangúlag lehetett határozatot hozni, a közgyűlési határozat szükségképen a tagállamok összességének akarata volt. Ugyanílyen jellege volt a tanácsi határozatnak is. A közvetlenül érdekelt állam, ha nem volt tagja a Tanácsnak, oda az illető ügy tárgyalására szavazati joggal is bíró ad hoc tagként meghívott. Így a határozat itt is az összes tagok közreműködésével jött létre. A közvetlenül érdekelt állam és az állandó tagsággal rendelkező nagyhatalmak közvetlenül vettek részt a határozathozatalban, a többi tagállamok pedig közvetve, az általuk választott tanácstagok útján. A nagyhatalmak és a többi tagállam részvétele a nemzetközi hatalomban nem kvalitatíve, hanem csak kvantitatíve különbözött. A tanácsi határozat meghozatalában a nagyhatalmak minden ügyet illetőleg közvetlenül vettek részt, a többi állam részvétele pedig közvetett volt, feltéve, hogy az ügynél nem volt közvetlenül érdekelve, illetőleg nem volt, mint a Közgyűlés választottja, éppen tanácstag,

Ez persze nem jelentette azt, hogy a nagyhatalmaknak nem volt döntő befolyásuk a határozathozatalra. Ez a nagyobb befolyás azonban csak tényleges állapot volt s nem a nemzetközi jog által biztosított jogi állapot.

Maga az a hatáskör is, amelyet az Egyezségokmány a Nemzetek Szövetségének adott, erősen korlátozott volt s a szó szokásos értelmében hatalomnak alig volt nevezhető. A hatalom azt jelenti, hogy a hatalom birtokosa a maga akaratát másra rákényszerítheti. A Nemzetek Szövetségének főszervei: a Közgyűlés és a Tanács jogilag ilyen hatalommal csak igen korlátolt mértékben rendelkeztek. Kötelező határozatot csak egyes államokkal szemben s csak azokban az ügyekben hozhattak, amelyekben bizonyos jogszabályok betartásának ellenőrzésével voltak megbízva s ahol ezt az intézkedési jogot az érdekelt állam előre elismerte, mint pl. a kisebbségek védelme vagy a volt központi hatalmak katonai ellenőrzése ügyében.

Az államok közt felmerült vitás esetekben a Nemzetek Szövetsége nem hozhatott a tagállamokra kötelező határozatot. A Tanács s — ha eléje került — a Közgyűlés is a vitás eset békés elintézésére törekedett, a felek közt megegyezést igyekezett létre hozni. Ha ez nem sikerült, nyilvánosságra hozta jelentését, amelyben közölte a vitás eset tényállását és azokat az indítványokat, amelyeket az eset megoldására méltányosnak és megfelelőnek talált. Annak a tanácsi határozatnak, mely a vitában álló felek szavazatát nem számítva egyhangúlag hozott, illetőleg annak a közgyűlési határozatnak, melyet a Tanácsban képviselt szövetségi tagok jóváhagyásával s a

Szövetség többi tagjai többségének hozzájárulásával hoztak, volt bizonyos jogi hatása, de csak annyi, hogy a Szövetség tagjai az ellen az állam ellen, amely az ilyen jelentésben ajánlott megoldást elfogadta, nem viselhetek háborút. A Szövetség ténykedése tehát jogi természetét tekintve ilyenkor is csak közvetítés maradt s nem volt kötelező erővel bíró hatalmi intézkedés.

Ha e mellett figyelembe vesszük, hogy a Nemzetek Szövetsége a fentebb említett egészen kivételes ügyektől eltekintve az érdekelt állam hozzájárulása nélkül egyáltalában nem hozhatott érvényes határozatot s hogy ezekben az egészen kivételes ügyekben is csak a már korábban hozott nemzetközi jogszabályok betartására kötelezhette az érdekelt államot, világos, hogy a Nemzetek Szövetsége nem volt a szó igazi értelmében vett hatalmi szervezet. Az államoknak a nemzetközi rend, a béke biztosítására szolgáló közösségi szervezete volt, de ez a szervezet a tagok önkéntes együttműködésének elvén épült fel s nem a tagokat kényszeríteni tudó nemzetközi közhatalom elvén. A nemzetközi hatalom, amely megelőzően mint a nagyhatalmak tényleges hatalma érvényesült, a Nemzetek Szövetségében bizonyos jogi szervezetet nyert, anélkül azonban, hogy ez a tényleges hatalmat jogi hatalommá tette volna. A nemzetközi hatalom továbbra is a nagyállamok tényleges hatalma maradt, de ezek hatalmukat most már a többi államok jogilag szabályozott közreműködésével s jogilag szabályozott eljárások útján gyakorolták. Az ő tényleges hatalmuk biztosította a tagállamoknak azt az együttműködését is, amelyen a Nemzetek Szövetségének jogi szervezete nyugodott.

A nagyállamoknak ez a tényleges hatalma a nagyhatalmakkal szemben persze nem tudta az együttműködést kikényszeríteni. Ha a nagyhatalmak nem voltak egy véleményen, vitássá vált maga a tényleges hatalom kérdése is: az, hogy az ellentétes nézetek közül melyik mögött áll ott a tényleges hatalmi túlsúly. Ilyenkor az együttműködés megbomlott s ennek előbb-utóbb magának a szervezetnek megbénulását kellett eredményeznie. Mint ismeretes, Németország, Japán és Olaszország kiléptek a Nemzetek Szövetségéből s az u. n. tengelyhatalmak szövetsége szembekerült a genfi szervezetben testet öltött nemzetközi organizációval.

Azt a tényleges hatalmat, amelyet az állandó tanácstagsággal rendelkező nagyhatalmak gyakoroltak, igen lényegesen befolyásolta az a körülmény is, hogy egyes nagyhatalmak kívül maradtak a Szövetség kötelékein. Az USA nem ratifikálta az Egyezségokmányt s 1934-ig a Szovjetunió sem volt a Nemzetek Szövetségének tagja. A tényleges hatalomnak ez a csökkentett mértéke azt eredményezte, hogy az együttműködés még az állandó tanácstagsággal rendelkező tagállamokkal szemben sem volt feltétlenül biztosítható. Brazília, a

legnagyobb latin-amerikai állam 1926-ban kilépett a Szövetségből, ami persze szintén a Szövetség hatalmi súlyának további csökkenését vonta maga után.

A Nemzetek Szövetsége életét az állandó tanácstagsággal rendelkező nagyhatalmak küzdelme jellemezte a tényleges nemzetközi hatalomért a Szövetségen belül és a Szövetségen kívül. Ez a hatalom — amint a spanyol polgárháború és az abessziniai események mutatták — a Nemzetek Szövetségének utolsó éveiben a minimumra csökkent. A müncheni egyezményt a nyugati hatalmak 1938-ban már a Szövetségen kívül kötötték meg a hitleri Németországgal. Az együttműködésre alapított nemzetközi szervezet tehát felmondta a szolgálatot. A kényszer nélküli békés együttélés az anarchizmus elve. A Nemzetek Szövetségének Egyezségokmánya jogilag az önkéntes együttműködésnek ezen az anarchisztikus elvén nyugodott s kitünt, hogy kényszer nélkül a nemzetközi együttműködés nem biztosítható. A Nemzetek Szövetségét csak egyes államoknak jogi hatalomná nem tett tényleges hatalmi súlya tudta ideig-óráig összetartani.

Az Egyesült Nemzetek Alapokmányában a nemzetközi hatalomnak egészen más arca van, úgy a tagállamokkal szemben, mint a nagyhatalmak egymás közötti viszonyában.

A tagállamokkal szemben az Egyesült Nemzeteknek intézkedési joga van, valóságos nemzetközi hatalmat gyakorol, mert akaratát ki tudja kényszeríteni. A nemzetközi hatalom szerve a Biztonsági Tanács. „Annak biztosítása végett, hogy az Egyesült Nemzetek haladéktalanul és hatásosan cselekedhessenek, tagjai a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért a felelősséget elsősorban a Biztonsági Tanácsra ruházzák és hozzájárulnak ahhoz, hogy a Biztonsági Tanács, amidőn e felelősség terhe alatt kötelességeit teljesíti, az ő nevében járjon el.“ (24. cikk, 1. pont.) A nemzetközi hatalom a tagállamok összeségét illeti meg, a Biztonsági Tanács az ő nevében jár el. Nemcsak a Közgyűlés által választott tagok, hanem a Biztonsági Tanács a maga teljességében — tehát az állandó tagok is — a tagállamok által rájuk ruházott felelősség alapján, az ő nevében gyakorolják azt a hatáskört, amely az Alapokmány értelmében a béke és biztonság fenntartására a Biztonsági Tanácsot megilleti.

Ennek a hatáskörnek a keretében a Biztonsági Tanács nemzetközi hatalmat gyakorol. „Az Egyesült Nemzetek tagjai meg egyeznek abban, hogy a Biztonsági Tanács határozatait ennek az Alapokmánynak megfelelően elfogadják és végrehajtják.“ (25. cikk.) Ezen a rendelkezésen nyugszik a Biztonsági Tanács határozatainak kötelező ereje.

Hogy a Biztonsági Tanács intézkedési joga milyen terjedelmű,

az erősen vitatott. Kérdés, mit kell érteni pontosan a „határozat (decisions — decisions)“ kifejezés alatt, melyre az Alapokmány fent idézett rendelkezése vonatkozik. Ha az ajánlások (recommendations — recommendations) nem esnek a határozat fogalma alá, akkor a kötelező erő csak a kényszerítő eszközök alkalmazására vonatkozó intézkedésre szorítkozik. A Biztonsági Tanács még nem foglalt állást ebben a kérdésben, kialakult gyakorlatról sem lehet még szó s így a vitát eldöntetlennek kell tekinteni. Az a körülmény, hogy az Alapokmány 41. cikke kifejezetten azokról az eszközökről szól, amelyeket a Biztonsági Tanács azért kíván igénybe venni, hogy határozatainak érvényt szerezzen, aligha hagy fel azonban kétséget az iránt, hogy a Biztonsági Tanács az Alapokmány értelmében bizonyos feltételek mellett — ha t. i. a vizályt a felek a rendelkezésükre álló békés eszközök igénybevételével rendezni nem tudták — őket kötelező intézkedéseket is tehet (37. cikk 1. és 2. pont).¹

A Nemzetek Szövetségének intézkedési joga — mint fentebb láttuk — igen szűk körre szorítkozott s ebben a szűk körben is csak bizonyos jogszabályok betartásának biztosítására vonatkozott. A Biztonsági Tanács intézkedési köre nemcsak terjedelemben nagyobb, hanem jogi természetét tekintve is lényegesen súlyosabb. A Biztonsági Tanács intézkedési jogköre: az a kör, amelyben a tagállamokkal szemben intervencióra jogosult, nemcsak bizonyos nemzetközi jogszabályok betartásának kikényszerítésére ad neki felhatalmazást. Beavatkozásának célja a béke és biztonság fenntartása. Működésében nincs kötve a hatályban levő nemzetközi jogszabályokhoz. A cél a béke és biztonság és nem a jogrend változatlanul való fenntartása. A jogrend — mint tudjuk — mindig egy bizonyos hatalmi helyzetet igyekszik megerősíteni és állandósítani. Ennek következtében nem szükségképpen szolgálja a béke és biztonság ügyét. Az a törekvés, amely nem egyik vagy másik állam nyugalma, hanem a népek békéjét és biztonságát akarja megóvni², szükségessé teheti a tételes nemzetközi jogszabályok megváltoztatását. A Biztonsági Tanács tehát az eléje tűzött cél megvalósítása érdekében új nemzetközi jogszabályokat is statuálhat a tagállamokat kötelező erővel.

Érdekes kérdés, hogy minő szerepet játszik a nemzetközi jog az Egyesült Nemzetek működésében?³ Az bizonyos, hogy a Biztonsági

¹ Ezt a kérdést részletesen tárgyalja „Az állami szuverénitás kérdése az Egyesült Nemzetek Szervezetében“ c. tanulmányom.

² Lásd Gromyko nyilatkozatát a Biztonsági Tanács 22. ülésén. Idézi L. C. Green: *The Security Council in Action. (The Year Book of World Affairs, Vol. 2., 1948., 127. lap.)*

³ V. ö. Chakste: *Justice and Law in the Charter of the United Nations. The American Journal of International Law. Vol. 42. 1948. 589—600. lap.*

Tanács nem bírói szerv, amely a felmerült viták jogi elintézésére volna hivatott. Nem azt kell vizsgálnia és eldöntenie, hogy a felmerült vitában melyik félnek van a tételes nemzetközi jogban gyökeröző igénye a másikkal szemben s melyik követett el nemzetközi jogsértést. Nem a megsértett tételes nemzetközi jog érvényét kell helyreállítania, hanem a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáról kell gondoskodnia. Ez pedig nem jogi, hanem politikai kérdés. Helyesebben nem jogalkalmazási, hanem esetleg jogalkotási probléma, mint ahogy a politikai viták is általában jogi kérdések körül forognak, csak nem arra vonatkoznak, hogy mit rendel a tételes nemzetközi jog, hanem arra, hogy miként volna az illető kérdés leghelyesebben rendezhető: e célból minő új jogszabályok alkotására van szükség?

Az Alapokmány 1. cikke az Egyesült Nemzetek céljait állapítja meg. Az 1. pont második fele ilyen célként jelöli meg a következőt: „békés eszközökkel, az igazságosság és a nemzetközi jog elveinek megfelelő módon kiegyenlíteni vagy rendezni olyan nemzetközi viszályokat és helyzeteket, amelyek a béke megbontására vezethetnek.“ A viszályokat az igazságosság és a nemzetközi jog elveinek megfelelő módon kell elintézni, de nem szükségképpen a tételes nemzetközi jog szabályai szerint. Az igazságosság a helyes jogalkotás követelménye. Persze az, hogy mi igazságos, a konkrét esetben nehezen dönthető el. A nemzetközi jog elveire való hivatkozás viszont azt a követelményt tartalmazza, hogy az új jogszabály ne álljon ellentétben a nemzetközi jog alapelveivel, beleilleszkedjék a nemzetközi jog rendszerébe.

Ezzel a megállapítással nem áll ellentétben az, hogy az Alapokmány bevezetésében, mint az Egyesült Nemzetek népeinek elhatározásáról azoknak a feltételeknek a megteremtéséről van szó, „amelyek mellett az igazságosság és a nemzetközi szerződésekből, valamint a nemzetközi jog egyéb forrásaiból eredő kötelezettségek iránti tisztelet fenntartható“. Ez a megállapítás nem azt jelenti, hogy az Egyesült Nemzetek a tételes nemzetközi jogszabályok sértetlen fenntartásának öre lesz, csak a tiszteletet fogja fenntartani egyrészt az igazságosság, másrészt a nemzetközi jogon alapuló kötelezettségek iránt.

Azt, hogy a Biztonsági Tanács a kialakulóban levő nemzetközi közhatalom szerve, legvilágosabban éppen ez az új nemzetközi jogszabályok statuálására irányuló hatásköre mutatja. A Biztonsági Tanács hatalma nem pusztán tényleges hatalom, hanem a tételes nemzetközi jogszabályok által részére biztosított hatáskör.

Közhatalmi jellegűek azok a szervezési funkciók is, amelyek a Biztonsági Tanácsot az Alapokmány értelmében a tagok felvétele, a tagsági jogok gyakorlásának felfüggesztése és a tagok kizárása

terén illetik meg. Ezek a jogok a Közgyűlés hatáskörébe tartoznak, de a Közgyűlés mindenkor a Biztonsági Tanács javaslata alapján határoz. Nincs kötve a Biztonsági Tanács javaslatához, azt elvetheti, de az ő javaslata nélkül nem hozhat határozatot. A Közgyűlés idevonatkozó jököre azt hangsúlyozza ki, hogy a nemzetközi közhatalom az Egyesült Nemzetek Szervezetében elvileg a tagok öszszességét illeti meg. A Biztonsági Tanács, midőn a béke és biztonság fenntartása érdekében közhatalmi functiót végez, a tagok által ráruházott felelősség alapján és az ő nevükben jár el, vagyis jogilag a Közgyűlés által delegált hatalmat gyakorol.

Jogilag nincs biztosítva, hogy a tagok felvétele, kizárása és a tagsági jogok felfüggesztése terén a Biztonsági Tanács álláspontja érvényesülni fog, a Biztonsági Tanács hatalma, mint jogi hatalom, ezen a téren csak a neki nem tetsző döntés megakadályozásában áll. Ezen túlmenően csak tényleges hatalma alapján tudja saját állásfoglalásának sikerét biztosítani.

Az Alapokmány nem ad jogigényt egy államnak sem a tagságra. Megállapítja ugyan, hogy „az Egyesült Nemzetek tagsága nyitva áll minden más (t. i. az eredeti tagok közé nem tartozó) békeszerető állam előtt, amely a jelen Alapokmányban foglalt kötelezettségeket vállalja és a Szervezet megítélése szerint e kötelezettségének teljesítésére képes és hajlandó.” (4. cikk.) Annak az eldöntése azonban, hogy az illető állam békeszerető-e, a felvételnél eljáró szervek — a Biztonsági Tanács és Közgyűlés — diszkréciónális joga. A második feltétel, hogy t. i. a felvételt kérő állam vállalja-e az Alapokmányban foglalt kötelezettségeket, az érdekelt állam egyoldalú nyilatkozatával beáll. A harmadik feltétel, hogy t. i. e kötelezettségek teljesítésére képes és hajlandó-e, az Alapokmány kifejezett rendelkezése szerint is ismét a Szervezet megítélésétől függ. Azon az alapon tehát, hogy az előírt feltételek fennforognak, egy állam sem igényelheti a felvételét s még kevésbbé lehet természetesen arról szó, hogy ipso iure taggá válik. Kétségtelen, hogy a Közgyűlésnek és a Tanácsnak jóhiszeműen kell eljárni annak eldöntésénél, hogy az illető állam békeszerető-e s hogy az Alapokmányból folyó kötelezettségek teljesítésére képes és hajlandó-e?⁴ A „békeszerető” azonban igen ruganyos fogalom, melynek objektív ismérvei nincsenek, s ugyanez a helyzet annak eldöntésénél is, hogy az illető állam képes és hajlandó-e az Alapokmányból folyó kötelezettségeit teljesíteni. Mindkét kellék politikai mérlegelést tételez fel s ennek eredménye a felvétel kérdésében döntő államoknál különböző lehet.

Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése 1947. november 18-án 40 sza-

⁴ V. ö. *Oppenheim: International Law. Vol. 1, Seventh Edition. Edited by Lauterpacht, 1948. 372. lap.*

vazattal 8 ellenében 2 tagállamnak a szavazástól való tartózkodása mellett az Alapokmány 96. cikke alapján véleményt kért a Nemzetközi Bíróságtól a következő kérdésben: „Az Egyesült Nemzetek tagja, amely az Alapokmány 4. cikke értelmében hivatva van szavazata útján akár a Biztonsági Tanácsban, akár a Közgyűlésen nyilatkozni egy államnak az Egyesült Nemzetek tagjaként leendő felvétele tárgyában, jogosítva van-e a felvételhez való hozzájárulását olyan feltételektől tenni függővé, amelyekről az említett cikk 1. pontja kifejezetten nem rendelkezik. Különösen teheti-e akkor, amikor elismerte, hogy a szóban forgó állam e rendelkezésben előírt feltételeknek megfelelő, hozzájáruló szavazatát attól a feltételtől függővé, hogy az illető állammal egyidőben más államok is felvétesse az Egyesült Nemzetek tagjai közé“.⁵

A Nemzetközi Bíróság 1948. május 28-án döntött; 9 szavazattal 6 ellenében azt a véleményt adta, hogy az Alapokmány 4. cikke kimerítően sorolja fel azokat a feltételeket, amelyek az Egyesült Nemzetek tagságához szükségesek, ezek a feltételek nemcsak szükségesegek, hanem elegendők is. Ennek következtében a tagállamok nincsenek jogosítva a felvételt olyan feltételektől tenni függővé, amelyek az idézett cikkben kifejezetten előírva nincsenek s különösen, hogy egy tagállam sem teheti — amennyiben elismerte, hogy az illető állam az Alapokmányban kifejezetten előírt feltételeknek megfelelő — a felvétel mellett szóló szavazatát attól a további feltételtől függővé, hogy egyidejűleg más államok is felvétesse az Egyesült Nemzetek tagjai közé.

Két bíró (a chilei Alvarez s a braziliai Azevedo) egyéni véleményt csatolt. Mindketten elfogadták a Bíróság által adott véleményt, de kihangsúlyozták, hogy a felvétel kérdése, nem tisztán jogi kérdés, eldöntésénél politikai megfontolások is szerepét játszanak. A kifejezetten előírt feltételek széles lehetőséget biztosítanak politikai állásfoglalásra.

Az ítélet ellen két különvéleményt is adtak be. E különvélemények aláírói szerint⁶ a tagállamok, midőn a felvétel kérdésében

⁵ V. ö. *Laurent Jully*: Le premier avis consultatif de la Cour internationale de Justice. Die Friedenswarte. XLVIII. Jahrgang. 1948. 221—228. lap. Az ítélet szövegét, a két egyéni véleményt s az egyik különvéleményt közli The International Law Quarterly, Vol. 2, 1948. 483—519. lap.

⁶ Az egyik különvéleményt Basdevant (Franciaország), Winiarski (Egyesült Királyság), és Read (Kanada) írta alá, a másikat Zoricic (Jugoszlávia) és Krylov (Szovjetunió). A megnevezetteken kívül a Bíróság tagjai voltak még Guerrero elnök (Salvador), Fabela (Mexico), Hackworth (U. S. A.), De Visscher (Belgium), Klaestad (Norvégia), Badawi pasa (Egyiptom) és Hsu-Mo (Kína).

szavaznak. politikai döntésben vesznek részt, ennek folytán jogosítva vannak hozzájárulásukat olyan politikai megfontolásoktól tenni függővé, melyeket fontosnak tartanak. Kötelezve vannak azonban jóhiszeműen az Egyesült Nemzetek céljainak és elveinek megfelelően s úgy járni el, hogy az Alapokmányt meg ne sértsék. Ez a megállapítás a különvélemények szerint a második kérdésre is választ ad. Ha egy tagállam a felvételhez való hozzájárulását attól teszi függővé, hogy egyidejűleg más államok is felvétessenek, állásfoglalása politikai megfontolás eredménye s ha politikai szempontok figyelembe vételére általában jogosítva van, ez az eset sem lehet kivétel a tétel alól.

Az a tétel, hogy az új tagok felvétele politikai állásfoglalás s nem megállapítást tartalmazó jogi aktus, a kérdésnek a Nemzetközi Bíróság által történt tárgyalása után sem tekinthető megdöntöttnek. Ez a körülmény a tagok felvételét — éppen úgy, mint a tagok kizárását s a tagsági jogok gyakorlásának felfüggesztését — hatalmi funkcióvá teszi.

Mivel a nemzetközi közhatalom az Egyesült Nemzetek Szervezetében a tagállamok összeségét illeti meg, a felvétel az illető állam részére a nemzetközi közhatalomban való részesedés jogát biztosítja. A hatalom birtokosai számára az államon belül sem közömbös, hogy kik lesznek a hatalom új részesei. Pontosan ez a helyzet az Egyesült Nemzetek életében is. Elég e tekintetben arra a makacsul elutasító magatartásra gondolni, amelyet a Biztonsági Tanács tagjainak többsége a délkelet európai államok felvételének kérdésében elfoglalt. Ez a helyzet a tagok kizárásánál és a tagsági jogok gyakorlásának felfüggesztésénél is. A tagok felvétele jogi természetét és hatását tekintve ahhoz az alkotmányjogi aktushoz hasonlítható, amellyel az uralkodó az örökös főrendiházi tagság jogával új főnemest kreált vagy életfogytiglan új főrendiházi tagot nevezett ki.⁷

II. Kik a Biztonsági Tanácsban a Tanács által gyakorolt nemzet-

⁷ A régi magyar közjog szerint a király koronázása előtt nemességet nem adományozhatott s a főkegyuri jogot nem gyakorolhatta. A rendi államban mindkettő új embereknek a politikai hatalomban való részesedését eredményezte. A főpapi államok adományozásának ez a jogi természete a rendi állam megszűnése után is fennmaradt, mindaddig, amíg a főpapok egyházi tisztségük alapján tagjai voltak a főrendi, majd később a felsőháznak. Ez a közjogi rendelkezés biztosíték kívánt lenni arra, hogy a király az alkotmányra való eskü letétele előtt ne módosíthassa azoknak a testületeknek az összetételét, amelyek az államhatalomnak vele szoros szemben álló tényezői voltak. A főkegyuri jognál persze szerepet játszott a főpapok tényleges súlya és befolyása is a politikai életre. Ugyanez volt a helyzet a főnemesei címek adományozása tekintetében is.

közi közhatalom alanyai? Ez a kérdés a nagyhatalmak helyzetének vizsgálatát teszi szükségessé az Egyesült Nemzetek Szervezetében: 1. a többi tagállammal szemben, 2. egymás között.

1. A nagyhatalmaknak (Kína, Franciaország, Nagybritannia és Északírország, Amerikai Egyesült Államok és Szovjetunió) az Alapokmány értelmében előjogai vannak: a) a Biztonsági Tanács állandó tagjai (23. cikk, 1. pont); b) minden nem eljárási kérdésben a Biztonsági Tanácsnak határozatait tagjainak az állandó tagok szavazatait magában foglaló hét igenlő szavazatával kell hoznia. A VI. fejezet és az 52. cikk 3. pontja értelmében hozott határozatoknál mindazonáltal a viszályban érdekelt félnek tartózkodnia kell a szavazástól. (27. cikk 3. pont.)

A VI. fejezet a viszályok békés rendezésére vonatkozik, az 52. cikk 3. pontja pedig a következőképpen szól: „A Biztonsági Tanács a helyi jellegű viszályoknak akár az érdekelt állam kezdeményezésére, akár pedig a Biztonsági Tanács utasítása alapján regionális megállapodások vagy regionális szervezetek útján történő békés rendezésének fejlődését támogatni fogja.”⁸ A megszorításban az az elv jut kifejezésre, hogy az állandó tagnak is tartózkodnia kell a szavazástól, ha a Biztonsági Tanács olyan viszály ügyében határoz, melynél érdekelt fél. Tartózkodnia kell nemcsak akkor, amikor a Biztonsági Tanács a viszály ügyében közvetlenül határoz, hanem akkor is, amikor annak regionális megállapodások vagy regionális szervezetek útján való békés rendezését támogatja.^{9, 10} Ez az elv egy

⁸ A hivatalos magyar fordítás nem egészen szabatos, midőn a helyi jellegű vitáknak a regionális megállapodások vagy regionális szervezetek útján történő békés rendezésére irányuló „gyakorlat kialakulásának” támogatásáról szól. A francia és az angol hivatalos szöveg nem hagy kétséget aziránt, hogy itt nem egy gyakorlat kialakulásának, hanem az ilyen módon történő békés rendezés fejlődésének támogatásáról van szó.

⁹ Ha egy vagy több állandó tag, mint érdekelt fél, nem vehet részt a szavazásban, az érvényes határozathoz-akkor is a nem érdekelt állandó tagok szavazatait magában foglaló hét igenlő szavazatra van szükség.

¹⁰ Az alapokmány 27. cikkének 3. pontja a viszályban érdekelt felekről szól. Minthogy a Biztonsági Tanács a béke és biztonság fenntartására irányuló működése során nemcsak viszályal, hanem olyan helyzettel is foglalkozhatik, amelynél a nemzetek közt súrlódást okozhat, vagy viszályt vonhat maga után, kérdés, hogy a szavazástól való tartózkodás szabálya azokra a helyzetekre is vonatkozik-e, amelyeknél az illető állam érdekelve van. A Biztonsági Tanács még nem foglalt állást ebben a kérdésben. A Biztonsági Tanács 23. ülésén sem Nagybritannia, sem Franciaország nem vett részt a rezolúció feletti szavazásban, melyet Szíria és Libanon által ellenük emelt panasz tárgyában hoztak, bár tagadták, hogy az Alapokmány értelmében vett „viszály” fogalma fenn. V. ö. Green i. m. 139-40. lap.

másik igen fontos elvet is takar, mely élesen kihangsúlyozza azt a különbséget, amely a nemzetközi közhatalom jellegét illetően a Nemzetek Szövetségének Egyezségokmánya és az Egyesült Nemzetek Alapokmánya között van. Az Egyezségokmány értelmében „a Szövetségnek a Tanácsban nem képviselt minden tagját meg kellett hívni, hogy képviselőt küldjön ki tagsági joggal a Tanácsnak olyan üléseire, amelyeken a Szövetség illető tagjának érdekeit különösen érintő ügyet tárgyaltak.“ (4. cikk 5. pont.) Az Alapokmány értelmében viszont a vizály ügyében hozott határozatnál még a Biztonsági Tanács állandó tagjának is tartózkodnia kell a szavazástól, ha érdekelt fél.

Az előbbi rendelkezés a magánérdek védelmét célozza, az utóbbi pedig a magánérdek érvényesítésének jogi lehetőségét kívánja ki-rekeszteni. Abban az érdekvédelem elve jut kifejezésre, ez a köz-érdek uralkodó jellegét kívánja kihangsúlyozni. Az Egyesült Nemzetek Szervezetében jogilag még a Biztonsági Tanács állandó tagjai sem saját érdekeiket képviselik, hanem mint a Szövetség tagjainak megbízottai, az ő nevükben járnak el a Szövetség elé tűzött feladatok megvalósítására.

Mivel a vizályban érdekelt feleknek tartózkodniok kell a szavazástól, elvileg elképzelhető, hogy a Biztonsági Tanács tagjai közül annyian érdekeltek, hogy határozat nem hozható. Ha négy-nél több tag van érdekelve, hét igenlő szavazat már nem lehet. Ebből következik, hogy a nagyhatalmak közötti vizály esetén — ha t. i. abban az összes állandó tagok érdekeltek — a Biztonsági Tanács közbelépése nemcsak politikailag, hanem jogilag is lehetetlen. Az Egyesült Nemzeteknek a béke és biztonság fenntartására irányuló szerepe ebben a legsúlyosabb esetben felmondja a szolgálatot.¹¹

c) A Biztonsági Tanács állandó tagjainak többletjoguk van a

¹¹ V. ö. *Brierly* óxfordi professzor megjegyzését a *British Year Book of International Law* 1946-i kötetében 89—91. lap. Az az érdekes gyakorlat van kialakulóban, hogy az állandó tanácstagok a szavazástól való tartózkodása nem zárja ki a határozat érvényességét. Így a Szovjetunió a korfui csatorna ügyében s más alkalommal is tartózkodott a szavazástól s a hozott határozat érvényességét nem vonta kétségbe. Kérdés, hogy ez a gyakorlat jogilag megfelel-e az Alapokmány rendelkezésének, amely kifejezetten „az állandó tagok szavazatait magában foglaló hét igenlő szavazatot“ kíván meg, de hogy a Biztonsági Tanács működését megkönnyíti, az kétségtelen. Az államon belüli jogban is előfordul az alkotmánymódosulásnak (*Verfassungswandlung*) hasonló esete. *Padelford* szerint (*The use of the veto. International Organisation. Vol. II. 1948., 245. lap.*) a Biztonsági Tanács 26 esetben hozott határozatot úgy, hogy egy, illetőleg öt esetben két, s egy esetben három állandó tag tartózkodott a szavazástól. A 26 esetből 21-ben a Szovjetunió nem szavazott.

többi tagállammal szemben az Alapokmány módosítása terén is. „Az Alapokmányra vonatkozó módosítások az Egyesült Nemzetek összes tagjaira nézve hatályba lépnek akkor, amikor azokat a Közgyűlés tagjai kétharmad szótöbbséggel elfogadták és az Egyesült Nemzetek tagjainak kétharmada, beleértve a Biztonsági Tanács valamennyi állandó tagját saját alkotmányos eljárásának megfelelően megerősítette.” (108. cikk.) Az Alapokmány tehát nem módosítható a Biztonsági Tanács állandó tagjainak hozzájárulása nélkül. Ez az elv jut kifejezésre a következő (109.) cikkben is, amely az Alapokmány revíziójára hivatott Általános Értekezletről rendelkezik. Az Alapokmánynak minden olyan módosítása, amelyet a tagok ez Általános Értekezlete kétharmad szótöbbséggel javasolt, szintén akkor lép hatályba, mielőtt azt az Egyesült Nemzetek tagjainak kétharmada, beleértve a Biztonsági Tanács összes állandó tagjait, saját alkotmányos eljárásának megfelelően megerősítette.

Az állandó tagoknak ez a többletjoga nem a Biztonsági Tanácsban s nem a Biztonsági Tanácson keresztül gyakoroltatik, hanem közvetlenül. Az állandó tagoknak az Alapokmány módosítása terén ugyanaz a funkciója, mint a többi tagállamnak, t. i. hogy azt saját alkotmányos eljárásának megfelelően megerősítse, állásfoglalásának azonban más a jogi jelentősége: az ő ratifikálása nélkül a módosítás nem léphet hatályba.

Az Alapokmány módosítása terén a Biztonsági Tanácsnak, mint olyannak is van bizonyos szerepe. A revízióra hivatott Általános Értekezőlet abban az időpontban és azon a helyen tartatik, amelyet a Közgyűlés tagjainak kétharmad szótöbbségével és a Biztonsági Tanács bármely hét tagjának szavazatával meghatároz (109. cikk 1. pont) s ha ilyen Értekezőlet a Közgyűlésnek a jelen Alapokmány életbelépését követő tizedik évi üléséig még nem jött össze, az Értekezőlet összehívására vonatkozólag indítványt kell a Közgyűlés említett ülésének napirendjére kitézni és az Értekezőletet meg kell tartani, ha a Közgyűlés tagjainak szótöbbségével és a Biztonsági Tanács bármely hét tagjának szavazatával így határoz. (2. cikk 3. pont). E rendelkezések közül az első tipikusan eljárási kérdésre vonatkozik: mikor és hol legyen az Általános Értekezőlet? S így teljes összhangban van az Alapokmánynak azzal az intézkedésével, hogy „eljárási kérdésekben a Biztonsági Tanács határozatait hét tagjának igenlő szavazatával hozza.” (27. cikk 2. pont). A második rendelkezés, hogy t. i. az Értekezőlet egyáltalában megtartassék-e, szintén eljárási kérdésnek tekinthető, mert hiszen az Értekezőlet megtartása még nem jelenti szükségképen az Alapokmány módosítását. Ha az Értekezőlet módosítást határoz is el, az nem lép hatályba csak a fentebb tárgyalt ratifikáció után s így nem ugyan a Biztonsági Tanácsnak, de a Biztonsági Tanács állandó tagjainak módjuk van a módosítást megakadályozni.

A Biztonsági Tanács szerepe az Alapokmány módosítása terén csak eljárási kérdésekre vonatkozik, az érdemi döntést nem érinti. Az Alapokmány módosítása kétségkívül hatalmi funkció, éppen úgy, mint az államon belül az alkotmány módosítása. Ez a hatalmi funkció a tagok összessége által gyakoroltatik, de végzésénél az eljárási kérdésekben a Biztonsági Tanácsnak, az érdemi döntésnél pedig a Biztonsági Tanács állandó tagjainak külön szerepük van. A helyzet ugyanaz, mint a tagok felvételénél, a tagsági jogok gyakorlásának felfüggesztésénél és a tagok kizárásánál, azzal a különbséggel, hogy a módosítás meghiusításának jogi lehetősége nem a Biztonsági Tanácsban, hanem a Biztonsági Tanácson kívül van az állandó tagok részére biztosítva.

A Biztonsági Tanács állandó tagjainak különös jogi helyzetük van a Vezérkari Bizottsággal kapcsolatban is. Ez a Bizottság az állandó tagok vezérkari főnökeiből vagy azok képviselőiből áll. Tehát lényegében az állandó tagok szakbizottsága. A Bizottság az Egyesült Nemzetek bármely tagját, amely a Bizottságban állandóan képviselve nincs, együttműködésre hívja meg, amidőn feladatainak hathatós ellátása az ilyen tagnak a Bizottság munkájában való részvételét megkívánja." (47. cikk 2. pont). A Vezérkari Bizottságnak önálló intézkedési joga nincs. Célja az, hogy tanáccsal lássa el és támogassa a Biztonsági Tanácsot minden olyan kérdésben, amely a Biztonsági Tanácsnak a nemzetközi béke és biztonság fenntartása céljából rendelkezésére bocsátott fegyveres erők felhasználására és vezényletére vonatkozó katonai jellegű intézkedéseket, valamint a fegyverkezések szabályozását és az esetleges leszerelést illeti. (47. cikk 1. pont.) A Biztonsági Tanács felügyelete alatt és irányítása mellett működik, de önálló intézkedési jog nélkül is igen fontos hatalmi pozíciót foglal el. A Vezérkari Bizottság azért is érdekös és fontos szerv az Egyesült Nemzetek Szervezetében, mert egyetlen közös és kizárólagos szerve az állandó tagoknak. Más államoknak a Bizottságban való részvétele a Vezérkari Bizottság meghívásától, tehát az állandó tagok közös döntésétől függ.

2. Az eddig elmondottak megvilágítják azt is, hogy minő az állandó tagsággal rendelkező nagyhatalmak viszonya egymás között.

A Biztonsági Tanács érdemi ügyben érvényes határozatot csak az állandó tagok hozzájárulásával hozhat s az Alapokmány bármínő módosítása is csak az állandó tagok részéről történt ratifikáció után lép hatályba. Ezt a jogot „vétójognak“ szokták nevezni. Ez az elnevezés egyáltalában nem szabatos. Nem arról van szó, hogy az állandó tagok visszautasíthatnak egy érvényesen meghozott határozatot s ezzel annak életbelépését és végrehajthatóságát megakasztják. Az állandó tagok szerepe és külön joga a határozathozatalban való részvételre vonatkozik. Ők éppen úgy szavaznak, mint

a Biztonsági Tanács választott tagjai. Nem részvételük formája, hanem csak szavazatuknak a súlya más, mint a többi tagé. Az ő közreműködésük nélkül egyáltalában nincs érvényes határozat, amelylyel szemben vétőjog illetné meg őket. A vétőjog mindig kívülről dönti meg a határozat érvényességét, olyan tényezőtől ered, aki a határozathozatalban nem vett részt s időileg szükségképen követi a határozathozatalt. A vétőjog tipikus esete az államfő vétőjoga a parlament által elfogadott törvénnyel szemben. Az állandó tagok nem extraneusok a Biztonsági Tanáccsal és annak határozatával szemben. Az a magatartásuk, amellyel a határozatot meghiusítják, magának a határozathozatal eljárási aktusának egyik momentuma. Joguk lényege az, hogy az ő pozitív hozzájárulásuk nélkül érdemi határozat nem jöhet létre. Hozzájárulásuknak ez az elengedhetetlen feltételként való megállapítása semmiképpen nem fedi a vétőjog jogi fogalmát.

Az ú. n. vétőjog (a könnyebb érthetőség kedvéért megtartom ezt a helytelen kifejezést) az állandó tagokat nem együttesen, hanem külön-külön illeti meg. Ez nagyon világosan kitűnik az Alapokmány módosítására való vonatkozásban, ahol valamennyi állandó tag külön-külön ratifikációja — vagyis szeparált alkotmányjogi aktusok — szükségesek ahhoz, hogy a módosítás hatályba lépjen. De pontosan ez a helyzet a Biztonsági Tanácsban való érdemi határozatnál is. Az állandó tagok itt is külön-külön szavaznak s szavazatukat külön veszik számba az eredmény megállapításánál.¹²

Az állandó tagok bármelyike meghiusíthatja a Biztonsági Tanácsban a határozathozatalt, éppen úgy, amint megakaszthatja az Alapokmány módosítását is. Annak a nemzetközi hatalomnak a birtokosa tehát, mely a vétőjogban foglaltatik, nem az állandó tagoknak (a nagyhatalmaknak) az összessége, hanem az egyes állandó tagok külön-külön. Az ú. n. vétőjog nemcsak a közép- és kisállamokkal szemben ad hatalmi pozíciót, hanem a többi nagyállammal szemben is. Nyilvánvaló, hogy ez a pozíció a többi állandó tag hatalmi helyzetét erősen meggyöngíti. A nagyhatalmak egyikének sincs módjában a maga pozitív akaratát egyedül érvényesíteni, viszont negatív álláspontját az egész Biztonsági Tanácsra egyedül rákényszerítheti.¹³

¹² A vétőjoggal foglalkozó gazdag irodalomból v. ö. *Oppenheim—Lauterpacht*: i. m. 392—394. lap. *Green*: i. m. 135—143. lap. *Kaetzenbeck*: La Charte de San-Francisco dans ses rapports avec le droit international. (Academie de droit international. Recueil des Cours 1947. Tome 70. 109—330.) 169—181. lap. *Krylov* Les notions principales du droit des gens (La doctrine soviétique du droit international) u. o. 408—476. lap. *Norman J. Padelford*: i. m. 227—247. lap.

¹³ A Dumbarton Oaks-i Okmány nyitva hagyta a Biztonsági Tanácsban való szavazás módjának kérdését. A krimi konferencián jött létre erre nézve meg-

A Biztonsági Tanács által gyakorolt nemzetközi hatalomnak ily módon nem egy, hanem egymástól függetlenül több alanya van. Mindenekelőtt az állandó tagok, de rajtuk kívül — bár lényegesen redukált mértékben — a Biztonsági Tanács többi tagjai, illetőleg rajtuk keresztül a többi tagállamok is. Az állandó tagok — mint ismeretes — önmagukban nem hozhatnak érdemi ügyben döntő határozatot, ahhoz az övéken kívül még két tag igenlő szavazata is szükséges. A nem állandó tagok, ha együttesen lépnének fel a nagyhatalmakkal szemben, meg tudnák hiúsítani az utóbbiak által kívánt döntést.

A szavazás módjára vonatkozó eljárási szabályok nem tartalmaznak jogi biztosítékot arra nézve, hogy a Biztonsági Tanács minden kérdésben pro vagy kontra érvényes határozatot tudjon hozni. Az Alapokmányban ezen a ponton hézag van, amely könnyen holtpontra juttathatja az Egyesült Nemzetek működését. A jogrendszerekben gyakran vannak ilyen pontok, ahol a jogi szabályozás végetér s jogonkívüli tényezőknek adja át a szerepet, hogy az elintézés ezek biztosítsák. A nemzetközi jog terén ilyen pont volt az Állandó Nemzetközi Választott Bíróság eredeti szervezeti szabályai-ban. Az első hágai békekonferencián megalkotott egyezmény szerint a konkrét ügyben eljáró bíróság a következőképen alakult meg: a felek mindegyike kijelölt két egyént az Állandó Nemzetközi Választott Bíróság tagjainak jegyzékéből. Ez a négy bíró közösen választotta meg a Bíróság 5. tagját, az elnököt. Ha választani nem tudtak, mert a szavazatok egyenlően oszlottak meg két jelölt között, az elnököt a perben álló felek által közösen kijelölt harmadik állam nevezte ki. Ha ebben a harmadik államban sem tudtak megegyezni, mindegyik fél külön jelölt meg egy államot s ez a két állam nevezte ki közös megegyezéssel az elnököt. Arra nézve eredetileg nem volt rendelkezés, hogy mi történik akkor, ha ez a két állam sem tudna megegyezni egymással. A jogi szabályozás ezen a ponton végetért. Így nem volt kizárva annak lehetősége, hogy az elnök kijelölése meghiusul s ezzel meghiusul maga az ügy bírói elintézése is.

A hiányon a II. hágai békekonferencia segítette a következő kiegészítő rendelkezéssel: ha a két erre felkért állam 2 hónapon belül nem tudna megegyezni, a felkért államok mindegyike kijelöl 2 egyént az Állandó Nemzetközi Választott Bíróság tagjainak jegyzékéből, olyanok kivételével, akiket a felek valamelyike nevezett ki s akik a felek valamelyikének állampolgárai. E közt a négy egyén közt sorshúzás dönti el, hogy melyikük lesz a bíróság elnöke. A

egyezés az U. S. A., Nagybritannia és a Szovjetunió között abban az értelemben, amely az Alapokmányban foglaltatik.

hiányzó jogi szabályozás megtörtént s a bíróság megalakításának jogi lehetősége minden esetben biztosítva lett.

Az alkotmányjog különösen gyakran mutat fel ilyen eseteket. Ez bizonyos államformáknak szükségképeni velejárója. Vannak államok, amelyekben az államhatalomnak több egymástól független tényezője van, vagyis ahol a jog szerint nem egy embernek s nem is az emberek egy meghatározott szervezetének birtokában van az államhatalom. Az ilyen államokban a legfőbb állami akarat kialakítására vonatkozó eljárási jogszabályok az egymástól független hatalmi tényezők önkéntes, jogilag ki nem kényszeríthető együttműködését tételezik fel. Ha ez az együttműködés elmarad, a jog nem tudja átsegíteni az államéletet a nehézségen. A megoldásnak jogonkívüli feltételei vannak, az egymástól független tényezőktől együttműködésének politikai lehetőségét kell megteremteni.

A szokásos államformákat: monarchia, arisztokrácia, demokrácia véve alapul, monarchiában egy ember az államhatalom birtokosa. Az ő akarata a legfőbb állami akarat s mindenki, aki államhatalmi funkciókat végez, hatalmát az államfőre vezeti vissza. A demokráciában az egész nép az államhatalom birtokosa. A jogilag megszervezett, bizonyos meghatározott eljárási szabályok szerint kialakított népakarat az állam legfőbb akarata. Minden állami szerv megbízása közvetve vagy közvetlenül ezen a szervezett népakaraton nyugszik. Ez az akarat itt már nem egy ember akarata, mint a monarchiában, de azért jogilag egységes akarat, a közösségnek, mint jogi szervezetnek az akarata.

Az arisztokráciában az államhatalom kevesek kezében van. Ha ezek a kevesek az alkotmányban meghatározott jogi szervezettel rendelkeznek, mely az egységes szervezeti akarat kifejezésének jogi lehetőségét biztosítja, az államhatalomnak szintén egy tényezője van: a kevesek jogi szervezete.

A felsorolt esetek mindegyikében az államhatalomnak egy alanya van. Az alkotmány megállapítja, hogy kinek a személyes akarata, illetőleg minő szervezetnek a jog szabályai szerint meghozott határozata a legfőbb állami akarat, az államhatalomnak jogilag érvényes megnyilatkozása, melyen, mint forráson alapszik a többi állami szervek közhatalmi működése is. Vannak azonban államok, amelyekben a hatalom több egymástól független alany birtokában van. Az ilyen állam synarchia. Itt a jogszabályok nem jelölnék ki, illetőleg nem alakítanak ki olyan egységes akaratot, amely jogilag az állam legfőbb akarataként minősülne. Az államhatalom legfőbb megnyilvánulása több egymástól független alany megegyező akarata, melynek jogi kötelező erővel való kijelentése az alanyok közt esetenkénti megegyezést tesz szükségessé.

Ez az eset mindazokban a monarchiákban, ahol az államhata-

lom nincs kizárólag az uralkodó kezében. Az eredetileg abszolút monarchiák a történelem folyamán átalakulnak. A monarchától jogilag független tényezők lépnek be az állam hatalmi szervezetébe s lesznek az államhatalomnak az alkotmányjog által elismert önálló alanyai. Ezeknek a tényezőknek a közreműködése formailag a hatalom eredeti birtokosának akaratán nyugszik. De ez az eredeti birtokos, mikor a hatalmat másokkal megosztja, azt ezzel részben el is idegeníti. Jogilag nem tudja az eredeti állapotot: a maga kizárólagos uralmat visszaállítani. A rendi államban az uralkodó a nemekkel együtt birtokosa az államhatalomnak. A kétkamarás országgyűlés kialakulásával a főnemeselek testülete az uralkodó és a köznemeselek kamarája mellett az államhatalomnak harmadik jogi önállósággal rendelkező tényezője lesz. A rendi állam bukása után a képviselőház lesz az uralkodó — s esetleg a születési alapon szervezett felsőház — mellett az államhatalom alanya. Ezek közt az alanyok közt megegyezésre van szükség, hogy a legfőbb államhatalom alkotmányszerűen gyakorolható legyen.

Ebből látszik, hogy a monarchia, mint államforma mennyire nem azonos típusú államokat jelöl. A monarchia elnevezés csak az abszolút monarchiára helyes, ahol a hatalom jogilag is egyetlen ember kezében van. Mihelyt az alkotmány a hatalomnak önálló tényezőit ismeri, akik megbízásukat nem az uralkodótól kapták s jogilag nem az államfőt kizárólagosan megillető hatalom szervei, monarchiáról többé már nem lehet szó.

Ilyenkor a monarchia elnevezés csak az uralkodó „szuverén” hatalmának illuzióját tartja fenn. Megmaradhat a monarchikus államforma — amint ezt Mussolini Olaszországa mutatja — még akkor is, amikor az uralkodó hatalma tartalom nélküli jogosítványokra zsugorodik össze s az államhatalom tényleg egy diktátor kezébe jut, aki magát a monarchiát is uralma alatt tartja. A monarchia, mint államforma, tisztán homlokzati kiképzésévé válik az állam jogi szervezetének, amely mögött az államhatalom legkülönbözőbb szervezési módja foglalhat helyet. A cári Oroszország, Nagybritannia és a fasiszta Olaszország egyaránt monarchia, pedig az államhatalom belső szervezetének s benne az uralkodó jogi helyzetének igen különböző képét mutatja. Ezek az új alkotmányos monarchiák hibrid államformák, átmenetek az abszolút monarchiáról a demokrácia felé. Annak a küzdelemnek a mindenkori képét tükrözik vissza, amelyet a hatalom feltörő tényezői folytatnak az uralkodóval az államhatalom birtokáért. Az ilyen államok alkotmánya fegyverszünet eredménye, kompromisszum, mely bizonyos időre jogilag rögzíti a hatalmi pozíciókat. Legtöbbször az államfő és az uralkodó osztály szövetsége a hatalmon kívülálló osztályok fenyegető törekvései ellen. A monarchia hagyományai, a monarcha misztikus eredetű tekintélye értékes többletet jelenthet a hatalom tény-

leges birtokosa számára még akkor is, amikor az uralkodó a hatalomnak egyéb eszközeivel már nem rendelkezik.¹⁴

Az arisztokráciában is lehet az államhatalomnak több tényezője, ha a hatalom kevés számú birtokosai nem alkotnak olyan jogi szervezetet, amely egy egységes akarat jogi kifejezésének lehetőségét biztosítaná. Ilyenkor a hatalom birtokosai vagy esetleg az ő külön-külön szervezeteik közti esetenkénti megegyezésen alapszik az államhatalom gyakorlása.

A demokráciában, ahol a nép az államhatalom birtokosa, a hatalomnak szükségképpen egy alanya van: a népnek az alkotmány-jog által meghatározott szervezete. A népen belül lehetnek különböző csoportok, amelyek mint tényleges hatalmi tényezők, jelentkeznek az állami életben. Ilyenek pl. a politikai pártok. Ezek azonban az államhatalomnak jogilag nem önálló tényezői. A jog egységes szervezetbe foglalja őket össze s megfelelő szervezeti és eljárási szabályok statuálásával mindenkor biztosítja annak az akaratnak a kijelentését, amelyben az egységes államhatalom megnyilatkozik.

A politikai pártok közt jogilag nincs együttműködésre szükség. Nem kell mindenképpen kompromisszumokat kötniök. A parlamentben a házszabályok által megállapított eljárás útján létrejön a határozat, amely jogilag az államhatalom alanyának, a népnek az akarata. A kisebbség, ha obstrukcióval meghiúsítja a határozathozatalt, jogellenesen jár el: vagy nyíltan megsérti a házszabályok rendelkezéseit vagy a házszabályok bizonyos intézkedéseinek kihasználása által joggal való visszaélést követ el s így eljárása ugyancsak jogellenes. Ha az uralkodó a törvényt nem szentesíti vagy a főrendiház nem fogadja el a törvénynek azt a szövegét, amelyet a képviselőház eléje terjeszt, nincs joggal való visszaélés, az uralkodó, illetőleg a főrendiház, mint az államhatalom önálló tényezője az al-

¹⁴ Az államformák szokásos felosztása monarchiára, arisztokráciára és demokráciára nem kimerítő. Ha a monarchia egy ember hatalmát, az arisztokrácia egy szervezett kisebbség s a demokrácia a szervezett nép uralmát jelenti, a felosztáson kívül maradnak mindazok az államok, amelyekben a hatalomnak több önálló tényezője van s ahol a hatalom gyakorlása ezeknek a tényezőknek a megegyezését tételezi fel. Az ú. n. alkotmányos monarchiák nem egy ember hatalmát jelentik, még ha az uralkodó örökösödés útján jut is az államfői tisztség s jogilag nem vonható is felelősségre. A tudomány igyekezett a monarchia fogalmát megmenteni ezeknek az államoknak számára. Tojástáncot járt a monarchia fogalmának kritériumai körül, szonglörködött az államforma és kormányforma szembeállításával, igyekezett elhomályosítani a miniszteri ellenjegyzés jogi természetét az uralkodói akarat szuverén voltának misztériuma érdekében. Pedig nyilvánvaló, hogy a több egymástól független tényező együttes hatalma monarchiának nem nevezhető.

alkotmányjog által részére biztosított jogot teljesen jogszerűen gyakorolja.

A demokráciában az államhatalomnak csak egy alanya van, a jogilag megszervezett nép. Különleges a helyzet akkor, ha a választói jog szűkkörű s a nép széles rétegei kívül maradnak azon a szervezeten, amely az alkotmányjog szerint a népet megillető hatalom gyakorlására jogosult. Ilyenkor a politikai jogokból kizárt tömeg szintén hatalmi tényező. De csak ténylegesen az, a jogrend ilyen gyanánt nem ismeri el. Az állam formáját tekintve lényegében arisztokrácia: nem az egész népnek, hanem csak a nép egy rétegének biztosítja az államhatalmat.

Az állam aszerint, hogy az alkotmány értelmében ki az államhatalom alanya, 1. monarchia, 2. synarchia és 3. demokrácia.¹⁵ A tényleges hatalmi viszonyok az alkotmány kifejezett módosítása nélkül az abban lefektetett jogi állapottól lényegesen eltérő helyzetet teremthetnek. Ilyenkor a jogi és a tényleges állapot nem fedi egymást. Politikai megfontolásból azonban ilyenkor is rendszerint kibangsúlyozzák a valóságban nem érvényesülő jogi elveket: synarchiában az uralkodó monarcha jellegét, demokráciában pedig ott is, ahol az államhatalom egy uralkodó osztály kezében van, a nép által gyakorolt hatalom fikcióját.

A nemzetközi hatalom szervezete az Egyesült Nemzetekben ugyanolyan jellegű, mint az államhatalomé az ú. n. alkotmányos monarchiában: synarchia. A hatalomnak itt is több egymástól független alanya van: a Biztonsági Tanács öt állandó tagja külön-külön s a rajtuk kívül erősen csökkentett mértékben s csak közvetve választott képviselők útján, a többi tagállamok. Az Alkotmány ezek közt a tényezők közt önkéntes együttműködést tesz szükségessé, éppen úgy, mint az ú. n. alkotmányos monarchiában megegyésre van szükség az uralkodó és az országgyűlés két háza közt ahhoz, hogy az állam hatalma jogszerűen gyakoroltassék. Ez az együttműködés itt sem a jogrend által kikényszeríthető kötelezettség. A megegyezés jogilag a felek szuverén elhatározásán nyugszik s ennek nem jogi, hanem politikai előfeltételei vannak.

A nemzetközi közhatalom érvényesülése ma éppen úgy a nagyhatalmak megegyezésétől függ, mint a Nemzetek Szövetségének megalakulása előtt. Kérdés csak az, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete a nagyhatalmak külpolitikai tevékenységét körülfontó szervezeti és eljárási szabályaival megkönnyíti vagy megnehezíti-e a nagyhatalmak megegyezését?

¹⁵ Az archia szóban a mások felett gyakorolt uralom momentuma is benne van. Ezért nem volna helyes demokrácia helyett a demochia kifejezést használni.

Az alkotmányos monarchiák alkotmánya — mint említettem — annak a küzdelemnek az adott időpontban való helyzetét igyekszik megrögzíteni, amely a hatalom tényezői közt folyik az államhatalom birtokáért. Az ilyen alkotmány mindig csak fegyverszünet; a küzdelem továbbfolyik, a felek igyekeznek az alkotmány keretei közt és e kereteken kívül tényleges hatalmi túlsúlyra tenni szert, hogy ennek alapján majd az alkotmányt is megfelelően módosítsák s a többi tényező kizárásával az államhatalomnak egyetlen és kizárólagos alanyai legyenek. Ha az egyik tényezőnek sikerül erre a tényleges hatalmi túlsúlyra szert tenni, az állam életében nincs fennakadás, mert a túlsúllyal rendelkező tényező a maga akaratának megfelelő megegyezést rá tudja a másik félre kényszeríteni. Így Magyarországon a Habsburgok alatt a király — idegen országok erejére is támaszkodva — erősebb volt, mint az országgyűlés. Nagybritanniában a parlament erősebb, mint a király. Ha azonban a két tényező szembe kerül egymással, az alkotmányjogban súlyos változások állnak elő.

Pontosan ez a helyzet az Egyesült Nemzetek Szervezetében is. Ez a Szervezet a nagyhatalmak közti megegyezés feltételezésén épül fel. Ha ez a megegyezés, amely a jogon kívül álló politikai körülményektől függ, nem biztosítható, az Egyesült Nemzetek funkcióképtelenné válik s bekövetkeznek a synarchiák életéből ismert változások.

Az Egyesült Nemzetek élete egyre inkább a tényleges hatalomért való küzdelem képét mutatja. A Szovjetunió több alkalommal igen nyomatékosan fejezte ki az együttműködésre való készségét és kihangsúlyozta a szocialista államoknak a kapitalista államokkal való együttműködésére a lehetőséget.

Krylov¹⁶ részletesen idézi idevonatkozólag Sztálin marsall és Molotov nyilatkozatait, s megállapítja, hogy a béke biztosítása és a gazdasági kapcsolatok, az a két főszféra, amelyben az U. R. S. S. és a kapitalista hatalmak együttműködhetnek, de hasonló együttműködés létrejöhet más területeken is s az együttműködés lehetősége fokozható. A kollaborációnak persze megvannak a szükségszerű határai. Sztálin az amerikai munkások küldöttségével 1927-ben történt találkozása során úgy nyilatkozott, hogy ezeket a határokat a két egymással küzdő rendszer: a szocialista és a kapitalista társadalmi rend ellentéte határozza meg, de ez ellentét által határolt területen belül a legteljesebb megegyezés lehetséges.¹⁷

Ezzel szemben az U. S. A. külpolitikáját a hatalmi túlsúly biztosítására irányuló közvetlen törekvés jellemzi az Egyesült Nem-

¹⁶ i. m. 425—427. lap.

¹⁷ Krylov i. m. 424. lap.

zetek Szervezetén belül és azon kívül egyaránt. A Szervezeten belül kétségkívül megvan ez a hatalmi túlsúly a tagállamok nagy többségével szemben. Ezért mindenekelőtt a többségi elvnek igyekeznek érvényt szerezni ott is, ahol az Alapokmány a többségi elv érvényesülését kifejezetten kizárja. Ezzel van összefüggésben, hogy az 1947-ii Közgyűlés a két Közgyűlés közötti időre az összes tagállamok képviselőiből időközi bizottságot (kis közgyűlést) alkotott s e bizottságra ruházta át azokat a feladatokat, amelyek őt a nemzetközi béke és biztonság fenntartása terén megilletik. E bizottságot az 1948. évi közgyűlés továbbra is fenntartotta. Megszervezésével az volt a cél, hogy az Egyesült Nemzetek működésének súlypontja olyan új szervezetre helyeztessék át, ahol, ha jogilag kötelező határozat nem hozható is, nagyobb nyomatékkaal lehet a többségi elv mellett hangulatot csinálni s azt, mint politikai erőt, érvényesíteni.

Ezt a célt szolgálja a délkeleteurópai államok: Magyarország, Románia, Bulgária és Albánia felvételi kérelmének makacs visszautasítása s az a kísérlet, amellyel Ukrajnának a Biztonsági Tanács tagjává való megválasztását meg akarták akadályozni.

Az Egyesült Nemzeteken kívül — bár részben az Alapokmányra hivatkozással, illetőleg az Egyesült Nemzetekkel keresve kapcsolatot — lázas szervező tevékenység folyik ennek a tényleges hatalmi túlsúlynak a biztosítására. A tevékenység eredményei a következők:

1. Az *International Trade Organisation*. Ezt a szervezetet az Egyesült Nemzetek Kereskedelmi és Alkalmaztatási konferenciája hívta életre, mely Havannában 1947. novemberében nyílt meg s 1948. március 24-én az ú. n. havannai Charta aláírásához vezetett.¹⁸ Az Egyesült Nemzetek tagállamainak ez az egyetemes jellegű szervezete főleg kereskedelem-politikai kérdések megoldására hivatott. Szinte közvetlenül a havannai Charta megalkotása után ült össze az amerikai államok 9. konferenciája Bogotában s megalkotta

2. a *bogotai gazdasági egyezményt*, melyet a 21 amerikai állam írt alá s amely gazdasági, főleg beruházáspolitikai, pénzügyi és technikai jellegű együttműködést van hivatva közöttük biztosítani. Ez az egyezmény az amerikai kontinens külön jogi szervezkedését jelenti közös gazdasági célok megvalósítására.¹⁹

Az európai kontinenst illetőleg hasonló célt szolgál az U. S. A. kezdeményezésére létre jött s általa anyagilag támogatott

¹⁸ A charta kivonatós szövegét közli *The International Law Quarterly*. Vol. 2. 1948. 282—345. lap.

¹⁹ V. ö. *Lockwood*: *The economic agreement of Bogota*. *The American Journal of International Law*. Vol. 42. 1948. 611—620. lap.

3. Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet (Marshall-terv).

Marshall, az U. S. A. külügyminisztere, 1947. június 5-én a Harvard-egyetemen tartott előadásában kijelentette, hogy az U.S.A. mindaddig nem mehet tovább Európa újjáépítésére irányuló munkájában, amíg az európai államok nem jutnak megegyezésre kívánásaikat és saját hozzájárulásaikat illetően. A bejelentés alapján Nagybritannia és Franciaország meghívására 16 európai állam Párisban 1947. július 12-től szeptember 22-ig konferenciát tartott a közös európai újjáépítési program kidolgozása céljából.²⁰ E tárgyalások eredménye lett az 1948. április 16-án aláírt egyezmény. Az egyezményt a 16 európai állam kötötte. Az U. S. A. nem aláíró fél. Az ő közreműködése azon a törvényen nyugszik, amelyet az idegen államoknak nyújtandó segítség tárgyában a kongresszus 1948. április 3-án alkotott. Ez az egyezmény, mely a 16 európai állam gazdasági együttműködését van hivatva az U. S. A. irányítása és anyagi támogatása mellett biztosítani, állandó szervezetet is hívott életre. Székhelye Párizs. Szerve: 1. a Tanács, melynek az összes aláíró államok tagjai, 2. a Végrehajtó Bizottság, melynek 7 tagját évenként a Tanács választja meg és 3. a Főtitkár. A szervezetnek minden európai állam tagja lehet, ha felvételét kéri s ha a Tanács a felvételi kérelemnek helyt ad.²¹

A gazdasági megszervezés mellett politikai jellegű szervezetek is alakultak mind az amerikai, mind egyes nyugateurópai államok közt.

4. Az Amerikai Államok Szervezetét (Organisation of the American States. O. A. S.) az ú. n. bogotai paktum hívta életre 1948. április 30-án a 21 amerikai állam már említett bogotai konferenciáján. Ez a szervezet az amerikai államok közt felmerülő viták békés elintézését van hivatva biztosítani s mint ilyen, jogilag regionális egyezményként van beillesztve az Egyesült Nemzetek Szervezetébe.²² E szervezetnek minden amerikai állam ipso iure tagja, mely a Chartát ratifikálja.

5. Öt nyugateurópai állam (Nagybritannia, Franciaország, Belgium, Hollandia és Luxemburg) 1948. március 17-én kötött egyez-

²⁰ The American Journal of International Law. Vol. 42. 1948. 868. és k. 1.

²¹ V. ö. Ernest A. Gross: International Law and the European Recovery Programm (Christian A. Herter hozzászólásával) Proceedings of the American Society of Intern. Law at its 42. annual meeting held at Washington april 22—24. 1948. 84—96. lap.

²² Edgar Turlington: The Pact of Bogota. The Americ. Journ. of Intern. Law. vol. 42. 1948. 608—611. lap. Kunz: The Bogota-Charter of the Organisation of American States. U. o. 568—589. lap.

ményt szoros gazdasági, szociális és katonai együttműködés tárgyát 50 évre. Ez egyezmény is jogilag mint az Egyesült Nemzetek Alapokmánya által ismert regionális egyezmény szerepel. A 4. cikk szerint, ha a szerződő felek egyikét Európában fegyveres támadás éri, a többi szerződő fél köteles az Alapokmány 51. cikkének rendelkezései szerint a megtámadottnak minden katonai és egyéb természetű segítséget és támogatást megadni. Ez az egyezmény is hívott állandó szervezetet életre, a Véleményező Tanácsot (Consultative Council), mely Londonban székel s a négy állam londoni nagyköveteiből s egy brit delegátusból áll, aki nagyköveti rangot visel.²³

Az északatlanti szövetség ennek a szövetségnek a kibővítését jelenti.²⁴

E nyugati szervezkedés ellensúlyozására mintegy annak ellenképeként jöttek létre azok a kétoldalú barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási egyezmények, amelyeket a Szovjetunió és a délkelet-európai államok kötöttek egymással. Ezek az Alapokmány-nak megfelelő regionális egyezmények s céljuk kifejezetten a megújuló támadás veszélyének elhárítása Németország vagy bármely más állam részéről, amely közvetlenül vagy más módon Németországgal szövetkezne, tehát kifejezetten annak a célnak szolgálatában állnak, melyet az Egyesült Nemzetek a közösen viselt háborúban maguk elé tűztek.

A nyugati szervezkedés visszhangja a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa is, melyet a Szovjetunió, Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország, Románia és Bulgária 1949. január 19-én Moszkvában alakítottak meg és melyhez később Albánia is csatlakozott.

A nemzetközi szervezetek alakítása mellett az U. S. A. hatalmi túlsúlyra irányuló törekvéseinek kétségtelen bizonyítéka katonai kiadásainak szertelen emelése és az atombomba körül teremtett helyzet is.

Azokban a szervezetekben, ahol a hatalomnak több egymástól független alanya van, kétféle magatartás lehetséges. Az egyik az együttműködésre irányuló őszinte akarát, a másik a törekvés a hatalmi túlsúly megszerzésére. Ott, ahol ez utóbbi jelentkezik, a szervezet életében szükségképen zavarok állanak be s ezek könnyen válságot idézhetnek fel. Ez a helyzet az Egyesült Nemzeteknél is. Kérdés, hogy az imperialista hatalmak terveiben azok a nemzetközi szervezetek, amelyekről fentebb szó volt, nem az előre elkészített díszle-

²³ Az egyezmény szövegét közli The International Law Quarterly. Vol. 2. 150—154. lap.

²⁴ V. ö. a Szovjetunió külügyminisztériumának az északatlanti paktumra vonatkozó deklarációja. Neue Zeit 1949. február 2-i számának melléklete.

tek szerepét töltik-e be, melyek előtérbe jutnának, ha az Egyesült Nemzetek Szervezetét sikerülne félreállítani.

De vajjon elképzelhető-e, hogy a békeszerető népek, amelyek az Egyesült Nemzetek Szervezetét az Alapokmány bevezetése szerint azért hívták életre, hogy „megmentsék a jövő nemzedéket a háború borzalmaitól, amelyek életünk folyamán kétszer zúditottak kimondhatatlan szenvedést az emberiségre“, hűtlenné fognak válni az Alapokmány szelleméhez és rendelkezéséhez? Megszűnhet-e az Egyesült Nemzetek Szervezete azért, mert nem sikerül az imperialista államoknak azt a maguk hatalmi törekvéseinek szolgálatába állítani? Lehet-e, hogy lelkiismeretlen vezetők újabb háborúba sodorják a békésen dolgozni kívánó népeket?

1949. február.

Organisation du pouvoir public international d'après la Charte des Nations Unies.

Par dr. LADISLAS BUZA professeur à l'Université de Szeged

Avant la fondation de la Société des Nations le pouvoir public international n'avait pas d'organisation juridique déterminée. Le pouvoir international, comme prépondérance du pouvoir effectif, fut en possession des Grandes Puissances.

La Société des Nations fut une organisation juridique destinée à régler des affaires internationales, mais elle ne fut pas une organisation de pouvoir. Elle n'a pu prendre aucune décision sans le consentement de l'Etat intéressé.

L'Organisation des Nations Unies exerce au contraire un pouvoir public international effectif. Les Etats-membres sont obligés d'accepter et d'exécuter les décisions du Conseil de Sécurité. Le pouvoir du Conseil de Sécurité n'est pas un pouvoir de facto, mais une compétence juridique réglementée par le droit positif international.

Le pouvoir international exercé par le Conseil de Sécurité a non pas un, mais plusieurs sujets indépendant l'un de l'autre: en premier lieu les membres permanents du Conseil de Sécurité, les cinq Grandes Puissances, et hors d'elles, quoique dans une mesure considérablement réduite, les autres membres du Conseil de Sécurité, respectivement les autres Etats-membres que les derniers représentent. Dans les questions de non-procédure une décision définitive ne peut être prise que par sept votes affirmatifs y compris les votes des membres permanents. Cette mesure ne donne pas de garantie pour que le Conseil de Sécurité puisse prendre dans chaque question une résolution valable. Sous ce rapport il y a une lacune dans la Charte.

Dans le droit constitutionnel de l'Etat aussi il y a des points où le règlement juridique prend fin et confie à des facteurs extra-juridiques le rôle d'assurer le règlement. Forcément c'est la situation dans les Etats où le pouvoir public est en possession de plusieurs facteurs indépendant l'un de l'autre. Ces Etats, per exemple les soi-disantes monarchies constitutionnelles, sont des synarchies où les

règles de procédure relatives à la formation de la volonté d'Etat suprême supposent la collaboration volontaire et libre de toute contrainte de facteurs de pouvoir indépendants.

L'organisation du pouvoir public dans les Nations Unies a un tel caractère synarchique. Elle est basée sur l'accord des Grandes Puissances. Quand cet accord, qui dépend de circonstances politiques et extrajuridiques, ne peut être garanti, l'Organisation des Nations Unies devient incapable de fonctionnement et est exposée aux crises inséparables de la vie des synarchies.

La vie des Nations Unies montre, au lieu de la collaboration pacifique, de plus en plus l'image de la lutte pour le pouvoir effectif. L'Union soviétique a exprimé plusieurs fois sa disposition à la collaboration et a accentué la possibilité de la collaboration des Etats socialistes avec les Etats capitalistes. En face de cela, ce qui caractérise la politique étrangère des U.S.A. au dedans et en dehors de l'Organisation des Nations Unies, c'est de favoriser leur prépondérance de pouvoir. Au dedans de l'Organisation cette prépondérance existe vis-à-vis de la grande majorité des Etats-membres. C'est pourquoi les U.S.A. ont essayé de faire valoir le principe de la majorité même aux cas où la mise en valeur de ce principe est exclu expressément par la Charte. Hors des Nations Unies ils créent des organisations internationales destinées à assurer par des mesures économiques et militaires leur prépondérance de pouvoir.

Jogászképzés és jogászai hivatások a Szovjetunióban.

Irta: Dr. MARTONYI JÁNOS egyetemi ny. r. tanár

Az első tény, amelyet a szovjet-jogászság kiképzésének és működésének vizsgálatánál szemünk előtt kell tartani, az, hogy a Szovjetunió nagysága és a kulturának széles körökben való terjesztése folytán a szovjet értelmiség keretei rendkívül széleskörűek, s hogy ezzel kapcsolatban az egyetemi és tudományos élet méretei is a mienkének sokszorosát teszik. Három évtized roppant lendületű kultúrpolitikájának eredményeképpen a Szovjetunió mintegy 190 millió főnyi lakosságának közel 8%-a, hozzávetőleg 15.000.000 ember rendelkezik középiskolai végzettséggel, a főiskolát végzettek száma pedig az összlakosság 0.6%-ára rug, vagyis 1.150.000 fő körül jár¹. Mind a középiskolát járt, mind a főiskolai képzettségű dolgozók túlnyomó zöme már a szovjet rendszerben végezte el iskoláit. A jelenleg végrehajtás alatt álló legújabb ötéves terv szerint a főiskoláknak 1946-tól 1950-ig összesen 600.000, tehát átlagosan évi 120.000 főnyi értelmiségi utánpótlást kell az életbe kibocsátaniok. Amíg a cári Oroszországban csak 91 főiskola működött 112.000 hallgatóval, addig a Szovjetunióban jelenleg 792 főiskolán 632.000 diák tanul². A felsőoktatás intézményeinek és ezek hallgatóinak száma a Szovjetunió eddigi, több mint három évtizedes fennállása alatt fokozatosan emelkedett és most is minden erőltetéstől mentes, jól átgondolt és szerves fejlesztés eredményeképpen tovább növekszik. A fejlődés természetes menetének bizonyosságául felemlíthetjük, hogy pl. 1930-ban 579 főiskola működött 300.000 hallgatóval; 1933-ban, a második ötéves terv kezdetén a főiskolák száma 714, a hallgatóké 460.000 volt; 1940-ben, közvetlenül a nagy honvédő háború kitörése előtt 750 főiskolában 620.000 hallgató tanult és bár a háború alatt a német betörés

¹ V. ö.: F. J. Jaroslav: A szovjet értelmiség multja és jelene (Budapest, 1946), 69. l.

² Lásd ezeket az adatokat E. N. Medinszkij: Közművelés a Szovjetunióban (Budapest, 1947), 68. l., valamint Sz. V. Kaffánov: A szovjet felsőoktatás harminc éve (Budapest, 1948), 7. és 14. l.

által szükségessé tett kiürítések következtében számos főiskola kénytelen volt átmenetileg beszüntetni működését és a hallgatók túlnyomó része hadi szolgálatra vonult be, a főiskolák és a hallgatók száma már a háború utáni második és harmadik tanévben túlhaladta a háború előtti; a mostani, negyedik ötéves terv befejezésének évére, 1950-re a főiskolai hallgatószámát 674.000-re fogják emelni. A főiskolák között vezető szerepet játszanak az *egyetemek*, amelyeknek tudományos színvonalára a szovjet felsőoktatásügy irányítói különös gondot fordítanak; a cári Oroszország 13 egyetemével szemben a Szovjetunió egyetemeinek száma jelenleg 31, összesen 60.000 hallgatóval. Megemlítjük még ennek az általános statisztikai képnek az utolsó, szintén igen jellemző vonásaként azt, hogy a Szovjetunió *tudományos dolgozóinak*, vagyis az egyetemeken és főiskolákon oktató és kutató munkát végzőknek száma 65.000 körül mozog.³

I.

1. Közelebbről a *jogi oktatás felsőfokú intézményeinek száma* a Szovjetunióban 27, mégpedig 15 egyetemi fakultás és 12 ú. n. jogi intézet (főiskola). *A joghallgatók száma* megközelítően pontos adatok szerint 15.000 körül jár, akiknek mintegy fele egyetemi jogi karon, másik fele pedig jogi intézetben végzi tanulmányait. Érdekes egybevetnünk a joghallgatóknak az összes egyetemi hallgatók közötti %-os arányát a Szovjetunióban és hazánkban; amíg a Szovjetunióban 60.000 egyetemi hallgató között 7.000 a joghallgatók száma (11.7%), addig nálunk az 1946/47. tanévben 21.392 egyetemi hallgatóból 3.239 jogász volt (15.1%)⁴. Rá kell mutatnunk itt arra is, hogy a joghallgatóknak az egyes egyetemek és főiskolák közötti *megoszlása* a Szovjetunióban igen egyenletes, mert ott a legnagyobb egyetemek (Moszkva, Leningrád) jogi karainak is csupán 700—800 hallgatója van, ami a jogi oktatási intézmények átlagos hallgatólétszámát (15.000 joghallgató és 27 intézmény mellett ez 550 hallgató) csak kevéssel haladja felül.

A jogi felsőoktatás intézményei — amint erre már az előbb utaltunk — a Szovjetunióban kétfélek: *fakultások és institut-ok*, azaz jogi karok és jogi intézetek. Az 1947/48. tanévben mindkét fajtból egyformán 9—9 volt a Szovjetunió területén; az 1948/49. tanévben további 6 egyetemen állítottak fel jogi fakultást és 3 új jogi intézetet

³ A felsorolt adatokra vonatkozólag lásd különösen *Kaftánov*: i. m., 10., 14., 24. és 96. l.

⁴ Szükségesnek tartjuk azonban megjegyezni, hogy új jogi oktatási intézményeknek legújabbban történt, mindjárt tárgyalandó iclállítási folyamat a szovjet joghallgatók arányszáma valószínűleg emelkedett.

létesítettek, ami a fakultások és intézetek számát a már korábban említett 15-re, illetőleg 12-re emelte. Az új jogi fakultások és intézetek székhelyéről pontos adataink még nincsenek, így csak az 1947/48. tanévben már fennállott 9—9 fakultás és intézet székhelyeit tudjuk kimerítően felsorolni⁵. *Jogtudományi karok* működtek ekkor a következő egyetemen keretében: a *moszkvai* Lenin-egyetemen (ezt az egyetemet már a XVIII. században alapították és ma 12 fakultása van, összesen 8.000 hallgatóval), a *leningrádi* egyetemen (alapítási éve 1819, jelenleg ugyancsak 12 kara van, 7.000 hallgatóval; 1941/42-ben a német ostromzár elején hónapokig működött még az állandóan bombázott városban, majd 1942-től 1944-ig átmenetileg Szaratov-ba települt; jogi karát most a háború alatt állították fel), a *kievi* Sevcsenko-egyetemen, a *lvovi* (lemergi) Ivan Franko-egyetemen, a *rigai* egyetemen, a *tartui* egyetemen, a *bakui* Kirov-egyetemen, az *eriváni* Molotov-egyetemen és a *tbiliszi* (tifliszi) Sztálin-egyetemen⁶. A már az 1947/48. tanévben megvolt 9 jogi intézet székhelye pedig a következő: *Moszkva*, *Leningrád* (e két nagyvárosban tehát jogi kar és jogi intézet egyszerre működik), *Kazán*, *Szaratov*, *Kharkov*, *Minszk*, *Szverdlovszk*, *Alma-Ata* és *Taskend*⁷.

A jogi fakultás és a jogi intézet közötti *különbséget* röviden azzal világíthatjuk meg, hogy a fakultások általános jellegű és elméletibb, tudományosabb beállítottságú képzést nyújtanak, míg az intézetek inkább speciális és gyakorlati irányúak. Az 1948/49. tanévtől kezdve emellett az egyetemi képzés hosszabb ideig, tíz féléven keresztül tart, míg az intézetet továbbra is nyolc szemeszter alatt lehet elvégezni. Az egységes tananyagú jogászképzéssel szemben a különböző jogi életpályák szerinti tanulmányi *specializálódást* és az ezt szolgáló szakintézeteket különösen 1930 körül helyezték előtérbe, míg újabban ismét nagy súlyt helyeznek a szakirányú továbbképzésnek átfogó, egyetemes jogi tudásanyaggal való megalapozására. Ezidő szerint a jogi karokon az öt évfolyam közül négyen, az intézetekben pedig négy évfolyam közül az első háromban egységes a tanrend és csak az ötödik, illetőleg negyedik évfolyamon történik meg a hallgatóság szétszólása a választott speciális pályáknak megfelelően;

⁵ The World of Learning 1947, 386—388. l.

⁶ Moszkva és Leningrád az orosz, Kiev és Lvov az ukrán, Riga a lett, Tartu az észt, Baku az azerbajdzsáni, Eriván az örmény és Tbiliszi a grúz szövetséges tanácsköztársaság egyetemi városai.

⁷ E városok közül Moszkva, Leningrád, Kazán és Szaratov az orosz szövetséges tanácsköztársaság Uralon inneni részén, Szverdlovszk pedig az Uralon túli részén fekszik; Kharkov Ukrajnában, Minszk Bjeloruszsiában (Fehéroroszország) van, Alma-Ata a kazáh, Taskend pedig az üzbég szövetséges köztársaság (mindkettő a Szovjetunió ázsiai részén) székhelye.

megkülönböztetnek nevezetesen magán- és büntetőjogi szakot, gazdasági jogi szakot, közigazgatási szakot, valamint a jogelmélettel, nemzetközi joggal és jogpedagógiával foglalkozó szakot. Az utóbbi szak rendeltetése többek között az, hogy a középiskolákban a tantervbe beállított jogi ismeretek oktatására tanerőket képezzenek ki. A Szovjetunióban egyébként külön jogi középfokú iskolák is vannak, amelyekben való tanulás a rendes középiskolai osztályok elvégzése után még két évig tart és elvégzésük a kisebb fogalmazói állások elnyerésére képesít⁸.

2. Mielőtt a szovjet jogi oktatás főiskolai jellegű intézményei tantervének közelebbi ismertetésébe bocsátkoznánk bele, célszerű lesz röviden kitérnünk a *szovjet egyetemek és főiskolák igazgatásának főbb szabályaira*. A felsőoktatási tanintézetek legfőbb irányító szerve 1936-tól 1946-ig a *Szövetségi Főiskolai Bizottság* volt, amely éppen a tantervek megállapítását is végezte. Ez a bizottság egyik miniszternek sem volt alárendelve, hanem közvetlenül a minisztertanács mellett működött; a nálunk nemrég az 1948:XXXVIII. törvény-cikkkel felállított Magyar Tudományos Tanács hasonló elgondolás alapján helyzetetett közvetlenül a miniszterelnök felügyelete alá⁹. Az egyes karok, illetőleg főiskolák ügyeinek gondozását a Szövetségi Főiskolai Bizottság által megállapított közös irányelvek szerint 1946-ig kivétel nélkül a szak szerint illetékes népbiztos, így a jogi fakultásokra és intézetekre nézve 1931-től kezdve az igazságügyi népbiztos látta el. 1946 áprilisában a Szövetségi Főiskolai Bizottságot *főiskolaiügyi minisztériummá* szervezték át¹⁰; ez a minisztérium végzi az összes főiskolákon folyó tanítás módszertani irányítását, de közvetlen igazgatási hatáskörébe mintegy 800 főiskola közül csak 300 tartozik, így valamennyi egyetem, valamint a jogi, közgazdasági, mezőgazdasági és műszaki főiskolák. A többi 500 főiskola továbbra is a különböző *szakminisztériumok* kezelésében maradt; ebbe a második csoportba tartoznak pl. az orvosi, pedagógiai, testnevelési, képzőművészeti főiskolák, amelyek a közegészségügyi, közoktatásügyi, művészetügyi, stb. miniszterek alá vannak rendelve¹¹.

⁸ Lásd minderről *Pap Tibor*: Jogi felsőoktatás a Szovjetunióban (Jogtudományi Közöny, új folyam III., 1948, 3—4. sz.), 39—42. l.

⁹ A lengyel felsőoktatás folyamatban lévő újjászervezését is átfogó jellegű Egyetemi Oktatásügyi Főtanács irányítja. (*Fiderkiewicz Alfréd* budapesti lengyel követnek a Szegedi Tudományegyetemen 1949. január 22-én tartott előadása, sokszorosított szöveg, 9—10. l.).

¹⁰ Emlékeztetünk itt arra, hogy az 1946 március 15-én elfogadott alkotmánymódosítások egyike szerint a népbiztos, népbiztosság elnevezések helyébe ettől az időponttól kezdve a miniszter, minisztérium megjelölések léptek.

¹¹ *Kaftánov*: i. m., 22—23. l.

Az egyetemek élén álló *rektort*, a főiskolai *igazgatót*, valamint az egyes karok *dékánjait* a professzorok közül az illetékes miniszter (jogi karoknál és intézeteknél tehát a főiskolaügyi miniszter) nevezi ki. A rektor és az igazgató az egyetem, illetve főiskola személyzeti és anyagi ügyeinek felelős gondozói, míg helyetteseik (a prorektor, illetőleg igazgatóhelyettes) inkább az oktatási és tudományos ügyekkel foglalkoznak. A mi szűkebb körű, a rektor és a prorektor mellett a dékánokból és a prodékánokból álló egyetemi tanácsunk helyett a szovjet egyetemeken ú. n. *Tudóstanács* működik, amelyben a dékánokon kívül az összes tanszékvezető professzorok és néhány, ezek mellé beosztott intézeti tanár is helyet foglal; a Tudóstanács tagjait ugyancsak az illetékes miniszter erősíti meg e minőségükben. A dékánoknak karuk ügyeiben a Tudóstanáccsal egyetértve kell eljárniok¹². Az egyes karok professzorai *kari tanácsot* alkotnak, amelynek önkormányzati hatáskörébe tartozik pl. a hanyag hallgatóknak az egyetemről való kitiltása — erre a rendszabályra alább még visszatérünk — és a vizsgabizottságok megalakítása¹³.

3. Ami már most a *hallgatók felvételét* illeti, ennek előfeltétele a 18—35 év közötti életkor, a középiskolai végzettség és a felvételi vizsga sikeres kiállása. A *felvételi vizsgát* (rendszerint augusztus 1—20. között) bizottság előtt kell letenni, amely az egyetemi rektorból (főiskolai igazgatóból), a kari dékánból (főiskolai osztályvezetőből), valamint a Kommunista Párt, a Komszomol, az illetékes szakszervezet és a jogi karokon még a bíróság és az ügyészség képviselőiből áll. A felvételi vizsga alól mentesek azok, akik a középiskolát aranyéremmel, vagyis kitűnő eredménnyel végezték. A jogi kari felvételi vizsgának négy tárgya van, mégpedig orosz nyelv és irodalom, egy külföldi (angol, francia vagy német) nyelv, továbbá történelem és társadalomtudomány, mint a jogi studiumokhoz legközelebb álló két középiskolai tárgy. A felvételi vizsgán kifejezetten a középiskolák tananyagát kéri számon, vagyis a felvételi bizottság külön elbírálja azt, hogy a középiskolai végzettséggel rendelkezők főiskolai, nevezetesen jogi tanulmányok folytatására alkalmasak-e, ami azért szükséges, mert a jogi karokra és intézetekbe felvehető hallgatók *létszámát* a főiskolaügyi miniszter évről-évre megállapítja és így a formális középiskolai képesítéssel bírók között érdemesség szempontjából szelekciót kell végrehajtani. A jelentkezők a felvételi vizsgán mutatott teljesítmény sorrendjében kerülnek felvételre; e szabály alól átmenetileg kivételt tettek most a nagy honvéd háború befejezése után leszerelt katonákra nézve, akiket a felvételi vizsga után rangsorolásukra való tekintet nélkül vettek fel a főisko-

¹² *Medinszkij*: i. m., 72. l.

¹³ *V. ö. Pap*: i. m., 41. l.

lákra¹⁴. Szinte felesleges külön említeni, hogy joghallgatókul a Szovjetunióban nők is felvehetők, hiszen a nőknek a férfiakkal való teljes egyenjogúságát a szovjet alkotmány 122. §-a kifejezetten, általános elvként biztosítja. A nőhallgatók arányszáma a jogi és közgazdaságtudományi főiskolákra vonatkozó egységes adat szerint a főiskolákon 41.3%-ra rúg¹⁵.

4. A beiratkozott hallgatóktól a szovjet főiskolákon és így a jogtudományi tanintézetekben is állandó, komoly munkát kívánnak, viszont messzemenő anyagi támogatásban részesítik őket. Az 1936 december 5-i sztálini alkotmány 121. §-ának 1946 március 15-én történt módosítása óta a főiskolákon mindenkinek tandíjat kell fizetni — mégpedig Moszkvában és Leningrádban évi 400, másutt évi 300 rubelt —, de ugyanekkor minden szorgalmas diák mintegy évi 3.000 rubelre rúgó stipendiumot élvez, amely tehát tandíjának és ellátásának költségét bőven fedezi, annyival is inkább, mert a hallgatóság a diákokthonokban ingyen lakik, az egyetemi menzákon díjtalan vagy egészen olcsó étkezésben részesül — amit legtöbb helyen az egyetem saját mezőgazdasági üzeme tesz lehetővé —, sőt a nagyobb főiskolák gondoskodnak hallgatóiknak a szünetekben való pihenéséről és üdüléséről is, a gazdaságukon lévő, vagy esetleg a Fekete-tenger partján, a Krimben vagy a Kaukázusban fenntartott diák-üdülőikben. A kiváló eredményeket elérő hallgatók külön támogatásban részesülnek, mert ú. n. Sztálin-ösztöndíjak, jubileumi ösztöndíjak, stb. osztatnak ki közöttük. Így azután joggal kívánhatja meg a Szovjetunió az ilyen sokirányú segítséggel a közösség javára szellemi kincseket gyűjtő ifjúságtól azt, hogy kötelességeit pontosan teljesítse, az előadásokon állandóan jelen legyen és azokkal párhuzamosan, rendszeresen tanuljon. Az egyetemet kerülő, szórakozásainak elő diák fogalma a Szovjetunióban ma már ismeretlen; nemcsak az előadásokon, hanem az alább tárgyalandó szemináriumi órákon való részvétel is kötelező. A tanulmányaikat elhanyagoló hallgatókat az ösztöndíj elvonásával lehet sújtani, ha pedig ez nem vezet eredményre, úgy dékáni figyelmeztetés után a kari tanács eltilthatja őket tanulmányaik folytatásától. Érdekes adat, hogy a leningrádi jogi karnak mintegy 700 hallgatója közül az 1944/45. tanévben 15-öt, vagyis 2%-ot zártak ki kötelességmulasztás miatt¹⁶.

¹⁴ A felvételi vizsgarendszerről régebbi keletű tájékoztatást ad *Blumenfeld, Robert*: „Juristische Ausbildung in der UdSSR“ című, a *Zeitschrift für Ostrecht* 1932. évfolyamában megjelent cikkében. Az idevágó szabályok legújabb keletű összefoglalását *Medinszkij* (i. m., 73—74. l.) és *Kaftánov* (i. m., 20—21. l.) adják.

¹⁵ *Medinszkij*: i. m., 69. l.

¹⁶ *Pap*: i. m., 41. l. — Lásd még *Medinszkij*: i. m., 75. l.

5. Vizsgáljuk ezekután részletesebben is a *szovjet jogászképzés rendjét*, tehát a tanulmányok folytatásának menetét a Szovjetunió jogi karain és főiskoláin. Mint már említettük, a *tanulmányi idő* az egyetemek jogi karain tíz, a jogi intézetekben pedig nyolc félév; éppen úgy két szemeszter alkot egy tanévet, amint ezt nálunk megszoktuk. Az első félév szeptember 1-től január 23-ig, a második félév február 7-től június 30-ig tart¹⁷. Egy-egy évfolyamon belül a két félév tanrendje mindig azonos, mert csupán egy féléven keresztül hallgatandó tárgyak nincsenek; az ilyen értelmű ú.n. *éves rendszer* áll alkalmazásban ma már nálunk is, a jogi oktatásnak 1946-os részleges reformja óta és a folyó tanév kezdetétől irányadó 1948-i reform is évfolyamonként állapítja meg a kötelező tanrendet úgy, hogy az egyes évfolyamok mindkét félévében feltétlenül ugyanazokat a főkéllégiumokat kell hallgatni. A szovjet jogi tanulmányi rendben ezen túlmenőleg az egyes tárgyakból tartandó *előadások száma* nem hafenként, hanem az egész tanévre van megállapítva (az első évfolyamon pl. állam- és jogelmélet 102 óra, a második évfolyamon pl. külállamok közjoga 68 óra, a harmadik évfolyamon pl. magánjog 202 óra) és ezt a kötelező óraszámot az egyes professzorok osztják fel a szorgalmi idő egyes hetei között, esetleg különböző mértékben, de nyilvánvaló figyelemmel kollégáik kívánságaira is. Ha a tiszta szorgalmi időt évi 35—40 hétre tesszük, úgy az előbb jellegzetes példaként kiragadott évi óraszámokból 2—4 esik átlagosan egy-egy hétre; amennyiben pedig az összes tárgyak együttes évi óraszámát osztjuk el a szorgalmi idő tartamával, úgy arra az eredményre jutunk, hogy a hallgatók átlagos heti elfoglaltsága ott is 25—30 óra között mozog.

A szovjet jogi oktatás legfeltűnőbb jellegzetessége már most az, hogy az egyes tantárgyak évi óraszámának csupán egyik, bár nagyobb részét (tárgyanként különbözőképpen kb. 60—80%-át) fordítják az egész évfolyam által együttesen hallgatott *általános előadásokra*, míg a többi órákon kötelező *szemináriumi munka* folyik, mégpedig kisebb, 25—30 hallgatót egybefogó csoportokban. Ehhez természetesen megfelelő létszámú tanszemélyzetre van szükség, amit az biztosít, hogy az egyes tanszékek vezető professzorai mellé átlag 3—4 intézeti tanár, magántanár vagy asszisztens van beosztva. A leningrádi egyetem jogi karának egyes évfolyamain pl. 8—8 ilyen szemináriumi csoport működik, míg az utolsó évfolyamon már csak 3 tanulmányi csoport van, nagyjából a korábban említett szakágazatoknak megfelelően.

Lássuk ezekután a tanulmányi rendlet évenként. Az összes tárgyak egyenkénti felsorolásának mellőzésével inkább csak a jellegzetes vonásokat fogjuk az alábbiakban kidomborítani. *Az első tan-*

¹⁷ *Kaftánov*: i. m., 17. l.

évben a társadalomtudományi és jogtörténeti megalapozást nyújtó tárgyakon (ilyenek a marxizmus-leninizmus alapjai, politikai gazdaságtan, általános jogtörténet és a Szovjetunió népeinek jogtörténete) van a súly. *A második évfolyamon* hallgatnak római jogot, valamint logikát és pszichológiát és megkezdik a legfontosabb tételesjogi tárgyak (így szovjet és összehasonlító közjog, közigazgatási jog, büntetőjog, magánjog) hallgatását. *A harmadik évfolyam* tanmenete a tételes tárgyakban való elmélyülést és az ezekből kiágazó speciális studiumok megismerését szolgálja; itt hallgatják pl. a büntető és polgári eljárási jogot, a pénzügyi jogot, a földbirtok- és kolhozjogot és a munkajogot. *A negyedik, illetőleg a jövőben ötödik évfolyamon* már nincs egységes tanrend, hanem a hallgatók választhatnak a korábban említett civilista-kriminalista, gazdasági jogi, közigazgatási vagy jogelméleti irányba való specializálódás között; a büntetőjogi és magánjogi szakot választók pl. bűnügyi lélektani, nyomozástani és összehasonlító magánjogi előadásokat, a jogelmélet, nemzetközi jog és jogpedagógia felé fordulók pedig nemzetközi köz- és magánjogi, diplomáciatörténeti, stb. előadásokat hallgatnak¹⁸. *Összefoglalóan* a tanulmányi rend erősen kidomborítja a jogintézményeknek a gazdasági és társadalmi alapokkal való összefüggését a marxizmus-leninizmus tanai szerint, az azelőtt mintaként szolgáló római jogot csak történeti studiumként kezeli, viszont távolról sem zárja el a hallgatókat a mai külföldi jogrendszerek megismerése elől, sőt nagy súlyt helyez a széles látókörnyújtásra és az ú. n. nyugati világnyelveknek a jogi karokon is történő oktatására. Hozzáteesszük mindehhez, hogy a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának központi bizottsága 1946 október 5-én külön határozatban szorgalmazta a jogi oktatás színvonalának további emelését.

6. *A vizsgákra* való rendszeres készülés alapját már az előbb vázolt szemináriumi rendszer megveti. A szemináriumokban folyó munkát hasznosan egészíti ki a hallgatók önálló tömörülésén és öntevékenységén alapuló, nem kötelező jellegű *tudományos körökben* folyó behatóbb anyagfeldolgozás; ezt a példát követik most a mi egyetemi és főiskolai tanulóköreink. Emellett a professzorok időnként ú. n. *konzultációk* tartásával segítik hallgatóikat a készülésben, amikor is kérdéseik alapján újra megmagyarázzák számukra a tananyag nehezebben érthető részeit. A tanévek első felévének végén a hallgatók *kollokviumokon* számolnak be előrehaladásukról. A kollokválás tényét a professzor közelebbi minősítés nélkül jegyzi be leckeönkönyvükbe. A tanév végén minden hallgátónak ú. n. *évfolyam-dolgozatot* kell bemutatnia, amelyet az őt különösen érdeklő tárgyból, az illető szemináriumot vezető magántanárral történt megbeszélés

¹⁸ A jogi tanulmányi rend mindezen részleteiről lásd *Pap*: i. m., 40—41. l.

lés alapján készít el, majd ezt követőleg az összes főtárgyakból írásbeli és szóbeli *évváró vizsgára* áll, amelynek eredményét kitűnő, jó, elégséges, vagy elégtelen jegyekkel minősítik. A diploma elnyeréséhez szükség van arra, hogy a hallgató az utolsó (egyetemen az ötödik, főiskolákon a negyedik) tanév megkezdése előtt, a nyári szünetben *tízhetes kötelező joggyakorlatot* töltsön el valamely bíróságon, ügyészségen, ügyvédi, közjegyzői vagy vállalati irodában, vagy közigazgatási hivatalban¹⁹. Az ilyen tanuló-gyakornokokat a dékáni hivatal oszítja el a felajánlott munkahelyekre és az őket foglalkoztatók ide nyújtanak be jelentést a mutatott teljesítményről. Az utolsó év végén kell letenni a tanulmányokat lezáró *államvizsgát* a marxizmus-leninizmus alapjaiból, az állam- és jogelméletből, valamint az utolsó évben választott szak szerint többé-kevésbé különböző négy tételes jogi tárgyból. A kitűnő eredményt az oklevélben feltüntetik; az ilyen oklevél birtokosának előjoga van állások elnyerésére és külföldi kiküldetésre. A *vizsgabizottságok tagjait* a kari tanács jelöli ki; a főiskolaügyi miniszter erősíti meg megbízásukat és delegál egyúttal a vizsgabizottságba elnököt²⁰.

7. Külön probléma és feladat a Szovjetunióban is a *tudományos tanulmányok képzése*, amely nagyon megszívlelendő és követendő rendszerességgel, *több lépcsőben* történik, azokon az egyetemeken és főiskolákon, amelyeket erre a főiskolaügyi minisztérium feljogosít; ezidőszerint mintegy 400 egyetem és főiskola, tehát a felsőoktatási intézményeknek kb. fele élvezi ezt a jogot. A tudományos hajlamú jogászok jogi tanulmányai befejezése és a tárgyalt államvizsga letétele után *kétéves joggyakorlatra* kell mennie, aminek előírása nyilván abban a felismerésben gyökerezik, hogy az elméleti tanulmányokban elmerülőeknek is meg kell ismerniök a gyakorlati jogéletet, mert az itt kapott szempontok tudományos munkájukra termékenyítőleg hatnak; ezt a kétéves gyakorlati időt kivételesen elengedik azoknak, akik az ú.n. tudományos aspiránsi felvételi vizsgát jeles eredménnyel teszik le, ezeknek tehát nem is kell az egyetemet a kétéves praxis céljából elhagyniök. A kétéves joggyakorlatukat befejeztettek, illetőleg a most említett felvételi vizsgát letettek valamely tudós vezetése alatt, egyéni terv szerint három éven át „tudósinasí“. *aspiránsi* tanulmányokat folytatnak. Az aspiránsok havi 680—780

¹⁹ A most végrehajtott csehszlovák jogi oktatási reform már az első év hallgatása után ír elő minden hallgató számára egyhavi közszolgálati gyakorlatot, amelyet a nemzeti bizottságok valamelyike mellett kell teljesíteni. (*Pap Tibor*: A jogi oktatás Csehszlovákiában, Jogtudományi Közlöny, új folyam IV., 1949, 3—4. sz.), 89. l.

²⁰ A tanulmányi eredmények számonkérésének módjairól lásd *Medinszkij*: i. m., 74. l. és *Pap*: Jogi felsőoktatás a Szovjetunióban, 41. l.

rubelnyi (a legkiválóbbak havi 980 rubelnyi) állami ösztöndíjban és emellett még külön könyvbeszerzési segélyben részesülnek; a második év kezdetétől fogva már az oktatási munkában is segédkeznek, amiért ösztöndíjuk 50%-ának megfelelő pótlék jár; kellő tudományos és előadói készség igazolása esetén a főiskola Tudóstanácsa tanársegédi címmel tüntetheti ki őket. Előrehaladásukat a tanári kar előtt legalább évente kétszer tartandó beszámolókon kell igazolni. A harmadik év végén, választott szaktárgyukból, a filozófiából és egy idegen nyelvből vizsgát tesznek, majd az aszpiránsi idejük alatt elkészített és államköltségen kinyomtatott értekezésüket a sajtóban hirdetményileg közlendő napon két vagy három hivatalos bírálóval és bármely más vitára jelentkezővel szemben nyilvánosan megvédik. Ez a Tudóstanács előtt történik, amely a disszertáció elfogadása felől titkos szavazással dönt. Aki ezeknek a feltételeknek megfelel, az felléphet a felsőbb, „tudósjelölti“, *kandidátusi* fokozatra, amelybe tartozók a főiskolákon vagy tudományos intézetekben feltétlenül állást nyernek ei és már egyetemi előadói megbízást, illetőleg magántanári címet is kaphatnak. Külön magántanári habilitáció nincs; a legmagasabb tudományos képesítést a *doktorátus* jelzi, amelynek elnyerése újabb, önálló kutatásokon alapuló, szigorúan tudományos jellegű és színvonalú ú. n. doktori munka elkészítéséhez és megvédéséhez van kötve. A doktori fokozat megszerzése tehát ritka dolog és úgyszólván belépőjegyet jelent az egyetemi tanárok körébe; éppen ezért a doktori fokozat adományozása már nem is az egyes jogi karok hatáskörébe tartozik, hanem az egyetemek Tudóstanácsának és egy, a szakma legjobb ismerőiből álló országos szakértői albizottságnak a véleménye alapján a főiskolaügyi minisztérium kebelében működő Legfelsőbb Minősítő Bizottság ítéli azt oda. A megüresedő *tanszékek betöltése* nyilvános pályázat alapján, többnyire a szaktárgy doktorai közül történik. A pályázók közül az egyetemi Tudóstanács jelölésére figyelemmel a főiskolaügyi miniszter nevezi ki a legérdemesebbet.²¹

A Szovjetunió tudományos életének rendkívül szétágazó, sok szakra oszló voltát egyébként igen érdekesen tükrözi a legelőkelőbb szovjet kultúrtestület, a *Tudományos Akadémia* tagnévsora. Az összesen 349 tag (közelebbről 3 dísz, 145 rendes, 201 levelező tag)²² között 5 jogtudóst találunk, akik mintegy 10 közgazdással együtt al-

²¹ A tudományos fokozatok elnyerésének szabályairól lásd *Medinszkij*: i. m. 72—73. l., *Kasztánov*: i. m., 96—99. l. és *Pap*: i. m., 41—42. l. Utalunk itt egyébként arra a közismert tényre, hogy a tudósok és tanárok a Szovjetunióban mind erkölcsileg, mind anyagilag kiemelkedő megbecsülésben részesülnek.

²² F. J. *Jaroslav*: Mit adott a szovjethatalom a dolgozóknak? (Budapest, 1947), 38. l.

kotják az Akadémia nyolc osztálya közül a hetediket, a közgazdasági és jogi osztályt. Az Akadémia elnökségében ez osztály részéről a magyar származású Varga Jenő, a kiváló közgazdász és a világszerte ismertnevű Visinszkij (a Szovjetunió volt főügyésze, majd delegátusa az Egyesült Nemzetek Szervezetében, jelenleg külügyminiszter) foglalnak helyet.²³ Az Akadémia közgazdasági és jogi osztálya adja ki a „Szovjetszkoje Goszudarsztvo i Pravo“ (Szovjet állam és jog) című, nagyjelentőségű tudományos folyóiratot.²⁴

8. Fejtegetéseinknek a szovjet jogászképzésre vonatkozó részében végül arra szeretnénk kitérni, hogy a Szovjetunió jogi főiskolái rendkívül sokat tesznek a *felőtt dolgozók jogi kiképzése és továbbképzése* érdekében is. 1919-től kezdve mintegy két évtizeden át *munkásfakultások* működtek a főiskolák, így a jogi karok és intézetek mellett is azoknak a munkásoknak és dolgozó parasztoknak a számára, akik középiskolai képzettséggel nem rendelkeztek; ma már az utánpótlásról ilyen rendkívüli eszközökkel való gondoskodásra nincsen szükség, mert a főiskolára jutni kívánó ifjúságot semmi sem zárja el a középiskola elvégzésétől és így a munkásfakultások intézménye megszűnőben van.²⁵ Gondoskodni kell azonban azoknak a középiskolai végzettségű, 18—35 éves ifjaknak a jogi kiképzéséről, akik már állásban vannak és eközben igyekeznek önművelésük és előrelépésük érdekében jogot végezni; ezek részére a délelőtti előadásokkal párhuzamosan *esti tanfolyamokat* rendeznek. Az esti tanfolyamok különösen a nagy honvédő háború idején, 1941—1945 között voltak látogatottak, amikor a frontra vonulók pótlása céljából a diákoknak is munkát kellett vállalniok. Béke idején azonban az esti tanfolyamokon való végzést a Szovjetunióban is inkább csak kivételes módnak tekintik, hiszen az ideális állapot — amely a diákokról való gondoskodásnak már tárgyalt módszerei mellett a Szovjetunióban széleskörű realitást is képez — kétségkívül az, amikor a hallgató minden idejét tanulmányainak szentelheti és nem kell egyidejűleg kerénykereső foglalkozást folytatnia.

A szovjet jogi karok és intézetek emellett *levelező oktatásban* részesítik azokat, akiknek munkahelye az egyetem székhelyétől távol van; a Szovjetunióban ma közel 400 helyen, vagyis kb. minden második főiskola mellett működik az ilyen ú. n. távhallgatókkal foglalkozó levelező intézet, összesen több mint 200.000 résztvevővel. A levelező oktatásban résztvevőknek — éppen úgy, mint az esti tan-

²³ A szakosztály titkára *Trajnin* jogtudós, akinek „A Szovjetunió többnemzetiségű szociális állam“ (1940) és „A hitleristák büntetőjogi felelőssége“ (1944) című munkái magyar nyelven is megjelentek.

²⁴ A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának osztályairól és kiadványairól lásd *The World of Learning 1947*, 377—383, 1.

²⁵ *Kaftánov*: i. m., 9. l.

folyamok látogatóinak — középiskolai végzettséggel kell rendelkezniök, de 35 évnél idősebbek is lehetnek; felvételi vizsgakötelezettség alá is esnek, amelynek teljesítése céljából 10 nap rendkívüli szabadság jár nekik. Szolgálati viszonyban állásukat munkaadójuknak igazolnia kell, tehát az ő esetükben — a nálunk szokásos elnevezést alkalmazva — legalizált „mezei“ jogászokodásról beszélhetünk, de azzal a fontos megszorítással, hogy a szovjet távhallgatóknak évenként kétszer feltétlenül be kell jönniök az egyetem székhelyére (munkaadóik erre az időre ugyancsak szabadságot kötelesek nekik adni) és néhány összefoglaló előadás meghallgatása után a bejáró hallgatókkal egyidőben kell kollokválniok, illetőleg vizsgázniok. Tanulmányaik befejezéséül ők is államvizgát tesznek, amellyel kapcsolatban egyhónapos rendkívüli szabadság igénybevételére van joguk.²⁶

Az egyetemről már kikerült *gyakorlati jogászok továbbképzése* egy-egy tanéven keresztül tartó tanfolyamokon történik a jogi karok és intézetek keretében. Másfelől a legtöbb jogi főiskolán külön tanfolyamot rendeznek a középiskolát végzett népbírák és kerületi ügyészek részére is, hogy ezek a szükséges jogi alapismereteket elsajátíthassák.

A tudományos pályára való utólagos átkapcsolódás lehetőségét a moszkvai jogi intézet nyújtja az ú. n. *rendkívüli aszpirantúrára* való felvétel formájában; ezt a gyakorlati életben már legalább három éve működő jogászok (pl. hivatásos bírák és ügyészek) kérhetik avégből, hogy fizetési szabadság élvezése mellett szaktanulmányokkal foglalkozhassanak, tudományos képességeiket kifejlesszék és a korábban felsorolt tudományos fokozatokat megszerezhessék.²⁷ Más főiskolákon lehetséges *az aszpiránsi tanulmányoknak levelezés útján való folytatása*, ami voltaképpen magánúton való készülést jelent a kandidátusi fokozat elnyerésére, a kormányzat által biztosított jelentős kedvezmények mellett.²⁸

Végezetül nem feledkeznek meg a szovjet egyetemek és főiskolák arról sem, hogy az ú. n. laikus nagyközönség műveléséről *szabadegyetemi előadások* tartása útján gondoskodjanak, amelyek keretében a jogi kultúra terjesztésére is mód nyílik; ezek megrendezésében az egyetemi szakszervezetek játszanak vezető szerepet, amelyek egyébként is nagyon sokat tesznek a tudományos munka szociális, anyagi alátámasztása és széles körökben való népszerűsítése érdekében.²⁹

²⁶ Az esti tanfolyamokról és a levelező oktatásról lásd *Medinszkij*: i. m., 78. l. és *Kaftánov*: i. m., 21. l.

²⁷ *Pap*: i. m., 42. l.

²⁸ *Kaftánov*: i. m., 99. l.

²⁹ *Medinszkij*: i. m., 75—76.

II.

Tanulmányunk második részében a főiskolát végzett szovjet jogászok elhelyezkedéséről és a *jogi képezéshez kötött életpályáknak a szovjet társadalomban játszott szerepéről* fogunk szólni. Közelebről az ügyészségek, a bíróságok és az ügyvédség helyzetére terjeszkedünk ki, míg pl. a közjegyzői pályát és a közigazgatás jogászai munkaerőit csak egy-egy futó megjegyzéssel érintjük. A részletekbe az igazságszolgáltatás tényezőit jelentő ügyészek, bírák és ügyvédek hivatásának vizsgálatánál sem fogunk belemerülni, mert hiszen ehhez a szovjet bünvádi és polgári perrendtartás jellegzetességeit is ki kellene fejtenünk, ami értekezésünk adott keretei között természetesen lehetetlen.

1. Feltűnő talán, hogy az előbb két ízben is elsőnek említettük az *ügyészi pályát* és sorrendben az ügyészek után helyeztük a bírákat és az ügyvédeket. A szovjet jogászai pályák ilyen egymásutánban való bemutatásának tárgyi okai vannak. A legfőbb ok az, hogy az ügyészek a Szovjetunió jogéletemben egészen *átfogó szerepet* játszanak, amely túlnyúlik a bünvádi, sőt a polgári peres eljárás területén is és a közigazgatás mezejére is kiterjed. Az ügyészi kar tagjai ugyanis a Szovjetunióban nemcsak a *bűncselekmények*, illetőleg büntetéseik üldözésével, a vizsgálóbírák munkájának felülbíráásával, vádemeléssel és vádképviselettel, helytelen ítéletek ellen jogorvoslat benyújtásával foglalkoznak — ami a nyugati államokban és nálunk megszokott funkciójuk —, hanem a *polgári perek* menetébe is beavatkozhatnak, a közérdek („az állam vagy a dolgozó tömegek érdekei”; polgári perrendtartás 2. §.) és az ennek keretei között mozgó, jogos egyéni érdekek védelmében egyaránt; az ő tisztük továbbá a *közigazgatás jogszerűségén* való őrködés is, amely tevékenységükkel a közjogi bíráskodást pótolják. Az ügyészségek teendőit a hadi kommunizmus átmeneti megoldásai után az új gazdasági politikával és a törvényesség fokozott érvényesítésével kapcsolatban körvonalazó 1922. május 28-i rendelet szerint az ügyész általában véve a törvényszerűség őre; felügyel arra, hogy a jogalkalmazás az összes hatóságok részéről egyöntetűen és pártatlanul történjék, s hogy a törvényeket a polgárok pontosan betartsák. Lenin ezt így fejezte ki ugyancsak 1922. májusában Sztálinhoz intézett levelében: „Az ügyésznek egyetlen joga és kötelessége: felügyelni arra, hogy tényleg egyféleképpen értsék a törvényességet az összes köztársaságokban, eltekintve minden helyi különbözőségtől és bármilyen helyi befolyás ellenére is.”³⁰

³⁰ Lásd erről és általában a szovjet államügyészség hivatásáról és megszervezéséről K. P. Gorsenyin: Az államügyészség a Szovjetunióban (Jogtudományi Közlöny könyvtára, Budapest, 1948), kül. 31—35. l.

Az ügyészi szervezet élén eleinte az egyes szövetséges köztársaságok igazságügyi népbiztosai állottak. Később a Szovjetunió ügyészségeit fokozatosan *központosították*. Az első lépés az volt, hogy az 1924. évi alkotmány a Szovjetunió legfelső bírósága mellett szervezett államügyészség feladatává tette a forradalmi törvényesség megszilárdítását a Szovjetunió egész területén; később az 1933. június 20-i törvényrendelettel átfogó, szövetségi államügyészségi szervezetet építettek ki, amelybe 1936. július 20-án a szövetséges köztársaságok valamennyi ügyészi szerve beolvadt és így a centralizáció folyamata befejezést nyert. A Szovjetunió legfőbb államügyészt éppen úgy a Legfelső Tanács³¹ választja együttes ülésben, mint a minisztereket. A főügyész nem tagja a kormánynak, de nincs is alávetve az igazságügyminiszternek és az igazságügyminiszter — a mi rendszerünkötől eltérőleg — az alsóbbfokú ügyészségeket sem utasíthatja eljárásra. A Szovjetunió legfőbb államügyészenek kiemelkedő helyzetét az is alátámasztja, hogy őt a parlament hét évre választja, holott a miniszterek a Legfelső Tanács mandátumának lejártakor minden esetben, tehát négy évenként újraválasztásra szorulnak. A legfőbb államügyész az egész ügyészi személyzet szolgálati főnöke; az egyes szövetséges köztársaságok és ezeken belül az egyes tartományok³² ügyészeit ő nevezi ki. A tartományokon belüli kerületek, körzetek és városok első fokon eljáró ügyészeit a szövetséges köztársaságok ügyészei nevezik ki, de ez a kinevezés a Szovjetunió legfőbb államügyészenek megerősítésére szorul. A legfőbb államügyészen kívül az összes többi ügyészek megbízatása öt évre szól, a legfőbb államügyész azonban korábban is elbocsáthatja őket állásukból, ha munkájuk súlyosabb kifogás alá esik.

Az ügyészi szervezetben egyébként is a legszigorúbb *hierarchia*, szabatosan megjelölt fölé- és alárendeltségi viszony érvényesül és a rangok is pontosan meg vannak állapítva.³³ Mindegyik fokozatú ügyész mellett helyettesek, alügyészek működnek; a szövetséges köztársaságok ügyészei akár a saját helyetteseiket, akár az alsóbb fokozatú, pl. tartományi vagy városi ügyészeket megbizhatják az ügyek ellátásával, viszont az alsóbb tagozatú ügyészségektől az ügyeket — ha akarják — magukhoz is vonhatják. Az ügyészségek tagjai sohasem hoznak döntést testületileg, hanem mindig *egyéni*

³¹ Ez — mint tudjuk — a Szovjetuniónak a Szövetségi Tanácsból és a Nemzetiségek Tanácsából álló kétkamarás törvényhozó szerve.

³² Az orosz szövetséges köztársaság „vidék“-eire és a többi tanácsköztársaságok „terület“-eire általunk alkalmazott közös elnevezés.

³³ Ennek külső kifejezése céljából a Szovjetunió Legfelső Tanácsának Elnöksége által kiadott 1943. szeptember 16-i rendelet értelmében az ügyészség tagjai egyenruhát és rangjelzést viselnek. (*Gorsenyin*: i. m., 71. 1.)

hatáskörben és egyéni felelősség mellett járnak el. Ha az ügyész közvetlen felettesének valamely rendelkezését törvénybeütközőnek tartja, úgy ezt a legközelebbi magasabbfokú ügyészség vezetőjének jelentenie kell.³⁴ Az alkotmány 117. §-a kimondja az ügyészeknek a helyi népképviselőti és közigazgatási szervektől való *függetlenségét*, ami azonban nem jelenti azt, hogy a jogi közfelfogás nem tartaná kívánatosnak, ha az ügyészek kapcsolatot tartanak az életviszonyok és gyakorlati problémák megismerése céljából a dolgozók szervezeteivel.³⁵ Vázolt jogállásuk és funkciójuk a Szovjetunió ügyészeinek nagy tekintélyt és népszerűséget biztosít.

A jogi oktatás kérdéseivel való összefüggés szempontjából azt említjük még fel a Szovjetunió ügyészi karát illetőleg, hogy *jogi fakultás vagy intézet elvégzése* csak a Szovjetunió legfőbb államügyészévé való megválasztáshoz, valamint a szövetséges köztársaságok és a tartományok ügyészségeire való kinevezéshez szükséges; a kerületi, körzeti és városi ügyészi állások elnyerésének csupán középiskolai végzettség és egyéves jogi főiskolai tanfolyam³⁶ elvégzése az előfeltétele.

2. *A bíróságok* szervezetét alapvetően befolyásolja a Szovjetunióban az az elv, hogy a néptömegek az igazságszolgáltatás gyakorlásában is minden fokon résztvesznek. Már a nagy Októberi Forradalom lezajlása után néhány héttel kiadott 1917. november 24-i (az új időszámítás szerint december 5-i) dekrétum által felállított helyi bíróságok és forradalmi törvényszékek is a szovjetek által választott állandó bírákból és népi ülnökökből állottak. Egy évvel később, az 1918. november 30-i rendelet egységes népbíróságokat hívott életre ugyanilyen ülnökrendszerrel, az ügyek másodfokú elbírálására pedig öttagú népbírói kollégiumokat létesített. Egyébként a bírói szervezetet az egyes tanácsköztársaságok a Szovjetunió szövetséges államszerkezetének 1923-ban történt kiépítése után is hosszú ideig önállóan szabályozták, jóllehet a Szovjetunióban 1924 óta közös legfelső bíróság működött. Az 1936. december 5-én elfogadott sztálini alkotmány 14. §-ának v/ pontja a bírósági szervezetre vonatkozó törvényhozást a *Szövetség hatáskörébe* utalta; a legfőbb irányelveket az alkotmány 102—112. §-ai mindjárt le is fektették.

³⁴ Az ügyészek alkalmazásának és egymásközi viszonyának most tárgyalt kérdéseiről lásd N. *Poljanszkij*: Igazságszolgáltatás a Szovjetunióban (Budapest, 1946), 25—28. l.

³⁵ A tömegszervezetek által az államügyészség orgánumainak nyújtott támogatás módozatairól lásd *Fridieff*, Michel: L'organisation du service public de la justice dans l'U. R. S. S. (Bulletin trimestriel de la société de législation comparée LXXI. 1948, No. 3), 427—428. l.

³⁶ Az ilyen tanfolyamokról a 12. lapon szólottunk.

Ezeket az elveket részletesebben az 1938. augusztus 16-i bírói szervezeti törvény rendelkezései fejtik ki; ezt a nagyfontosságú törvényt Sztálin irányítása alatt és Molotov elnökletével külön kormánybizottság dolgozta ki. E törvény 2. §-a az igazságszolgáltatás főfeladataivá az alkotmányban megállapított társadalmi és állami berendezés, a szocialista gazdasági rendszer és a szocialista tulajdon védelmét, valamint a polgárok és az állami intézmények, szervezetek, társadalmi szervezetek jogainak és érdekeinek megóvását teszi. Az összes bíróságok megalakítása választás útján történik; az elsőfokú eljárás mindig egy hivatásos bíróból és két, változó népi ülnökből álló tanács előtt folyik le, míg a jogorvoslatok feletti döntés kizárólag három hivatásos bíróból álló tanács kezébe van letéve.³⁷

Ezután az egészen rövidre fogott általános jellemzés után, külön-külön kell foglalkoznunk az egyes bírósági fokozatokkal. Az ügyek zömét elsőfokon a népbíróságok tárgyalják, amelyeket a területi tagozás szempontjából a mi járásbíróságainkhoz lehet hasonlítani, mert a mi megyéinknek megfelelő kerületeken belül is körzetenként és városokként szervezik meg őket. Ezeknek a néphez minden szempontból egészen közelálló bíróságoknak a hatáskörébe az 1917-es dekrétummal eredetileg csak a legfeljebb kétévi szabadságvesztés-büntetéssel sújtható bűncselekményeket és a 3.000 rubel értékét meg nem haladó polgári kereseteket utalták.³⁸ Minthogy a tanulmányunk bevezető részében már említett kétévtizedes nagyszabású nevelő munka következtében a dolgozók szociális öntudata megerősödött és műveltségük színvonala hatalmasan emelkedett, az említett 1938. augusztus 16-i bírósági szervezeti törvény a népbíróságok hatáskörét immár sokkal szélesebben állapíthatta meg; e törvény szerint a népbíróságok járnak el a legtöbb személy és vagyon elleni, hivatali és kisebb jelentőségű államellenes bűncselekmények tárgyában, valamint értékhatárra való tekintet nélkül a magánosok összes polgári peres ügyeiben.

Összeállítását tekintve a népbíróság háromtagú szerv; elnöke egy három évre választott állandó bíró, aki mellett két népi ülnök foglal helyet. Az ugyancsak három évre választott ülnökök állandóan váltják egymást és egy-egy ülnök évente legfeljebb tíz napon át vesz részt a bíraskodásban, egyébként saját foglalkozását folytatja. Funkciójuk csak egészen kivételesen, akkor hosszabbítható

³⁷ A szovjet bírósági szervezet kifejlődéséről és alapelveiről lásd Néval László: Bírói szervezet és bíraskodás a Szovjetunióban (a Pázmány Péter-Tudományegyetem összehasonlító jogi intézetének külföldi jogszabály-sorozata, 1. szám, Budapest, 1949), 9. és köv. 1.

³⁸ Kovács István: A szovjet bíróságokról (Jogtudományi Közlemény, új folyam I., 1946, 13—14. sz.), 196. 1.

meg tíz napon túl, ha ezt valamely ügy elbírálásának befejezése feltétlenül szükségessé teszi. A munkások és tisztviselők közül választott népi ülnökök bírósági teendőik ellátása idejére is megkapják illetményeiket, míg az alkalmazotti viszonyban nem álló ülnökök költségmegtérítésben részesülnek. A népi ülnökök funkciója egyébként a nyugati államok esküdtszékeinek tagjaiétól alapvetően eltér abban, hogy nemcsak a ténymegállapítás és a bűnösség kérdésében, hanem a jogi minősítésre nézve is szavazati joggal bírnak a népbírói tanácsban; sőt a vezető népbíró ideiglenes akadályoztatása esetén a dolgozók küldötteinek kerületi tanácsa (szovjetje) a bírói teendők ellátását is a népi ülnökök egyikére bízta.

A népbírák és az ülnökök az 1936-os alkotmány 109. §-a és az 1938 augusztus 16-i törvény 22. §-a szerint a szavazati joggal bíró polgárok által való közvetlen *választással* nyerik megbízatásukat. Ezt az előírást azonban a külpolitikai helyzetnek 1939-ben bekövetkezett kiélesedése miatt akkor nem hajtották végre — bár az előkészületek már folyamatban voltak — és így a népbírakat és ülnököket egyelőre a helyi szovjetek küldték ki, amelyeket a nép közvetlenül választ; az eltérés tehát tulajdonképpen csak az volt, hogy a bíróságok tagjainak kiküldése így egyszeri közvetítéssel történt a nép által, ami azonban a bírák választásának demokratikus módszerét lényegében nem érinti. A nagy honvédő háború győzelmes befejezése után, az újjáépítés és továbbfejlesztés munkájának lendületes előrehaladásával párhuzamosan a Szovjetunió vezetői a közelmúltban, 1948 végén látták elérkezettnek az időt arra, hogy a népbíráknak és ülnököknek az egész népesség által való közvetlen megválasztását lebonyolítsák. Azóta már e nagyszabású választási kampány befejezéséről is hírt kaptunk.³⁹

Annak illusztrálására, hogy a népbíráskodás rendszere milyen széles-körben kapcsolja be a Szovjetunió dolgozó tömegeit az igazságszolgáltatásba, felemlíthetjük azt a két *számadatot*, hogy a Szovjetunióban összesen mintegy 10.000 népbírót és 600.000 ülnököt választottak; ez azt jelenti, hogy csaknem minden 300 szovjet polgár közül szerepel egy az ülnökök lajstromán és vesz részt — mint láttuk — évenként 10—20 napon át az ítélezésben; egy-egy népbírónak pedig 60 ülnök segítkezik kettésével felváltva.

A népbírói és népi ülnöki tisztségekre egyébként az 1938. augusztus 16-i törvény 24. §-a értelmében ugyanúgy a dolgozók társadalmi szervezeteinek és egyesületeinek: kommunista pártszervezeteknek, szakszervezeteknek, szövetkezeteknek, ifjúsági és kulturális egyesületeknek van *jelölési joguk*, mint a törvényhozó és közigazgatási

³⁹ Szabad Nép 1948 december 18-i és Magyar Nemzet 1949 február 22-i számaiban megjelent hírek.

szervekbe való választásoknál. Népbíróvá vagy ülnökké való megválasztáshoz formális műveltségi vagy vagyoni *képesítést* nem kívánna meg, csupán arra van szükség, hogy a jelölt választójoggal bírjon, vagyis töltsen be 18. évét, ne legyen elmebeteg vagy bíróilag elítélt. A népbíróságoknak három éven át állandóan működő vezetőbírói rendszerint résztvesznek az egyetemeken szervezett és már ismételt említett egyéves jogi tanfolyamokon. Az ülnökök viszont, amint erre már utaltunk, teljesen bennmaradnak mindennapi foglalkozásukban és az ítélezésben gyakorlati érzéküket, élettapasztalataikat érvényesítik.

A Szovjetunió igazságügyi szervezeti törvénye különben arról is gondoskodik, hogy a hivatásszerűleg működő népbírák is tartsák meg kapcsolatukat a dolgozó tömegekkel; időnként a szovjetek vagy a különböző szervezetek gyűlésein *beszámolókat* kell tartaniok és alávetniök magukat az ilyenképpen mintegy alulról jövő kritikának és ellenőrzésnek. Ki nem elégitő működés esetén a választók — a szovjet demokrácia általános alapelveinek megfelelően — mind a népbírákat, mind a népi ülnököket *visszahívhatják*; elmozdításuk másrészt bűnvádi eljárás eredményeképpen történhetik, amelyet a szövetséges köztársaság ügyészenek határozatára, a szövetséges köztársaság Legfelső Tanácsa elnökségének jóváhagyásával folytatnak le ellenük. Kisebb fegyelmi vétségek esetén az igazságügyi igazgatás felügyeleti közegei a megfelelő területi tagozat szovjetjét hívják fel a népbírákkal és a népi ülnökökkel szemben szankciók alkalmazására.⁴⁰

A helyi népbíróságok fölött álló *kerületi és tartományi bíróságok* tagjait e közigazgatási egységek tanácsai (szovjetjei) választják meg, öt évi időtartamra. Ezek a magasabbfokú bíróságok is egy hivatásos bíróból és két ülnökből állanak, akik a tény- és jogkérdésben együtt döntenek. A hivatásos bírónak nem kell feltétlenül jogi főiskolát végzettnek lennie, hanem a diploma kivételesen pótolható megfelelő bírósági, szakszervezeti vagy pártadminisztrációs gyakorlat igazolásával; mind rájuk, mind az ülnökökre nézve előmozdítják azt, hogy tanfolyamokon jogi ismereteket szerezzenek. A megválasztás elengedhetetlen feltétele persze itt is az aktív választójog kellékeinek fennforgása.⁴¹

E kerületi és tartományi bíróságok egyrészt *elsőfokon* járnak el, mégpedig az ellenforradalmi és az államigazgatás rendje elleni különösen veszélyes, továbbá a súlyosabb hivatali és gazdasági bün-

⁴⁰ Az ellenőrzés e módjairól lásd az 1938 augusztus 16-i törvény 29. és 11. —18. §-ait, valamint *Fridieff*: i. m., 418. és 425. l.

⁴¹ Lásd minderről *Berend György*: A népbíráskodás (Acta Universitatis Szegediensis, Sectio Juridico-Politica, series nova tom. III., 1948), 74—77. l.

cselekmények ügyében, valamint az állami vállalatok és a közszervezetek egymás közötti peres ügyeiben, kivéve ezek közül azokat, amelyek az ú. n. arbitrázs-szervek elé tartoznak.⁴² A felsorolt büntető és polgári ügyek kebelükben külön-külön büntető és polgári tanácsok elé tartoznak. A kerületi és tartományi bíróságoknak emellett *másodfokú hatáskörük* is van annyiban, hogy a népbíróságok ítéletei ellen benyújtott panaszokat és óváásokat bírálják el; e másodfokú jogkör gyakorlásánál már a szakképzettség kerül előtérbe, amennyiben ilyenkor a bírói tanácsban az ülnökök mellőzésével kizárólag hivatásos, rendszerint főiskolai végzettségű bírák vesznek részt. Ez azzal van összefüggésben, hogy a szovjet perrendtartások alapelve szerint a másodfokon eljáró bírói szerv központi feladata nem az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás esetleges helyesbitése, hanem a jogi felülvizsgálat.

Az egyes szövetséges köztársaságok és maga a Szovjetunió *legfelső bíróságainál* ugyanezt a kétféle elemet, a hivatásos, jogi tanulmányokat végzett bírákat és a laikus ülnököket találjuk meg; mind a bírákat, mind az esküdteket a szövetséges köztársaság, illetőleg a Szovjetunió Legfelső Tanácsa választja meg öt esztendőre. Ebben a vonatkozásban is érvényesül tehát az alkotmány 103. §-ának rendelkezése, amely szerint az ülnökök minden fokozaton részt vesznek a bírói eljárásban; ez azonban csak az elsőfokon tárgyalt ügyekre vonatkozik (a szövetséges köztársaságok legfelső bíróságainál ilyenek pl. a vezető tisztviselők szolgálati bűncselekményei), míg a jogorvoslati eljárásban az ülnököknek már nem jut szerep.

A szakképzett és a laikus elem érvényesülésének arányát ezek szerint röviden abban foglalhatjuk össze, hogy a főiskolai diplomával rendelkező bírák a fokozatban a mi járásbíróságainknak megfelelő népbíróságoknál teljesen hiányoznak; csupán a mi törvény-székeinkhez, tábláinkhoz és kúriánkhoz hasonlítható kerületi, tartományi és köztársasági bíróságoknál helyezkednek el, mégpedig az elsőfokú ítélekészben a laikus ülnökökkel közösen vesznek részt és csak a másodfokon való ítélelhozás van a szakbíráknak fenntartva.⁴³

3. Az ügyészségen és a bíróságon kívül *az ügyvédi pálya* nyújt még a szovjet főiskolákat végzett jogászoknak nagyjelentőségű elhelyezkedési lehetőséget. Az ügyvédség szervezetét egy 1939. augusztus 16-án kibocsátott kormányrendelet szabályozza. Az ügyvédi hi-

⁴² Az állami arbitrázs szervek hatásköréről *Szászy István* munkája tájékoztat: A Szovjetunió magánjogának alapelvei (Kolozsvár, 1945), 137. l.

⁴³ A szovjet bíráskodás jellegzetességeiről és struktúrájáról lásd még különösen *Névai Lászlónak* ³⁷ alatt hivatkozott munkáját, valamint „Demokratikus elvek a Szovjetunió bírói szervezetében” című cikkét (Jogtudományi Közöny, új folyam III., 1948, 7—8. és 9—10. sz., 67—70. és 120—124. l.).

vatásban működők főfelügyeleti hatósága a Szovjetunióban is az *igazságügyminisztérium*; önkormányzati szervei pedig a szövetséges köztársaságokként és ezeken belül tartományokként kiépített *ügyvédi kamarák* (kollégiumok). Az ezekbe való *felvételhez* (rendszerint) egyetemi végzettség és (minden esetben) a politikai jogok birtoka, valamint az alább tárgyalandó kollektív ügyvédi irodákban megfelelő gyakorlati idő eltöltése szükséges. A gyakorlati idő tartama alatt — amely a mutatott előrehaladáshoz képest különböző lehet — a fiatal jogász ott is ügyvédjelöltként működik; ennek befejeztével a mi egységes bírói és ügyvédi vizsgánkhoz hasonló vizsgálatot nem kell kiállnia, hanem tisztán a mutatott gyakorlati teljesítmény alapján minősül át kész ügyvéddé. Ügyvédi működést a kamarába való felvétel alapján egyetemet nem végeztek is folytathatnak, ha megelőzőleg legalább három évi sikeres gyakorlatot tölthettek el, mint népbírói vezetőbírák vagy ügyészek, vagy az állami vállalatok jogügyi osztályán. Az ügyvédség is tehát csupán túlnyomórészen, de nem kizárólag főiskolai diplomához kötött foglalkozás a Szovjetunióban. Az ügyvédi kamarákba való felvéteit egyébként csak átmenetileg eszközölték a megfelelő területi tagozatok szovjetjei vagy kormányzati szervei, míg ma az ügyvédek közé való felvétel az ügyvédi kamarák elnökségének autonóm hatáskörébe tartozik.

A Szovjetunióban az ügyvédek működésüket nem egyénenként, hanem közös tanácsadó irodákba, ú. n. *jogi konzultációkba* tömörülve fejtik ki. Ezek élén a kamara elnöksége által kinevezett *vezető ügyvéd* áll, ő tárgyal a felekkel és ezek kívánságát figyelembevéve, kiosztja az ügyek vitelére való megbízásokat az irodába tartozó ügyvédek között; a büntetőbíróóságok megkeresésére ő küldi ki közülük a hivatalból kirendelendő védőket is. Ugyancsak az elnökre tartozik a fél által fizetendő költségnek az igazságügyminiszter által megállapított díjtarifára tekintettel való megállapítása, illetőleg az ingyenes jogsegélyre való igényjogosultság elismerése is. A díjfizetéssel kapcsolatban figyelmet érdemel, hogy amíg eleinte a közös konzultációba tartozó ügyvédek jövedelmének egyenlősítésére törekedtek, addig újabban már nem ellenzik azt, ha az ügyvédek képességeik szerint különböző nagyságú jövedelemre tesznek szert. A konzultáció ügyvédjeinek különben pontos feljegyzéseket kell készíteniök eljárásaikról és ezeket be kell mutatniok a vezető ügyvédnek, aki a kimutatások felülvizsgálata után állapítja meg a részükre járó díjazást, amelyből levonják a közös iroda fenntartásának költségeit, a társadalombiztosítási díjakat és az adókat, együttvéve kb. 30%-ot. A kimutatások másfelől az ügyvédi kollégium és az igazságügyminisztérium által az egyes konzultációkba kiküldött *revizorok* ellenőrző munkájának támaszául szolgálnak;

ezek a revizorok gyakran résztvesznek azokon a megbeszéléseken, amelyeket a konzultációkba tartozó ügyvédek a felmerült közös problémák megbeszélése céljából, havonként legalább egyszer tartanak. Általában az egész ügyvédi működés zsinórmértékéül szolgáló szovjet jogi elv az, hogy az ügyvéd feladata elsősorban az igazság kiderítésében való közreműködés, akár ügyfele kérésén túlmenően is. egyedül azzal a megszorítással, hogy képviseltje érdekeinek rovására nem cselekedhet.⁴⁴

4. Hátra lenne még az, hogy a jogászoknak a szovjet közigazgatásban való szerepére térjünk ki. Ebben a vonatkozásban azonban igazán érdemi megállapítások tételéhez a Szovjetunió egész közigazgatási szervezetének áttekintésére lenne szükség, amit egyszer külön tanulmány keretében szeretnénk megtenni. Ezért most csak annak megállapítására szorítkozunk, hogy a szovjet közigazgatás hatalomgyakorló szerveiben való működés nincs jogászai képzéshez kötve, hanem ebben a legkülönbözőbb képzésű és foglalkozású személyek vehetnek részt, s ezzel van kapcsolatban az, hogy az adminisztráció működését igyekeznek Lenin idevágó tanításainak szellemében a lehetőségig leegyszerűsíteni. Inkább az állami vállalatok és szövetkezetek azok, amelyeknél rendszerint jogvégzetek által betöltött jogtanácsosi állásokat találunk; ezek alkalmazásánál is tekintettel vannak azonban a gazdasági szakértelemre.

5. A Szovjetunióban állami tisztviselőkké váltak a közjegyzők is, minthogy a közjegyzőket állami szervek (a szövetséges, illetőleg autonóm köztársaságok igazságügyminiszterei, illetőleg a tartományi igazságügyi hivatalok főnökei) nevezik ki, s felettük közvetlen felügyeletet gyakorolnak; továbbá a dolgozók jogi tájékoztatását és törvényes érdekeik perenkívüli védelmét célzó munkájukért az államtól kapnak fizetést és a felek által fizetett állami illetékekből részesedést. A közjegyzőknél elengedhetetlen feltételnek tekintik a jogvégzettséget, mert részben kizárólag nekik fenntartott, részben fakultatív jellegű hatáskörük igen szélesen van megállapítva, s alapos jogi, különösen magánjogi tudást kíván meg.⁴⁵

⁴⁴ A szovjet ügyvédi kar szervezetének és működésének szabályairól. felvilágosítást nyújt *Poljanszkij*: i. m., 28—30. l., valamint különösen *Rosner Tibor*: A szovjet ügyvéd (Jogtudományi Közlöny, új folyam III., 1948, 19—20. sz., 321—325. l.).

⁴⁵ A részletek tekintetében utalunk a Magyarországi Közjegyzői Kamarák kiadványára: „A közjegyzői intézményről általában, különös tekintettel a Szovjetunió közjegyzői intézményére“ (Budapest, é. n., 8. l.), valamint *dr. Nagy Béla* szegedi közjegyzői kamarai elnök cikkére: „Közjegyzői jogkör és magánjog a Szovjetunióban“ (Szegedi Népszava, 1947. nov. 1., 4. l.).

III.

Befejezésül hangsúlyoznunk kell, hogy a tárgyalt és a szovjet szakírók tanúságtétele szerint az átmeneti nehézségek leküzdése után határozottan bevált megoldások — éppen úgy mint az egész szovjet jogrend — a Szovjetunióban immár több mint 31 éve uralkodó, a szocializmus, majd a kommunizmus gyakorlati megvalósítását előkészítő és szorgalmazó elméletnek, a *marxizmus-leninizmusnak az eszmei talajában gyökereznek*. Legfőbb céljuk tehát a munkásosztálynak és a vele szövetségre lépő dolgozó parasztságnak és haladó értelmiségnek a politikai és gazdasági hatalom birtokába való juttatása és ebben való megtartása. Ebből az alapvető célkitűzésből következik azután a jogászságra nézve konkrétan az, hogy a jogot végzeteknek nem adnak a közhatalom gyakorlása terén annyira domináló szerepet, amilyent a kapitalista gazdasági rendben felépülő polgári jogállamban élveztek. A jogászokban nem látnak olyan „all-round“ embereket, akik — amint ezt néha bizonyos alappal, többnyire azonban túlzottan hitték magukról — a legkülönbélebb szakfeladatok megoldására egyformán alkalmasak. Ezért a Szovjetunióban aránylag valamivel kisebb számú jogásznak egyetemi és főiskolai fokon való kiképzésére törekednek — hiszen, mint láttuk, még az igazságszolgáltatásban is csak az állások egyrészét tartják fenn ezek számára, a többiekre a nép széles rétegeit képviselő, nem-jogász ülnököket állítanak —, de a szerzett diplomának komoly belső értéket, szellemi aranyfedezetet kívánnak adni; mondhatnánk ezt úgy is, hogy *a mennyiségi szempont helyett a minőségi elvet helyezik előtérbe*. A jogászai munkát élethivatásul választókat erőteljesen támogatják abban, hogy minél mélyebb jogi tudást szerezzenek, amely azután megbecsült szakemberekké teszi őket a szovjet társadalomban.

A magyar jogászságnak messzemenően figyelemmel kell lennie életpályájának erre a jellegváltozására. Nemcsak fel kell ismernie a társadalmi haladással lépést tartó jogalkotás szükségességét és fontosságát, hanem igen alapos és korszerű felkészültség szerzésére, tudásának állandó elmélyítésére kell törekednie ahhoz, hogy a dolgozó tömegek boldogabb jövőjének építését a maga hivatáskörében, mindennapi munkájában céltudatosan és hathatósan szolgálja tudja.

La formation des étudiants en droit et les professions de droit dans l'Union soviétique.

Par dr. JEAN MARTONYI professeur à l'Université de Szeged

Dans l'Union soviétique la formation des étudiants en droit se fait aux 15 *Facultés* et aux 12 *Instituts* de droit. Les Facultés donnent un enseignement plus général et plus théorique, tandis que les Instituts ont une tendance plutôt spéciale et pratique. Les études durent cinq ans aux Facultés et quatre ans aux Instituts. Excepté la dernière année le *programme d'études* est uniforme; après la première année consacrée à la sociologie et à l'histoire du droit on passe graduellement, à partir de la IIe année, à l'enseignement des droits positifs. Dans la dernière année les étudiants peuvent choisir entre les spécialités de droit civil et droit criminel, ou de droit économique, de droit administratif ou de philosophie de droit. Une partie considérable des heures d'étude est consacrée au travail obligatoire de séminaire en vue duquel les étudiants forment des groupes de 25—30 personnes. L'élaboration détaillée des matières est favorisée aussi par les cercles d'études des étudiants. À la fin des premiers semestres ont lieu des colloques où les étudiants rendent compte de leur progrès; à la fin de l'année scolaire ils sont obligés de présenter un travail et de passer de toutes les matières principales un examen écrit et oral.

Conformément aux résultats atteints les étudiants se font valoir et acquièrent certains avantages. *L'admission* aux Écoles supérieures a lieu suivant les résultats de l'examen d'admission. Les étudiants qui suivent régulièrement les cours obtiennent un *appui matériel* considérable (logement et nourriture dans les collèges, bourses) et les plus distingués d'entre eux jouissent de bourses élevées.

Après un stage de deux ans ou après un examen d'admission passé avec un résultat excellent, les étudiants tâchant d'embrasser une carrière scientifique font pendant trois ans des études d'*„aspirant“* et si, comme résultat de leurs études, ils défendent publiquement une thèse, ils obtiennent le grade de *„candidat“*. Le grade de docteur est une distinction tout-à-fait rare; ceux qui l'obtiennent, sont nommés ordinairement professeurs d'Université. En organisant

des *cours de soir* et *l'enseignement par correspondance*, les Écoles de droit soviétiques contribuent considérablement à la formation juridique et à l'enseignement postscolaire des travailleurs.

Jusqu'à 1946 *l'autorité de surveillance* des Écoles de droit fut le Commissariat de Justice, depuis 1946 elles sont surveillées par le Ministère de l'Enseignement supérieur alors organisé.

II. Quant aux carrières juridiques de l'Union soviétique il faut mentionner en premier lieu celle de *procureur*. Le rôle des procureurs dépasse le terrain de la procédure criminelle, même celui de la procédure civile et s'étend sur le terrain de l'administration publique. Ce sont les procureurs qui doivent surveiller que les lois socialistes soient observées sous tous les rapports et sur tout le territoire de l'Union soviétique. Le corps des procureurs est sévèrement centralisé et hiérarchique, à sa tête se trouve le procureur supérieur de l'U. R. S. S., à qui les procureurs des républiques alliées, des provinces, des arrondissements, des districts et des villes sont graduellement subordonnés. Des études faites à une Faculté ou à un Institut de Droit sont nécessaires pour être nommé à une place de procureur plus élevée, au moins à celle de procureur de province.

Quant à l'organisation de la *justice*, elle est fondée sur le principe que les foules participent à l'administration de la justice. Toutes les Cours se forment par voie d'élection. En premier ressort la procédure se poursuit toujours devant un conseil composé d'un juge de profession et de deux assesseurs populaires variables, en cas de voie de recours la décision est prise par un conseil composé de trois juges de profession.

Hors de la carrière de procureur et de juge c'est la carrière *d'avocat* qui offre une possibilité considérable de placement à ceux qui ont fait des études de droit. L'admission parmi les avocats appartient à la compétence de la présidence du Barreau. Les avocats déploient leur activité non pas individuellement, mais groupés dans certains comités consultatifs, appelés „consultations juridiques“, à la tête desquels se trouve un avocat dirigeant nommé par la présidence du Barreau.

En somme on peut constater que dans l'exercice du pouvoir public les licenciés en droit ne jouent pas un rôle aussi dominant dans l'Union soviétique que dans les États constitutionnels bourgeois fondés sur le système capitaliste. Aussi l'Union soviétique a-t-elle besoin à relativement moins de juristes, dont la capacité doit atteindre cependant un niveau élevé et qui en vertu de leur aptitude particulière sont très estimés comme spécialistes par la société soviétique.

Néhány kérdés a képviselet köréből.

Írta: Dr. KELEMEN LÁSZLÓ egyetemi m. tanár,
tanszéki jogú előadó.

1. §. Fogalomelemzés.

A felek a jogügylet megkötésénél más személyek közreműködését is igénybe vehetik. Ez a közreműködés szorítkozhatik merőben *tényleges* cselekményekre (*technikai* közreműködés), mint aminő pl. az írásbeli nyilatkozat *elkészítése* (megszövegezése, vagy leírása), de állhat *jogi* természetű cselekményekből is¹ és ez utóbbiak közül különösen jelentősek azok, amelyeknél a közreműködő személy a fél *helyett* jár el, pl. az ügyleti nyilatkozatot, amelyet a félnek kellene megtennie, az ő nevében a közreműködő teszi meg.² A merőben *technikai* közreműködés minden ügyletnél lehetséges, a helyettesítésben jelentkező *jogi* közreműködés ellenben egyes (főleg család- és örökjogi) ügyletek természetével össze nem fér (*legszemélyesebb* ügyletek).

A fél helyettesítésének főalakja a *képviselet*, mely fogalmilag a tágabb értelemben vett *feljogosításoknak*, vagyis azoknak a magánjogi helyzeteknek a körébe tartozik, amelyeknél fogva valaki más jogi helyzetében egyoldalú cselekményeivel közvetlen változást idézhet elő, mégpedig ezeknek abba a csoportjába, amelyben ez a kihatás *jognyilatkozat* útján történik. (Szűkebb értelemben feljogosítás alatt az ily hatással bíró nyilatkozatoknak épp a képviselet körén kívül eső lehetőségeit értjük, így pl. amikor a feljogosított a maga nevében jár el.). Hatalmasságfakasztó hatása tehát lényegéhez tartozik és az egész jogintézmény, nemkülönben joghatásai megértésének ez a felismerés a kulcsa.

¹ Jhering osztályozása: Mitwirkung für fremde Rechtsgeschäfte. Jh. Jb. I. 1857. 273—350. és II. 1858. 67—180.

² Jogi értelemben vett helyettesítésről épp azért csak ilyenkor szólhatunk. Ez különösen a nem együttesen jelen lévő felek ügyletkötésénél gyakori, míg a pusztán *technikai* közreműködés sűrűn előfordul más esetekben is. Ilyen a már említettekén kívül pl. az árut a vevő kezébe adó kereskedelmi alkalmazotté is az *átadás* (traditio) dologi ügyletében. *Jhering* példája: I. m. 278. 1.

Képviselet hazai jogunk szabályai szerint akkor forog fenn, ha a helyettes (képviselő) erre vonatkozó *hatalma* alapján és e jogainak *határai között* (C. II. 1711/1935. J. H. IX. 899.), az ügyletet *képviselői minőségében*, ilyenként, a *helyettesített* (képviselt) *fél nevében és részére* köti meg.

Ha az ekként adott fogalommeghatározást elemeire bontjuk, a következő kép tárul elénk:

1. A *képviselési hatalom* vagy *jogszabályon*, vagy *ügyleti intézkedésen* alapszik. Előbbi esetben *törvényes* képviseletről, az utóbbiban meghatalmazásról szólnak. Az ú. n. vélelmezett meghatalmazottak, aminők a feleség a háztartási szükségletek beszerzése terén, nem az előbbi, hanem az utóbbi csoportba tartoznak, mert ha a meghatalmazást részükre a tárgyi jog adja is, abba a helyzetbe viszont, amelyhez a törvény ezt fűzi, a képviselt akarata emeli őket. A *jogi személyek* közegeit ellenben az uralkodó felfogás³ *Schlossmannal* szemben⁴ egyáltalában nem sorozza a képviselők közé, mert cselekményeiket a jogi személy *saját cselekményeinek* tekinti (*Organtheorie*) és nem lát bennük a jogi személlyel szemben oly önálló jogalanyokat, mint aminők a képviselők személyében a képviselttel szemben a képviselési jogviszonyban állanak.⁵ A *szocialista szervezeteknek* tehát nemcsak az egymásközi, de a *harmadik* személyekkel kötött szerződése is esnek a képviselés körébe, aminthogy a *szovjet* jogban, amelyben ezek a szervezetek a fejlődés eddig ismert legmagasabb fokát érték el, a *megkötés* módzatai tekintetében is különleges szabályok alatt állanak.^{5a}

A törvényes és az ügyleti intézkedésen alapuló képviselés meg-

³ Megalapozója *Gierke*: Die Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtsprechung. 614 és köv. 1. Továbbá: D. Privatrecht, I, 472 és köv. 1.

⁴ Die Lehre von der Stellvertretung és Organ und Stellvertreter. Jh. Jb. 44. (II. F. 8.) 1902. 289—330. 1.

⁵ Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a közegeknek egyébként sem lenne önálló jogalanyiségük. *Schlossmannak* nem helytálló tehát sem az az ellenvetése, hogy az uralkodó nézet annak egész személyiségét, aki valamely jogi személy közéjé vált, ez utóbbi által valósággal felszívja (vollständige Aufsaugung), sem az, hogy ennek alapján különösen kötelező jogviszony a közeg és a jogi személy között nem keletkezhetnek (Jh. Jb. 44. a 300 és köv. lapokon). Az uralkodó felfogás csupán arra mutat rá, hogy a közeg akkor, amikor ilyenként jár el, a jogi személlyel szemben más helyzetben van, mint a képviselő, s ez feltétlenül helyes, bár bizonyos rokonvonások a kettő között kétségkívül mutatkoznak. Ez a közeg e mivoltán kívül eső személyiségét egyáltalában nem érinti.

^{5a} *V. I. Szerebrowszkij*: A szovjet polgári jog alapelvei. Ford. Benkő Gyula. Bp. 1949. 53. 1.

különböztetése gyakorlati szempontból két vonatkozásban jele-
tős: a) a képviseleti hatalom *terjedelme*, b) a képviseltnek a *kép-
viselő vétkességéért* való felelősségének kérdésében.

a) A képviseleti hatalom *terjedelmét törvényes* képviselet ese-
tében a vonatkozó tárgyi jogszabály határozza meg, ügyleti intéz-
kedéssel sem kiterjeszteni, sem megszorítani nem lehet. A másik
szerződő félnek a jogismerés általános kötelezettségéből kifolyólag a
terjedelmet — tehát a törvényben foglaltató korlátozásokat is —
ismernie kell, s az, hogy tényleg ismerhette-e, jogilag közömbös.
Ezzel szemben az *ügyleti* intézkedésen nyugvó képviseleti hatalom
terjedelme a *meghatalmazás tartalmától*, vagyis a meghatalmazó
akaratótól függ, aki azt egyes — leginkább a kereskedelmi *jogban*
előforduló kivételektől (pl. Kt. 39. §.) eltekintve, — tetszése szerint
korlátozhatja és e jogköre a forgalom biztonsága érdekében épp
csak annyiban van megszorítva, hogy a képviseleti hatalom korlá-
tozásának a másik fél részéről kellő gondosság kifejtése és közön-
séges eljárás mellett *megismerhetőnek* kell lennie (C. 1342/1919. J.
L. 207. l.). Jogi személy képviseleténél ehhez elegendő, ha a kor-
látozást a szervezeti szabályzat magában foglalja (C. II. 1907/1937.
J. H. XI. 854. C. V. 508/1922. M. D. XVI. 2. I.)

Korlátozás azonban műértelemben csak ott forog fenn, ahol a
meghatalmazó a képviselet *terjedelmét természetes határainál* szű-
kebbre szorítja, vagyis szorosabbra szabja, mint amennyire tárgyá-
nál és tartalmánál fogva a közönséges életfelfogás szerint terjedne.
Ezen túl viszont a képviselet akkor sem terjed, ha korlátozva nincs.
Gyakorlatunk etekintetben főleg azt tekinti irányadónak, hogy a
képviselő által kötendő *jogügylet közönséges tartalma* mit tesz
szükségessé és mit nem. Az *adásvételi* ügylet kötésére adott meg-
hatalmazás tehát nem terjed ki *bizonyos körülmények bekövetke-
zéséből* eredő kár megtérítésére vonatkozó *kötelezettségvállalásra*
(C. 2009/1903. Szladits—Fürst: II. 82.), mert ez nem tartozik az
adásvételi ügylet közönséges, rendszerinti tartalmához. Alapelvül
szolgál, hogy egyrészt a forgalom harmadik személyekkel szemben
lehetőleg megkönnyíttessék, és biztonsága a szükséges mértéken túl
ne korlátoztassék, másrészt a képviselő a képviselt részéről belé-
helyezett bizalommal az utóbbi kárára vissza ne élhessen (C. II.
5955/1925. M. T. VIII. 18.) De — mint ténykérdésnél⁶ — figye-
lembe jönnek az összes körülmények, különösen az ügyvitel mérete
(gazdaság kiterjedése), a képviseleti cselekmény vele való össze-
függésének szorossága, az ügylet tárgyának értéke, a megkö-
tés körülményei, stb. Ehhez képest gyakorlatunk a gazdasági
ingatlanoknak és ingóknak *tűzkár* elleni biztosítását nem te-

⁶ V. ö. Grosschmid: Fej. II. 88. §. 1. 9. j. 84. l.

kinti a gazdaság vezetésével oly szoros összefüggésben állónak, hogy az utóbbira nézve adott megbízás a képviselőt erre is feljogosítaná (2613/1900. Dt. 3. f. XIX. 130.), de ha a tulajdonossal, vagy a hasznélvezővel való érintkezés *nagyobb nehézségekbe* ütközik (így pl. külföldi tartózkodás esetén) a *terményeknek* elemi csapások elleni biztosítására, ideértve a jégkárbiztosítást is, a gazdaságvezetőt felhatalmazottnak tartja (Bp. T. II. G. 25. 1905.). Az, aki a cséplési munkálatok vezetésére megbízást kapott, eme működési köréből kifolyólag jogosult mindazokat a halasztást nem tűrő és gyors intézkedést igénylő rendelkezéseket megtenni, amelyek nélkül a munka kellő eredménnyel nem folytatható (G. 618/1905. Dt. 4. f. V. 19.), de a hosszabb útra készülő földbirtokos részéről „mindenféle ügyeinek rendezésére, különösen összes ingatlanain folytatott házi, vagy bérleti gazdálkodásának vezetésére“ adott meghatalmazás nagyobb mennyiségű termények beszerzésére, határidőügyletek kötésére és szokványbúza vételére nem terjed ki, mert az ily ügyleti cselekmények kívül esnek a gazdaság vezetésének tárgyi körén és legkevésbé sem tartozhatnak a földbirtokos ügyleteinek rendezéséhez (C. 1322/1902. Dt. 3. f. XXIII. 87.). A kereskedelmi üzlet vezetésére vonatkozó megbízás ugyancsak nem jogosít fel az egész árúkészlet *egy tételbeni* eladására (C. VII. 599/1943. J. H. XVII. 464), sem az erdőbirtok kezelésére és hozamának értékesítésére adott meghatalmazás az okszerű és rendszeres kezelésre, valamint a megállapított üzemterv szerint időnként kitermelésre kerülő fatermékek értékesítésének körét meghaladó, különösen olyan ügyletek kötésére, amelyek több éven át kitermelésre kerülő famennyiséget előre lekötnek, a versenyajánlatokat évekre kizárják és méreteiben előre nem látható vagyoni kockázatot hárítanak a képviselőre, végül annak az őt megillető alanyi jogokból folyó szabad rendelkezési és a képviseleti megbízás visszavonhatására vonatkozó jogát is több évre korlátozzák. (C. VII. 1247/1940. J. H. XIV. 638.) De a vagyoni ügyekben adott korlátlan rendelkezési jog viszont a vagyonhoz tartozó *jelzálogjogok* törlésére vonatkozó engedély kiállítása iránti jogot is felöleli, még ha azok között az ügyek között, amelyekre nézve a meghatalmazás szövege szerint „különösen“ megbízást nyer az illető, ez nincs is felsorolva (C. Pk. V. 518/1936. J. H. X. 527.) Megjegyzendő, hogy a képviselet tárgyi körének e szigorú szem előtt tartása nincs ellentétben a képviselővel szerződő fél részéről nem ismert képviseleti korlátozások hatálytalanságára vonatkozóan fenntebb mondottakkal, mert azt, hogy a megbízás tárgya szerint mit foglal magában és mit nem, minden rendes jártassággal bíró embernek tudnia kell, itt tehát nem oly határok érvényesülnek vele szemben, amelyekről nem tudhat.

b) Törvényes képviseletnél a képviselő vétkeiségeért a képviselt gyakorlatunk szerint *nem* felel (Rp. II. 8105/1915. M. D. X. 141.), míg a jogügyleten nyugvó képviseletnél a felhívott általános szabálynál fogva természetesen igen. A kivételnek nyilván az az oka, hogy a törvényesen képviseltnek — a meghatalmazóval ellentétben — a képviselő személyének megválasztására rendszerint nincs befolyása (döntő semmi esetre sem) és így méltánytalan lenne ez utóbbi vétkes magatartása veszélyének viselésére kötelezni.

2. A jogügyletet a képviselő e minőségében kötöttnek csak akkor tekinthetjük, ha az eljáró személy képviselői mivolta a másik fél előtt ismeretes. (*Nyilvánossági elv. Offenheitsprinzip.*) Ez egyike a magánjog ama sarkalatos tételeinek, amelyeket a legmélyrehatóbb magánjogi változások sem ingattak meg, fennáll csorbítatlanul a szovjet jogban is.^{6a} Az azonban nem szükséges, hogy a képviselő ezt kifejezett kijelentéssel egyenesen feltárja (C. 5564/1924 Gr. XX. 579.), elég ha a másik fél a körülményekből közönséges figyelem mellett felismerheti, vagy egyébként is tudja, illetve tudnia kell. Ha a képviselői minőség és az, hogy a képviselő képviselte körében jár el, a másik fél előtt rejtve marad, úgy voltaképp ügylet nem jönne létre, mert amit a képviselő ilyenkor kijelent, azt nem akarja, amit pedig akar, azt nem jelenti ki,⁷ a magánjog azonban a forgalom biztonsága érdekében ilyenkor a képviselőt saját személyében jogosítja és kötelezi (C. 5564/1924⁸), függetlenül attól, vajjon a másik fél érdekei szempontjából jelentős-e, hogy kivel áll jogviszonyban⁹. Emellett azonban nyitva marad az a kérdés, hogy a képviselt a képviselőhöz való viszonya alapján mennyiben igényelheti ilyenkor az ügyletből fakadó jogok reáruházását és vállalhatja magára az ebből fakadó kötelezettségeket. Nézetünk szerint ez kizárólag a jogok és kötelezettségek átruházhatásának általános szabályai szerint

^{6a} Szerebrowszkij: I. m. 67. l.

⁷ Így Staud. Komm. 164. §.

⁸ A német irodalomban azonban van olyan felfogás is (Fischer: Komm. 164. §. 7. Cosack: Lehrb. 218.) amely emellett a képviselt joghatásait (a képviselt jogosítottá és kötelezetté válását) is beállottnak tekinti. Ez a képviselő és a képviselt helyzetét ilyenkor lényegében olyanféleként fogja fel, mint a bekebelezett és a be nem kebelezett tulajdonosét. Hazai jogunktól azonban ez a jogszerkezet idegen.

⁹ Lenel (I. m. 64.), Hölder (I. m. 164. §. 2.) Kipp (73. §. 15.), Zitelmann (I. m. 119.) és Leonhard (Allg. Teil. 364. és köv. l.) szerint a képviselői minőség fel nem tárásának a képviselőt jogosító és kötelező hatása (B. G. B. 164. §. 2.) nem áll be olyankor, amikor a másik félre nézve közömbös, hogy kivel áll jogviszonyban. A gondolat megszívülésére érdemes, hazai jogunkban azonban ilyen megszorító gyakorlat nincs.

döntendő el és a képviseleti jogviszonynak a róla mit sem tudó harmadik személlyel szemben kihatása nem lehet. Az érdekkör helyes mérlegelésével nem zárkozhatunk el azonban a másik fél ama jogának elismerése elől sem, hogy az állítólagos képviselői minőség igazolását követelhesse, különösen a jogviszonyt bontó nyilatkozatoknál (pl. felmondásnál), mert nem lehet tőle megkívánni, hogy készenlétben tartsa magát oly szolgáltatásra (a bériemény visszbocsátására, kamatos tőke visszafizetésére), amelyet az állítólagos képviselt esetleg el sem fogad.¹⁰

3. *Más nevében* (in alio nomine) az köti meg az ügyletet, aki ezzel kifejezetten; vagy a körülményekből kitűnően (l. 2. p.), de — a nyilvánossági elvnek megfelelően — mindenképpen kifejezésre jutóan¹¹ a maga ügyleti jogosultságának és kötelezettségének kizárásával (nemleges szemlélet¹²) — egészben más jogalanyt személyileg akar jogosítani, vagy kötelezni (tevéleges szemlélet¹³). Ezzel kapja meg a cselekmény azt a képviselt felé tartó tárgyi irányt, amelyen *távolbhatása* megindul¹⁴. Aki másnak, mint pl. a vagyonsfelügyelő, a csődtömeg és zárgondnok, valamint a végrendeleti végrehajtó csak egyes *vagyontárgyait* igazgatja, habár ezekről a tulajdonos vagyónára kihatóan rendelkezik, *nem személyileg* akarja őt jogosítani, illetve kötelezni, ezért nem igazi képviselő, s az ilyen jogviszony nem képviselet. A különbséget *Biermann* példája¹⁵ pompásan szemlélteti: ha a csődtömeg gondnok köt bérleti szerződést, ebből kifolyólag a közadóst a kikötött bérért nem lehet perelni, míg ha a kiskorú törvényes képviselője bocsátkozik ilyen jogügyletbe, az igény a kiskorúval szemben megáll. Az előbbi esetben ugyanis a jogügylet a közadósra nézve csak vagyoni következményekkel jár, míg az utóbbiban a kiskorút személyében kötelezi. Az *érdekképviselet* és a he-

¹⁰ Így *Grosschmid*: Fej. III. 82. §. 8. a. 8. 1.

¹¹ Ez általánosan elismert jogelv. *Manigk* ugyan egyik művében (Anwendungsgebiet. 5. H. Stud. zur. Erl. des B. R. Breslau 1901.) azt a felfogást vallja, hogy a szóban forgó akaratnak kifejezésre jutása csak ott szükséges, ahol a cselekmény idegen érdekkört érint, minden más esetben ellenben elég lenne az eljárás más nevében történééséhez ez erre irányuló akarat, ámde idegen érdekkört nem érintő ügylet alig van, s amit *Manigk* ilyennek tekint (az elhagyást és foglalást) annak ügyleti jellege legalább is kétséges. Mindenesetre az ilyen ügylet sokkal kivételesebb jelenség, semhogy szabályalapul szolgálhatna. L. *Rümelin*: Das Handeln in fremden Namen, Arch. Civ. Prax. 93. 1902. 131—308. 159. 1.

¹² Ezt hangsúlyozza *Schlossmann*: II. 342.

¹³ Ezt találjuk *Enneccerusnál*: I. 541.

¹⁴ *Jhering*: Jh. Jb. I. 320.

¹⁵ Zur Lehre von der Vertretung und Vollmacht. Berlin. 1900. 9. 1.

lyettesítés nem azonos fogalmak¹⁶, s a képviselőlet jogkövetkezményeinek személyi jellege folytán képviselt személy (természetes, vagy jogi) létezését szükségképp feltételezi.¹⁷ De ez a személy, mint a jogviszonyok alanyai általában, *egyelőre* határozatlan is lehet, csak adva legyenek azok a módozatok, amelyek mellett a még személyileg bizonytalan képviselt egyénileg majdan meghatározható lesz. Az eljárás más nevében történéséhez elegendő annak kifejezésre juttatása, hogy az ügylet joghatásai ne az ezt tényleg megkötő képviselő, hanem *más valakinek* a személyében álljanak be, még ha nem is bizonyos, hogy ez a valaki ki, vagy kicsoda lesz. Ha ugyanis határozatlan személlyel (cum incerta persona) egyébként lehet jogviszonyba lépni, miért ne lehetne — ugyanazon feltételek mellett és határok között — ezt képviselőlet útján is megtenni?

Mindenesetre óvakodni kell attól, hogy az eljárás más nevében történését — úgy, mint pl. a képviselőlet fogalmától idegenkedő római jogi felfogás hatása alatt a német közönséges jog tette, — életlenül szűken értelmezzük. Ez ellen annak idején *Schlossmann* teljes joggal emelte fel szavát. De az viszont ismét a másik szélsőség, ha — mint különösen egyes francia írók teszik¹⁸, azt, aki képviselői minőségét feltárja, sőt még azt is, aki ezt el nem leplezi, úgy hogy a körülményből kitűnik, *már* ezzel más nevében eljárónak tekintjük. A kereskedelmi bizományi ügylet ugyanis kitűnő példáját nyújtja annak, hogy a képviselőt az a körülmény, hogy eme minősége közismert, vagy azt pl. cégtábláján, ügyleti levelezésén, stb. maga feltünteti, egyáltalában nem akadályozza abban, hogy a képviselőlet keretében saját nevében kösse meg az ügyleteket. Ez tehát egymagában nem elegendő ismertetőjegy és az akarat tartalmának döntő voltát el nem homályosíthatja.

A más nevébeni eljárás *esetleges* (jövőbeli körülménytől függő) is lehet, pl. a képviselő, akinek birtokában részben saját, részben képviseltje tulajdonát képező ingók vannak, oly dolgot ad el, amelyről az ügyletkötés pillanatában maga sem tudja, hogy az övé-e, vagy a képviselté.¹⁹ Ilyenkor, feltéve, hogy a más nevébeni eljárásnak az esetlegessége is kellőképp kifejezésre jut, — a másik fél részéről a *bizonytalan személlyel szerződés szándéka* (animus ad incertam personam tradendi) és esete forog fenn, amely a határozatlan személyhez szóló címzés szabályaihoz igazodik.

¹⁶ L. erre nézve: *Hupka*: Die Vollmacht, 1900. 3. 1.

¹⁷ *Staudinger*: Komm. I. 5. cím. Vorbemerk. 4. b. 677. 1.

¹⁸ Így *Boyer*: Essai sur la representation dans les actes juridiques. Toulouse. 1898. 8. 1. *Laurent*: XXVIII. N. o. 50.

¹⁹ *Rümelin* példája: Das Handeln in fremden Namen. Arch. Civ. Prax. 93. (N. F. 43.) 1902. 131—308. a 224. 1.

Ha a másik szerződő fél személye általában bizonytalan is lehet, úgy — ugyanezen határok között — a más nevébeni eljárás hasonló bizonytalansága ellen sem emelhetünk elvi kifogást, s a távolbahatást csak azért, mert esetleges és a tényállás jövőbeli alakulásától függ, meg nem tagadhatjuk. Viszont azt a felfogást, hogy ha a képviselő egyáltalában nem juttatja kifejezésre, hogy saját, vagy képviselői minőségében jár-e el, (pl. a kifutó fiú cigarettát vásárol). amennyiben — mint a mindennapi élet pillanatok alatt lebonyolódó kézpénzügyleteinél — a másik félre nézve közböbs, hogy kivel áll jogviszonyban, a képviselő utólagos elhatározásától függne, hogy az ügyletet maga, vagy a képviseltje részére kötöttnek kívánja tekinteni, vagyis hogy az ilyen eljárásban — a mondott feltétellel, — a más nevébeni véghezvitel eshetősége mindig bennerejlenék, nem oszthatjuk. Az a körülmény ugyanis, hogy az eset sajátosságaihoz képest történetesen nem sérti a másik fél érdekeit, még nem jogosítja fel a képviselői minőségét és eljárásának más nevében történő voltát kellőképp kifejezésre nem juttató, s ehhez képest a másik szerződő féllel szemben nem képviselőnek, hanem saját személyében szerződő félnek jelentkező egyént arra, hogy utóbb magát önkényesen a képviselő jogállásába helyezze, s ezzel a jogviszonyban egyoldalú személycserét eszközöljön. Eltekintve attól, hogy még a lezártaknak látszó jogviszonyokban is mérülhetnek fel utólag olyan mozzanatok (pl. szavatosságból fakadó igények érvényesítése), amelyek ha eredetileg közböbs volt is, egyszerre lényegessé tehetik, hogy a képviselővel szerződött fél kivel áll szemben (behajthatatlanság!), a szerződés eredeti tartalmának olyatén egyoldalú megváltoztathatása ellen, amelyet a hivatkozott felfogás megengedhetőnek tart, elvi kifogást kell emelnünk, mert az sem a szerződési hűség elvével, sem a jogügylet kötelező erejével és ez utóbbi akarati alapjával nincs kellő összhangban.

2. §. A képviselet „távolbahatása“.

A képviselet jogkövetkezményeinek lényege az ú. n. *távolbahatásban* (Fremdwirkung) csúcsoadik ki, ami azt jelenti, hogy a képviselet révén kötött ügylet *közvetlenül és kizárólag* a képviseltet jogosítja és kötelezi (C. V. 3806/1941. J. H. XVI. 191. C. 298/1893. 207.²⁰ A képviselő tényei akként hatnak, mintha magától a képviseltől származnának, s az előbbi ténybeli tudomása az utóbbiával

²⁰ Leonhardnak az az ellenvetése (Vertretung und Fremdwirkung Jh. Jb. 86. (II. F. 50.) 1936 32. l.), hogy ily távolbahatás más jogintézményeknél (így pl. a harmadik személy javára szóló szerződéseknél, a csödtömegegondnok ügyleteinél, sőt bizonyos körülmények között a nem jogosult rendelkezéseinél) is előfordul, tárgyilag helyes ugyan, de nem változtat sem azon, hogy a képviselet jog-

azonos (C. 2469/1901. J. L. 207.). Az ügyletből fakadó jogokat és kötelezettségeket tehát nem kell a képviseltre külön engedményezni, illetve részéről átvállalni, mert azokat, — mint a szovjet tudósok is hangsúlyozzák, — közvetlenül szerzi meg (Szerebrovskij: 67. l.) de a képviselő viszont a vele szerződő féllel szemben — úgy mint a római jogban az institorikus képviseletnél — nem lesz a képviselt együttkötelezettjévé sem,²¹ kivéve, ha rosszhiszeműség terheli, mert ilyenkor az ezzel okozott kárért a képviselő a vele szerződött félnek vétkeisége, a képviselt pedig — a törvényes képviseliet esetét kivéve — megbízása alapján, annak szabályai szerint felel (Bp. T. I. G. 427/1903. Dt. 3. f. XVII. 30.) A képviselőnek ez az egyébkénti ügyleten kívül állása élesen domborodik ki abban a gyakorlatban, amely a képviseltjének időközben örökösévé vált törvényes képviselőre az általa ebben a minőségben korábban kötött szerződést — ha a gyámhatóság képviseltje érdekében még jóvá nem hagyta.²² saját személyében kötelezőnek nem tekinti (C. V. 4747—1922. M. D. XVI. 113.²³

A képviseliet távolbahaatásának dogmatikus magyarázatára nézve három elmélet fejlődött ki: 1. az eszköz, 2. a képviselieti és 3. az együttműködési, vagy vegyes elmélet.²⁴

következményei között a távolbahaatás oly uralkodó helyzetet foglal el, aminőben más jogintézményeknél alig láthatjuk, sem ama tényen, hogy a képviseletnél általában, a személyre (s nem egyes vagyontárgyakra) vonatkozik, egészen saját színezetet nyer. Abban is igaza van Leonhardnak, hogy a távolbahaatás a képviselő fogalmához nem elegendő (6. l.) de azt az álláspontját, hogy hozzá nem is lenne feltétlenül szükséges, már nem oszthatjuk, mert az ennek példázására szerkesztett mesterséges esetek egészen kivételes jellegűek és nem igazi képviseltek.

²¹ *Tarrible* találó kifejezése szerint az ügylet megkötésével eltűnik, mint a feleslegessé vált állvány az építkezés után, *Tarrible*: Rapport N. o. 10. Locré: VII. 380. l. Fenet: XIV. 595. és 596. l.

²² Jóváhagyás esetében ugyanis az reá, mint örökösre száll át.

²³ Mindazonáltal az ügyletkötés a képviselőre nézve sem közömbös tény, mert — a már említett rosszhiszeműség esetén kívül — túllépés, vagy álképviseliet esetében reá nézve is járhat jogkövetkezményekkel. Ilyenkor egyesek szerint (Így *Glück*: Komm. XV. 330. és *Göschel*: Vorlesungen, 534. §.) ha a képviselt vagyontárgyainak birtokában van, köteles lehet ezekből teljesíteni. Az a kötelezettsége pedig, hogy a vele szerződő felet a képviselttel szemben jogai érvényesíthetéseére alkalmas helyzetbe hozza, mindenképpen fennáll. (*Seuffert*: Prakt. Pandektenrecht II. 338. §. 3. 226. l.) bizonyos jogkövetkezmények tehát mégis hárulnak reá az ügyletkötésből.

²⁴ Az első kettőnek kitünő bírálatát adja *Boland*: De la representation. Univ. de Liège. 1927. A harmadikkal szemben azonban szemlélete túlságosan egyoldalú. Behatóan bírálja az elméleteket *Hupka* is: I. m.

1. Az ú. n. *eszközelmélet* szerint a képviselet útján történő ügyletkötésnél a képviselt, nem pedig a képviselő akarata érvényesül, az utóbbi cselekményei jogilag az előbbiéi és a képviselő nem több a képviselt pusztá eszközénél. A jogügylet képviseleti oldalán csak egy akarat van, a képviselté, — a képviselő ennek épp oly egyszerű továbbítója, mint akár a levél, a távirat, vagy a távbeszélő készülék. A képviselet útján eljáró fél maga cselekszik, ezért az elméletet *Selbsthandelntheorie*-nak is nevezik. Főképviseelője *Savigny*,²⁵ aki mellett *Canstein*,²⁶ *Hellmann*,²⁷ *Mulenbach*,²⁸ *Puchta*,²⁹ *Ruhstrat*³⁰ és *Scheurl*³¹ érdemelnek említést. Ez a felfogás azonban a való tényekkel alig egyeztethető össze, hiszen az ügyletet kétségtelenül a képviselő köti meg, s hogy ez a cselekmény nem az övé, hanem másé, nem több pusztá fikciónál. Hasonló a helyzet az akaratelhatározásnál is: annyiban, amennyiben az ügyletkötő cselekményre irányul, ez is feltétlenül a képviselő sajátja, amelynek önállósága, különösen szélesebb körű képviseleti hatalom esetében, így pl. amikor a vételár megszabását a képviselt a képviselőre bízta, meglehetősen élesen kidomborodik. A képviselőnek pusztá eszközzé való lefokozása emellett a jogi bonyodalmak egész sorának csíráit rejti magában, így különösen megnehezíti a túllépés jogkövetkezményeinek helyes és méltányos megállapítását, valamint az ügyletkötésnél jelentős alanyi mozzanatok kellő értékelését. Az újabb irodalom ezért már meglehetősen szakított is ezzel az elmélettel és inkább a képviseletit követi.

2. A *képviseleti elmélet* (*Representationstheorie*) voltaképp az előbbi fordítottja, mint az, úgy ez is csak egy akaratot ismer a jogügylet képviseleti oldalán, de ezt viszont — az előbbivel ellentétben, — osztatlanul a *képviselőének* vallja, az ügyletkötő cselekmények szerinte a képviselő tényei, amelyeknek csupán a joghatásai állanak be a képviselt személyében. Az ügyleti akarat és a felhatalmazás — úgymond az elmélet, — két különböző dolog, az utóbbi csak előfeltétele és érvényességi kelléke annak, hogy a képviselő cselekményei közvetlenül a képviseltet jogosíthassák, illetve kötelezhessék, de nem jelenti egyben a képviselet útján kötendő szerződésben kifejezésre jutó ügyleti akaratot. A képviseleti elméletet

²⁵ Obligationenrecht. II. 54—57. §.

²⁶ Buch's Archiv f. H. R. XXI. 289.

²⁷ Stellvertretung: 8. — 10. 19. — 20.

²⁸ Cession. 3. §.

²⁹ Pand. 246. 273. §. 5. és 9.

³⁰ Über Savigny' s Lehre von der Stellvertretung:

³¹ Kritische Übersicht. 332. és köv. 1.

vallják Brinz,³² Enneccerus,³³ Heifrom,³⁴ Hupka,³⁵ Jhering,³⁶ Regelsberger,³⁷ Tuhr,³⁸ Windscheid³⁹ és Pilon,⁴⁰ hogy csak a legfontosabbakat említsük. A képviselő jogi helyzetét ez az elmélet kétségkívül helyesebben ítéli meg, mint az előbbi, de igen nagy hibája viszont, hogy épp azzal a magyarázattal marad adós, amit keres. Azzal a megállapítással ugyanis, hogy a képviselőben eszközölt ügyletkötés a képviselő cselekménye, amely azonban a képviselőre nézve jár jogkövetkezményekkel, még semmit sem mondottunk ennek a kétségkívül rendkívüli jelenségnek az okára nézve. Ahol pedig erre nézve megkísérli a magyarázatot, ott az elmélet elveszti lábát alól a biztos talajt, és különböző, egységes fogalomba már alig foglalható ágakra szakad. Közülük legelterjedtebb az, amely szerint a képviselő cselekményei ugyan az övéi, de úgy kell tekinteni őket, mintha a képviseltéi lennének (*fikciós elmélet*⁴¹). Ez az eszközelmélethez viszonyítva fikciót fikcióval pótol, s lényegében oda kanyarodik vissza, ahol a két elmélet elvált egymástól. Pedig a keresett magyarázat az ilyen fikciók segítsége nélkül is kézenfekvő: *a képviselő útján szerződő feleknek az az akaratak, hogy az ennek keretében végbemenő ügyleti cselekmények közvetlenül és kizárólag a képviseltet jogosítsák és kötelezzék*,⁴² s arra, hogy ez valóra váljék, a jogi lehetőség adva van a képviselőnek törvényes képviselő eset-

³² Pand. I. 205. 206. 213.

³³ Lehrbuch. I. 169. §.

³⁴ Traité elem. I. 113—114. Traité développé. I. 658—661.

³⁵ Die Vollmacht, 1900.

³⁶ Geist. IV. 177. és köv. I.

³⁷ Pand. 591. I.

³⁸ Allg. Teil. II. 333—378. I.

³⁹ Pand. I. 73—309. 313. I.

⁴⁰ Essai sur la théorie générale de la représentation dans les obligations.

⁴¹ Főbb képviselői: *Buchka*: Stellvertretung, 206. és köv. I. *Crome*: Allg. Teil der modernen französischen Privatrechtswissenschaft, 269. I. *Geny*: Science et technique en droit privé positif, III. 402. 2. és 3. j. *Labbé*: Dissertation sur les effets de la ratification des actes d'un gérant d'affaires, 11. I. *Laurent*: Droit civil, XXVIII. No. 43. 51. 60. *Pothier*: Du mandat, 87. I. *Pufendorf*: Le droit de la nature des gens, Barbeyrae ford. Bale, 1750. I. 490. *Tarrible*: Rapport. No. 10. *Unger*: System. II. 90. *Windscheid*: Pand. I. 73—309. 313.

⁴² Különösen erőteljesen hangsúlyozza ezt a francia gyakorlat: Bordeaux: 11. juillet. 1866. S. 1867. 2. 44. Dijon, 6. juillet, 1883. S. 1884. 2. 44. Cass, belg: 30. decembre. 1892. Cl. et. Boujeau, XLI. 600. Cass. fr. 17. mars. 1893. D, 1893. I. 255. Bourges, 29. juillet. 1896. S. 1897. 2. 108. Trib. Bourges, 21. juillet, 1914. Gaz. Trib. 1915. I. sem. 2. 6.

tében a tárgyi jog vonatkozó rendelkezése által adott, ügyleti képviselet esetében pedig a képviselttől nyert ily értelmű *feljogosításában*,⁴³ ami az előbbit magánjogilag képessé teszi arra, hogy az utóbbi cselekményeit a magáéival helyettesítse.⁴⁴ A távolbahatás tehát nem tárgyi jogszabály következménye, mint *Crome* véli (I. h.), hanem *ügyleti jelenség*. A felek ily értelmű *akarata* az oka — a feljogosítás, — nyugodjék akár ugyancsak jogügyleten, akár törvényen, — *Boland* helyes felismerése és megkülönböztetése szerint,⁴⁵ mindössze a feltétele. Ha ez is ügyleti jellegű, ennyiben helyes az az álláspont, hogy a képviselet útján kötött szerződésnél voltaképp nem is két (a képviselővel szerződő félre és egy másiké, mely utóbbi az eszköz-elmélet szerint a képviselté, a képviseleti tan szerint pedig a képviselőé), hanem *három* akarat találkozik, a képviselté, a képviselőé és az utóbbival szerződő másik ügyfélé. Ez a felismerés vezetett a harmadik elmélet felállítására, amely együttműködési, vagy *vegyes elmélet* (Kooperationstheorie) néven ismeretes.

3. Ez a képviselet útján kötött ügyletben megnyilatkozó akaratot részben a képviselt, részben a képviselő akaratának tekintint és pedig aszerint, amint a jogügylet tartalmának meghatározásában melyikük milyen mértékben játszik szerepet. Egészen szűkre szabott képviseleti hatalom esetében tehát a másik fél akaratával szemben elsősorban és csaknem kizárólag a képviselté áll, a képviselő szerepe pedig az eszközhöz közeledik, míg az ú. n. teljes feljogosítás (plein pouvoir) esetében a helyzet épp fordított, a képviselt úgyszólván kívül marad az ügyleten. E két véglet között az esetek legtöbbszörében viszont többé-kevésbé és az elképzelhető legtarkább kombinációkban mindkettőnek akaratára érvényesül, úgy hogy, mint fentebb már érintettük, eszerint a képviselet útján kötött jogügyletben nem két, hanem *három* akarat találkozik, amennyiben a képviselővel szerződő fél akaratával szemben *nem egy* ügyleti akarat áll (az eszköz-elmélet szerint kizárólag a képviselté, a képviseleti szerint viszont csak a képviselőé), hanem *kettő*: a képviselté és a képviselőé *együttesen*. Ezt vallják az irodalomban *Boland*,⁴⁶ *Boyer*,⁴⁷ *Corbesco*,⁴⁸ *Crome*,⁴⁹ *Dernburg*,⁵⁰ *Mitteis*⁵¹ és *Tartufari*.⁵² Az el-

⁴² Lényegében ezt az álláspontot vallja *Ennecerus* is (I. 169. §. 462. I.) bár ő nem a feljogosítást, hanem a tárgyi jog engedélyét (Anerkennung) hangsúlyozza, ami azonban nem elegendő, mert ez legfeljebb a távolbahatás lehetőségét magyarázza meg, nem tényleges végbemenetelét.

⁴⁴ *Reglesberger*: 591. 1.

⁴⁵ I. m. 130—131.

⁴⁶ I. m.

⁴⁷ *Essai sur la représentation dans les actes juridiques*. 1898. 38. 44. — 45, 52. 1.

mélet kiinduló pontja helyes, de a továbbiakban súlyos hibát követ el azzal, hogy a képviselt akaratát a képviselő útján kötött szerződésre vonatkozóan *ügyletinek* tekinti, holott az nem ennek, hanem a *feljogosító cselekménynek a tartalmához* tartozik. Egyébként a tan a kevertség összes előnyeivel és hátrányaival, de inkább az utóbbiakkal jár, a távolbahatásra tökéletes magyarázatot épp úgy nem ad, mint az eszköz, vagy a képviselői elmélet, de viszont mindkettő hátrányait magában foglalja.

Részünkről ezért az általában uralkodónak tekinthető *képviselői* elmélet ama *árnyalatához* csatlakozunk, amely kellő figyelemmel a feljogosítás hatalmasságfakasztó erejére is, a képviselő útján kötött jogügylet távolbahatásának magyarázatát a képviselő útján szerződő felek (a képviselő és a másik szerződőtárs) közös, de a fennálló képviselő révén erre jogilag képessé vált ügyleti akaratában keresi és amelyet talán legáltalában *jogosultságkifejtést* elméletnek nevezhetnénk.⁵³ Nem állítjuk, hogy ez tökéletes magyarázatot ad, még kevésbé, hogy minden gyakorlati nehézséget kiküszöböl, de mindenesetre kevésbé ellenkezik a való tényekkel, mint az eszköz, vagy az együttműködési elmélet és nem keres képzelt okokat, mint a képviselői elmélet ú. n. fikciós árnyalata.

Megjegyzendő, hogy a távolbahatás elvi alapjára vonatkozó állásfoglalás nem pusztán elméleti jelentőségű, mert szorosan összefügg a képviselővel szerződött félnek egyrészt ehhez, másrészt a képviselőhöz való viszonyával. A kérdésre tehát nem ártana a gyakorlati jogélet részéről is nagyobb súlyt helyezni.

3. §. A képviselő és az üzenetközlés.

A képviselő az *üzenetközléstől* nemcsak fokozatilag, hanem *lényegileg* különbözik, az előbbi jogi,⁴⁵ az utóbbi pedig csupán

⁴⁸ De la représentation dans les actes juridiques. 1912, 77. — 80. 1.

⁴⁹ I. 456.

⁵⁰ I. h.

⁵¹ Die Lehre von der Stellvertretung. 109.—124. 1.

⁵² Della rappresentanza nella conclusione dei contratti.

⁵³ Talán erre tekintettel mondja *Grosschmid* a képviselőt *jogkörtartásnak*. Fej. I. 13. §. ** a 387—88. 1. Az ugyancsak részéről használt *érdekrábizás, érdekvédelmi pozícióba ültetés* (I. 69. §. 12. j. 704—705. 1.) kifejezések már szinte-enebbek, részünkről helyettük inkább *cselekvésrábizásról* szólnánk.

⁵⁴ Igy *Jhering*: Mitwirkung für fremde Rechtsgeschäfte. Jh. Jb. I. (1857.) 273—350 és II. 67—180. Az I. 277 lapon azonban az ügyletben való közreműködésről szól.

*technikai*⁵⁵ természetű közreműködést jelent a jogügylet megkötésében. Az a *Savigny* nyomán⁵⁶ eléggé elterjedt nézet⁵⁷ tehát, amely a képviselő és az üzenetvivő között a képviseleti hatalom terjedelme alapján különböztet, elvileg helytelen. Kétségtelen, hogy ha a képviselt a képviselő e hatalmát oly szűkre szabja, hogy a kötendő jogügylet tartalmának meghatározása tekintetében a képviselőnek úgyszólván semmi önállósága sincs, vagyis *Savigny* és iskolájának szavaival élve, úgy ő, mint hatalma jogilag semmivé zsugorodik, *külsőleg* alig tűnik fel többnek, mint a puszta üzenetvivő. *Jogilag* azonban ilyenkor is mélyreható különbség van közöttük. Az üzenetvivő az ügy urának kész akaratnyilatkozatát egyszerűen úgy, ahogy van, továbbítja, akár a levél, az irat, vagy a távbeszélő készülék. A levél *Duavenus* szellemes kifejezése szerint ehhez képest *néma követ*, míg az üzenetvivő *beszélő levél*.⁵⁸ A képviselő pedig az ügyletkötést *maga*, saját akaratával *határozza el* és *önön akaratnyilatkozatával* viszi végbe. Hogy ebben utasításra jár el, vagy legalább is ahhoz képest kell eljárnia, az sem akaratának szabadságán, sem azon a tényen, hogy a kötött szerződésben kifejezésre jutó ügyleti akarat az ő akarata, mit sem változtat. Az üzenetvivő valóban csak eszköz, szócső⁵⁹ (*instrumentum voluntatis*), mondhatni puszta szerve az ügy urának (velut organum et pica domini) akár a nyelve⁶⁰ vagy a szája,⁶¹ a képviselő pedig önálló jogalany, aki és a képviselt között — legalább technikailag, s egymásközi viszonylatban — az utóbbinak akarata megosztódik. Az is helytelen megfigyelés, amit pedig a *Savigny*-féle felfogást elutasító írók közül is

⁵⁵ *Jhering* a technikai közreműködőket a *Gehülfe* közös neve alatt foglalja össze és az üzenetvivőt ezek egyik alapfajának tekinti. Hogy ez megfelel a római jogi terminológiának, arra nézve l. *Scheurl*: Zur Verhandlung über die Mitwirkung für fremde Rechtsgeschäfte, Jh. Jb. II. (1858.) 1—34. l. a 2. lapon. A *ministerium* szó használatára vonatkozó ingadozásra l. *Ihering* I. m. Jb. II. 71. l.

⁵⁶ Obl. Recht, II. 57. és köv. l.

⁵⁷ Ezt vallják ugyanis *Ruhstrat*, *Scheurl*, *Dernburg*, *Hellmann*, *Canstein*, *Boland*, *Mitteis* és még néhányan.

⁵⁸ *Duavenus*: Opp. Ed. Luc. 1746. III. 123. A római források is gyakran egy vonalba helyezik az epistola-t és a nuntius-t. Dig. II. k. 14. c. de pactis. 2. *Paulus* (Labeo). XVIII. k. 1. c. de contrahenda emtione, *Paulus*. 1. 2. §. XLIV. k. 7. c. de obligationibus et actionibus. 2. 2. §. *Gajus*. XXXVI. k. 1. c. ad Sc. Trebellianum. 37. *Ulpianus*.

⁵⁹ *Jhering* kifejezése: Jb. I. 273—350.

⁶⁰ *Zimmermann*: Die Lehre von der stellvertenden neg. gestio. 18. l.

⁶¹ *Cosack*: Lehrbuch. 211. l.

többen vallanak,⁶² hogy az üzenetvivőnél legalább az ú. n. *nyilatkozási akaratnak* (Erklärungswille) fenn kell forognia, mert valójában ez az ügyletkötési akaratól alányilag elválaszthatatlan, vele belső egységet alkotó és tőle, csupán irányában eltérő akarat is az ügy uráé, s az üzenetvivőnek nem a nyilatkozattételt, hanem az ügy ura által teendő nyilatkozatnak a körülményekhez képest eszközözlendő közvetítését, az ügy urának nyilatkozattételében való segédkezést (közreműködést) kell akarnia. Ez pedig nem jogi, hanem technikai cselekmény. A különbség tehát nem az eljárási jogosultság körében, hanem *tárgyában* rejlik, az üzenetvivőt az ügy ura nyilatkozatának átadásával bízva meg, amivel semmiféle jogi cselekményre fel nem jogosítja, a képviselővel pedig a maga személyét az ügyletkötésnél helyettesítetteti, s az utóbbinak akaratát reá kiható jogalakító képességgel ruházza fel.⁶³ *Bekker* közismert példáját tehát nem úgy kell felállítanunk, hogy „Vedd meg a lovat részemre 1.500 márkáért“,⁶⁴ hanem így: „Mondd meg X.-nek, megveszem a lovat 1.500 márkáért“, mert csak így lehet a megbízás tartalma alapján egyszerű üzenetvivőnek minősítenünk. Az nincs kizárva ugyan, hogy az üzenetközlésnek — pl. ha a küldött üzenet a címzett ajánlatának kellő időbeni elfogadását jelenti, — épp úgy, mint a képviselő közreműködésének — ugyancsak ügyletletéscsökkentő hatálya legyen, de az ügyletet ilyenkor is az üzenetküldő ügyleti akaráta, vagy anyagiasabban fogva fel a dolgot, a küldött üzenet köti meg, nem az üzenetközlőnek az átadásban megnyilvánuló cselekménye. A különbség tehát mindenképpen szembeszökő. Az *üzenetközlés* nem több pusztán *tényállásnál*, a képviselő pedig jogosítványokból álló, a képviselt jogi helyzetét alakítható hatalmasságban jelentkező jogi tartalommal bíró önálló *jogintézmény*.⁶⁵

⁶² Így pl. *Fleck*: Der Bote (nuntius). Arch. B. R. 15. (1899.) 337—414. a 341. lapon.

⁶³ Ennek felismeréséhez *Curtius* jutott a legközelebb: Die Stellvertretung bei Eingehung von Verträgen. Arch. Ziv. Prax. 58. (N. F. 8.) 1875. 69—107. I. a 74. lapon.

⁶⁴ *Bekker*: Sprachliches und Sachliches zum. B. G. B. Jh. Jb. II. F. 13. (49. 1905.) I. — 58. a 37. lapon.

⁶⁵ Az üzenetközlés és képviselő viszonyára I.: *Assmann*: Der Bote. 1906. *Bekker*: I. m. *Buchka*: Die Lehre von der Stellvertretung bei Eingehung von Verträgen, 1852. *Falkmann*: Die Rechtsstellung des Boten. 1908. *Fleck*: Der Bote (nuntius). Arch. Bürg. Recht. 15. (1899.) 337—414. *Franke*: Die unrichtige Übermittlung von Botenerklärungen und ihre Rechtsfolgen. 1908. *Fromm*: Der Bote. 1908. *Jung*: Erörterungen zum d. B. G. und zu den Zivilgesetzentwürfen Ungarns und Bulgariens. Jh. Jb. 69. (II. F. 33. 1920.) 30—168. a 82. lapon. *Jüngling*: Zur Lehre von

Az irodalomban ez a felfogás ma már általánosan uralkodónak mondható,⁶⁶ bár az üzenetközlés jogi rendezetlensége még mindig sok zavart és kételyt okoz. Még az a *Schliemann* részéről igen erélyesen ajánlgatott korrekció sem tudott gyökereit verni, amely legáltalább a szóbeli üzenetvivőt kívánta kiemelni az úgy ura akaratának eszközei közül, s szemben a levélhordó küldőnccel (Briefträger) képviselőnek tekinteni.⁶⁷ Nem is verhetett, mert az üzenet módja és a közlés eszköze a továbbítás és a közvetítés tárgyi természetén mit sem változtat, *Schliemann* felfogása tehát dogmatikailag helytelen.

A képviselet és az üzenetközlés lényegi különbsége eredményezi a képviselet útján, valamint az üzenetküldéssel (váltással) kötött jogügyletet eltérő jellegét, s az ügyletkötéssel adódó jogi helyzetben mutatkozó különbségeket. A képviselet útján kötött jogügylet a felek együttes jelenlétében jön létre, s az ennél lényegesebb alanyi mozzanatokat (akarathányt, valamely ténykörülmeny ismeretét, vagy nem ismeretét) a képviselő, nem pedig a képviselt személye alapján kell megítélni, az üzenetközléssel (váltással) kötött jogügylet ellenben akkor is, ha a közlés szóbelileg történik és így a nyilatkozatok egyszerre hangzanak el, távollevők között kötöttnek minősül és a hivatkozott alanyi mozzanatok figyelembjövetele szempontjából az üzenetküldő személye az irányadó. Mindkét alapvető különbségnek az a közös gyökere, hogy a képviselő szerződő fél, az üzenetvivő pedig nem az, ilyenül üzenetváltás esetében is változatlanul az *üzenetküldő* jelentkezik. Pusztán fokozati különbségek alapján milderre alig lehetne kielégítő magyarázatot adni. Az alapvető különbségekhez persze további következményes eltérések is csatlakoznak, amelyek közül itt elsősorban az ajánlat, il-

Boten und Stellvertreter. 1906. — Nem áll az, hogy *Ulpianus* a nuntiuszt is procuratornak vallotta volna, mint a Glossa és újabban *Windmüller* vitatja (*Gruchot's Beitr.* X. 215.) mert a vonatkozó forráshely (*Dig.* III. k 3. c. 1. §.) így csak akkor értelmezhető, ha a „*sed verius*“ szavak után hozzáfűzzük az „*utrumque corrigi*“ kifejezést. Ez azonban viszont nincs összhangban az eredeti szöveggel, amelyben az *appellatur* indicativusa világosan mutatja, hogy *Ulpianus* is különbséget tett a procurator és a nuntius között. L. *Curtius*: I. m. 70. l. 3. j.

⁶⁶ Ezt vallja *Buchka*, *Curtius*, *Fleck*, *Jhering* (különösen határozottan: I. m.), *Kuntze*, *Laband*, *Prinz*, *Thöl*, *Unger*, *Wagerung*; *Wächter*; *Windscheid*; *Zimmerman* és még igen sokan. *Titze* korábban ugyan magáévá tette *Schlossmann*nak azt az álláspontját, hogy a képviselő és az üzenetvivő között fogalmi különbség nincsen, (*Jurist. Literaturbl.* 14. k. 135. l.) utóbb azonban ezt kifejezetten visszavonta és az ellenkező állásponthez csatlakozott. (*Missverständnis.* 241. l. 20. j.).

⁶⁷ *Goldschmidt's Zf.*, 16. k. 4. l.

letve az elfogadás visszavonhatására nyitvaálló határidő érdekel bennünket. Míg a képviselőhöz érkezett nyilatkozat már a hozzáérkezéssel kötelezővé válik és egyoldalúan többé vissza nem vonható, addig az üzenetközlőhöz érkezésnek ily kötöttséget létesítő hatálya nincs, s a nyilatkozatot, amíg magához az ügy urához meg nem érkezik, a fél szabadon visszavonhatja.

Ez a jelenség indította *Schliemann*t arra, hogy az üzenetközléssel szemben abban lássa a képviselet karakterisztikonját, hogy a képviselő a képviseletet nemcsak a nyilatkozattételben, hanem a reá adott válasz elfogadásában is helyettesíti. Eszerint tehát a képviseletet az jellemezné, hogy a képviselőhöz intézett nyilatkozattal az ügylet hatályosan létesül, s nem kell úgy, mint az üzenetközlésnél, — az ügy urához külön nyilatkozatot intézni. Ez a nézet azonban nem általános, s uralkodónak inkább az a felfogás tekinthető, amely a képviselet főismertetőjegyét a megbízottat megillető választási jogosultságban véli felismerni és amely szerint ilyformán képviselő az, aki saját akaratelhatározásával választja ki akár az ügylet tárgyát (pl. végy egy 10—12 éves fiúgyermeknek való könyvet), akár a másik szerződő fél személyét (csináltasd meg ezt az orvosi vényt valamelyik gyógyszerárban), vagy aki bármely más vonatkozásban (pl. ha a megbízás úgy szól, hogy a megbízott vegyen meg egy bizonyos lovat, ha feltételezett tulajdonságai tényleg fennforognak, a feltételes ügyleti akarat feltétlenné alakításával) az ügylet lényeges tartalmára nézve a maga akaratát érvényesíti, ami tudvalevőleg ugyancsak két — logikailag egyformán lehetséges — ellentétes elhatározás közötti választást jelent. Mindezek a kísérletek azonban csak egyes — bár tagadhatatlanul jellemző — részleteket ragadnak ki és nem a fejére ütnek a szögnek. Ezért, ha adott esetben kétségessé válik, hogy képviselővel állunk-e szemben, vagy csak egyszerű üzenetközlővel, ezeken az alapokon ritkán lesz lehetséges a kérdést megnyugtatóan eldönteni. Szembeszökően mutatja ezt *Jhering* sokat vitatott példája: ha valaki megkéri Hamburgba utazó barátját, hogy rendeljen részére ottani szivarnagykereskedőjénél $\frac{1}{4}$ láda szivart, vajjon a barátot képviselőnek, vagy üzenetközlőnek kell-e tekintenünk? Maga *Jhering* az utóbbi mellett foglalt állást,⁶⁸ viszont *Bähr*⁶⁹ és *Curtius*⁷⁰ az előbbit vitatták. Kétségkívül ez is helyes, viszont az itt kifejtett felfogások egyike lapján sem lehet elfogadhatóan megindokolni, hogy miért. Hiszen a megbízás tartalmából épp oly kevéssé lehet megállapítani,

⁶⁸ Jh. Jb. I. 280—282. IV. 4.

⁶⁹ *Bähr*: Irrungen beim Contrahieren durch Mittelperson. Jh. Jb. IV. 1863. 286—306. a 286. lapon.

⁷⁰ *Curtius*: Die Stellvertretung bei Eingehung von Verträgen. Arch. Ziv. Prax. 58. k. 1875. (N. F. 8.) 69—107. 74. l. 7. j.

hogy az ügy ura a hozzáintézendő válasznyilatkozat helyette esz-közlendő elfogadására is fel kívánta-e barátját jogosítani, mint amily kevésbé szólhatunk a tényállás alapján a megbízott bárminő választási jogosultságáról. *Bähr* ezt a nehézséget az üzenetközlés fogalmának mesterséges megszükitésével igyekezett áthidalni, szerinte az üzenetközlés, ha szóbelileg történik, a szavaknak pusztá mechanikus ismétlése csupán,⁷¹ s mihelyt a megbízott ezt meghaladó tevékenységet fejt ki, már képviselőnek minősül. Ez a felfogás azonban nem felel meg a tényeknek és nincs összhangban az élet és a forgalom felfogásával. Eszerint ugyanis a távirótisztviselőt is képviselőnek kellene tekintenünk, holott nyilvánvaló, hogy nem az. *Bähr* vitatja ugyan, hogy a távirótisztviselő is csak mechanikusan ismétli a feladott szöveget, anélkül, hogy annak értelmével törődne, hogy azonban ez a valóságban nem így van, oly köztapasztalati tény, amelyet nem kell bizonyítani. Nem marad tehát más megoldás, minthogy vissza kell térnünk a képviselő és az üzenetközlés közötti különbség gyökerére: a megbízás *tárgyának* más és más-neműségére. *Jhering* példájában az illető barátját nem azzal bízta meg, hogy nyilatkozatát adja át, hanem hogy részére ügyletet kössön (rendeljen), ezért képviselő és nem üzenetvivő. Egyébként a megkülönböztetést lényegesen megkönnyíti az az általános szabály, hogy az ügyletkötésnél más megbízásából eljáró személyt kétség esetében mindig képviselőnek kell tekintenünk,⁷² mert a képviselőt a helyettesítés *főalakja* és a forgalom benne látja annak rendszerinti, *közöség* esetét.

A másik legfontosabb különbség a képviselő útján, valamint az üzenetközléssel kötött jogügyletek között a megbízott *utasítás-ellenes* eljárásának következményeiben jelentkezik. A képviselőnél erre nézve az az alapvető szabály, hogy a jogellenes eljárásnak minden következményét a vele szerződő féllel szemben a *képviselő* tartozik viselni, s a képviselőt a képviselőnek a feljogosítás körén kívül végzett cselekménye távolbhatás útján csak akkor jogosíthatja és kötelezheti, ha az utóbbi *jóváhagyás* útján utólag a feljogosítás határait megfelelően *kiterjeszti*. Az üzenetközlésnél épp fordított a helyzet. Bár véglegesen kialakult jogszabályaink erősz-ben alig vannak, mégis elméletben és gyakorlatban egyaránt félre-ismerhetetlen az az elvi irányzat, mely az üzenetvivő minden cselekményéért az üzenetküldőt kívánja felelőssé tenni, még ha a gyakorlatban ezt bizonyos megszorításokkal enyhíti is. A képviselő és az üzenetközlés éles fogalmi elhatárolása tehát elsőrendű fogalmi szükségesség.

⁷¹ „ohne sich mit dem Sinne zu beschäftigen.“ I. m. 303. 1.

⁷² *Fleck.*: I. m. 389.

Különleges esete az utasításellenes eljárásnak az ú. n. jogosulatlan szerepcsere, amikor pl. a képviselő magát üzenetvivőnek tünteti fel és az ügyletkötésnél a másik szerződő féllel szemben igazi mivolta helyett, ilyenként jár el. Vajjon ilyenkor minek kell tekinteni, annak-e, ami valóban, vagy annak, aminek feltűntette magát? És a közreműködésével létrejött ügylet ehhez képest képviselet útján kötöttnek minősül-e, vagy üzenetközléssel létesültnek? A kérdés a helyettes *milétének* és az *utasításellenes* eljárásnak összes problémáit együttesen idézi fel.

Nézzük először az első problémakört. Arra nézve, hogy az említett jogosulatlan szerepcsere esetében képviselet, vagy üzenetközlés forog-e fenn, három megoldás lehetséges. Alapul vehetjük: 1. az ügy ura és az eljáró személy közötti *belső* viszonyt, 2. az eljáró személynek a másik ügyletkötő féllel szemben tanúsított *külső* fellépését (magatartását) és 3. a *kettőt együtt*, bizonyos közvetítő megoldás alapján.⁷³

Az 1. és 2. a. felfogások mélyén az *akarát és kijelentési* elmélet örök ellentéte húzódik meg. Tekintettel mind két elmélet szélsőséges voltára, ez már előre jelzi hogy feltétlenül egyikhez sem csatlakozhatunk és a helyes megoldást a 3. a. értelmében megfelelő közvetítő álláspont kialakításában kell keresnünk.

Az uralkodó felfogás ugyan nem ezt teszi, hanem bizonyos egyoldalúsággal a 2. a. nézetet vallja,⁷⁴ bár az 1. a.-nak is vannak hívei.⁷⁵ Ez azonban nem szolgálhat okul arra, hogy a 2. a. felfogás gyengéit elhallgassuk. Ez az álláspont ugyanis *dogmatikailag* kellőképp *át nem gondolt*, gyakorlati következményeiben pedig *elfogadhatatlan eredményekre* vezet. Nevezetesen:

a) Magánjogunk a képviseletet egyáltalában nem tekinti *külszerű* ténynek,⁷⁶ s ehhez képest az ennek útján létrejött ügyleteknél sem hagyja figyelmen kívül a képviselt és a másik szerződő fél közötti viszony rendezésénél a képviselő és a képviselt *belső* viszonyát. Hiszen ha így lenne, *alképviselet*, valamint *jogkörtüллépés* egyáltalában nem volnának lehetségesek. A kijelentési elméletnek az a szélsőséges követése tehát, amely a 2. a. felfogás lényegét ké-

⁷³ Ezt keresi *Mitteis* az 1. a. és a megbízási elmélet kombinációja útján, sajnos fejtegetései azonban nem eléggé világosak ahhoz, hogy a kérdést lényegesen előbbre vigyék. V. ö.: *Fleck*: I. m. 353. l.

⁷⁴ Így *Cosack*: (Lehrbuch. 256. 8. k. a.) *Fleck*: (I. m. 361.) *Karlowa*: (Rechtsgeschäft und seine Wirkung. 52. 1. 2. j.) *Mommsen* (Über die Haftung der Kontrahenten bei der Abschliessung von Schuldverträgen. 113. 1. 1. j. (*Schliemann, Unger, Zimmermann*)) I. m.

⁷⁵ Pl. *Rümelin*: I. m. 151—152 l.

⁷⁶ *Grosschmid*: Fej. II. 138. §. 35. j. 1283. l.

pező elvi álláspontban jut kifejezésre, az üzenetközléssel kötött ügyleteknél sem lehet indokolt, mert a képviselet és az üzenetközlés a fentebb kifejtett éles fogalmi különbség dacára ugyanazon jogtörzsnek, a helyettesítésnek az elágazásai és ehhez képest a hasonszerűségnek nem egy vonását tűntetik fel. Ha az álképviselő fellépésénél, vagy a képviselő jogkörtúllépésénél a jogcselekmény hatálya tekintetében nem a harmadik személlyel szemben tanúsított külső magatartás a döntő, hanem a meghatalmazásnak a képviselő és a képviselt belső viszonyán alapuló valódi terjedelme; úgy miért volna ez a magát üzenetvivőnek színlelő képviselőnél éppen fordítva? Hiszen a látszatvédelemnek az a radikális alakja, hogy a látszat — még hozzá olyan személy terhére, aki felidézésében nem részes, — egyszerűen valónak vétessék, teljesen ismeretlen magánjogunkban és az a körülmény, hogy sem az álképviselő, sem a jogkörét túllépő képviselő cselekményeinek nincs az ügy urát érintő távolbahatása, világosan mutatja, hogy hazai jogunk ennek anyagi jogi feltételét nem a külső fellépésben mutatkozó látszatban, hanem a feljogosítás *valóságában* látja, ami más szavakkal azt jelenti, hogy a képviseleti cselekmény azt, akinek nevében a képviselő végrehajtotta, tartalmilag csak annyiban kötelezi, amennyiben ezt ő maga akarta. Ezzel a dogmatikus állásponttal összhangban nem tulajdoníthatunk tehát a képviselet körén kívül sem ily hatást olyan cselekménynek, amelynél a meghatalmazásnak csak a puszta látszata forog fenn, az ügy urának feljogosítása és ebben a reá nézve idegen cselekmény alapján kötelezetté válása iránt kifejezett akarat ellenben hiányzik. Igaz, hogy a képviselői minőségét fel nem táró képviselővel szemben viszont magánjogunk a külső fellépést tekintti kizárólagos zsinórmértékül, ámde erre a mondottak lerontására nem lehet hivatkozni,⁷⁷ mert ez a képviselővel szerződött félnek nem a képviselthez, hanem a vele szerződött képviselőhöz való közvetlen viszonyát érinti. A képviselő cselekményeiből fakadó joghatásoknak a képviselőre háritásánál pedig magánjogunk következetesen a nyilvánosság elvét (Offenheitsprinzip) követi, a sem fel nem tárt, sem fel nem ismert képviselői minőség a képviselőre nézve nem jár jogkövetkezményekkel. Dogmatikailag ennek az áttörését sem tudnók az üzenetközlés színlelése esetére megindokolni, hiszen nyilvánvaló, hogy ha ezt nem képviselő tenné, akkor nem lenne a képviselőre semmi joghatással. Vajjon azért, mert ezt a minőségét eltitkoló képviselő teszi, hogyan és miért lehetne? A hasonszerűségek kutatása sem támogatja ezt a felfogást, így Fleck is, aki különben annak lelkes védelmezője, kénytelen beismerni, hogy normális tényállás mellett úgy a tulajdon, mint a bír-

⁷⁷ Így Fleck: Der Bote. Arch. B. R. 15. 337—414. a 360. lapon.

tokszerzésnél, ha az képviselő, vagy üzenetközlés útján történik, a jogosult személyében beálló joghatások nem a külső fellépés, hanem a képviselő, illetve az üzenetvivő és a megbízó közötti belső viszony anyagi tartalmához igazodnak.⁷⁸

b) Tekintettel arra, hogy a képviselő állása felelősségteljesebb, mint az üzenetvivőé, az, hogy a *küldönc* magát *képviselőnek* tüntesse fel, a gyakorlatban alig fog előfordulni. De ha előfordul is, nagyobb nehézséget nem igen okoz. Mert ilyenkor két eset lehetséges. *Vagy* — bár képviselőként saját nyilatkozata gyanánt — *hűen* adja át a reá bízott üzenetet, *vagy nem*. Előbbi esetben a jogkövetkezmények — az üzenetküldő személyét illetően, a távolbahaatás folytán — a szerepcseré dacára sem lehetnek mások, mintha a küldönc megmaradt volna eredeti szerepében, mindössze az ő felelőssége lesz súlyosabb azáltal, hogy képviselőkénti fellépése következtében az ő személyében válnak jelentőssé azok az alanyi mozzanatok, amelyek az üzenetközlésnél az üzenetküldő személye tekintetében jönnek figyelembe. Az utóbbi esetben pedig álképviselőnek fog a képviselő szerepét játszó üzenetvivő minősülni és jogtalan eljárását ennek szabályai szerint kell megítélni.

Annál inkább előfordulhat azonban a szerepcserének az a másik alakja, amelyet példaként fenntebb felhoztunk, hogy a képviselő *a maga felelősségét csökkentendő*, egyszerű üzenetvivőnek tünteti fel magát, és ez eset, ahol a 2. a. nézet a vele járó jogkövetkezmények folytán nem vezet megnyugtató eredményre. Eszerint ugyanis ilyenkor az üzenetvivő köntösét magára öltött képviselőt üzenetközlőnek is kell tekintenünk, vagyis ahelyett, ami, annak, ami nem, — ez pedig azzal a mindenképpen elfogadhatatlan következményekkel jár, hogy az ügyletkötésnél lényeges, de az ő személyéhez kapcsolódó alanyi mozzanatok elveszítik jelentőségüket, s valósággal lámpával kell keresnünk ha nem is éppen azt, akinek, de a módot, ahogy és a jogcímet, amelynek alapján valakinek az ezekért való és egyszerűen még sem mellőzhető felelősséget a nyakába varrassuk. Mindent ugyanis elvégre még azon a címen sem lehet a képviselőre hárítani, hogy — mint a következmények megmutatták, — megbízhatatlan képviselőt választott, vagy hogy annak veszélyét, hogy nem személyesen jár el, hanem helyettesíteti magát, általában neki kell viselnie. A 84. sz. T. H.-ban is kifejezésre jutott gyakorlat ennek határai tekintetében igen helyesen mutatja meg a kellő mértéket, s az üzenet elferdülésének az üzenetküldőre háruló következményeit lehetőleg enyhíteni igyekvő gyakorlat ugyanezen az elvi síkon mozog. Vajjon a képviselő tévedése, megtévesztése, a jó, vagy rosszhiszeműség szempontjából jelentős — bizonyos körülmé-

⁷⁸ I. m. 363—385. l.

nyekre vonatkozó — tudomássalbírása mássá válik azáltal, hogy pusztá üzenetvivővé „szerénykedett“? És a képviseltnak az a hibája, hogy képviselőjében megbízott, nagyobb, mint az utóbbival szerződő fél megtevésztő magatartásának súlya? Ha pedig nem, úgy miért kell ebből fakadó jogait elveszítenie? A 2. a. felfogás ugyanis okszerűen csak erre az eredményre vezethet, az üzenetközlő nem szerződő fél, nem is helyettese annak, — hogy téved, vagy nem téved, megtevésztik, vagy nem, tud és felismer-e bizonyos dolgokat, mindez a jogügylet érvényessége szempontjából teljesen közömbös. Az üzenetközlő személyében ezeket a mozzanatokat a másik szerződő fél irányában úgy, mint a képviseltnél lehetetlen jogi jelentőségre emelni, akár előnyére, akár hátrányára lennének azok. Az a körülmény, (erre hivatkozik *Fleck*), hogy a roszhiszeműségnek vannak egyéb olyan esetei is, amelyek ellen a jog védelmet nyújtani legalább ezidőszerint nem tud,⁷⁹ nem lehet ok arra, hogy mindebbe belenyugodjunk. Nyilvánvaló tehát, hogy itt más megoldást kell keresni, olyat, ami a forgalmi tisztességet tökéletesen biztosítja.

Ez nem lehet itt sem más, minthogy a kijelentési elmélet szélsőségeit lefaragva, az üzenetközvetítő-képviselőnek a másik ügyletkötő féllel szemben tanúsított *külső* fellépése mellett — *bizonyos határig* — az ügy ura és az eljáró személy közötti *belső* viszonyt a szerződőtárssal szemben is figyelembe kell vennünk, amivel kétségkívül a 3. a. közvetítő megoldások útjára lépünk. Hogy ezzel engedményt teszünk-e az akaratelméletnek, vagy sem, az lényegében igazán közömbös. Az akaratelv tudvalevőleg nem téves. dogmatikailag kellőképp megalapozott és csak olyan külső okok és következmények miatt kell szigorú követésétől eltekintenünk, amelyekben változtatni nem áll módunkban. Ez az esetleges szemrehányás tehát az uralkodó felfogás mondott értelembeni megjavításától nem tarthat vissza bennünket. Annyiban, amennyiben a forgalmi jóhiszeműség, továbbá az ügyleti akarat valóságának és hibátlanságának elve megköveteli, mindenesetre helyet kell adnunk a belső viszony figyelembevételének a másik szerződő féllel szemben is és annyit mindenesetre szabályként, s egyben a 2. a. felfogás korlátjával vallhatunk, hogy a képviselő és a képviselt belső viszonyának figyelmen kívül hagyása a képviselőnek pusztá üzenetvivőkénti fellépése esetében sem mentesítheti a másik felet a szerződés kötésnél felmerülő olyan, a képviselő személyével kapcsolatos alanyi körülmények jogkövetkezményeinek viselése alól, amelyekért a képviselő e minőségében való eljárás esetében felelősség terhelné. Itt ugyanis nem arról van szó, hogy harmadik jóhiszemű személy más rosszhi-

⁷⁹ Így pl. ha harmadik személy rosszhiszemű tanácsadással bír rá valakit a reá nézve hátrányos ügylet megkötésére. *Fleck* példája: I. m. 355—356. 1.

szeműségének következményeit viselné, hanem arról, hogy a kötött jogügylet alanyi tartalma és a vonatkozó tárgyi jogszabályok értelmében egyaránt indokolatlan, a forgalmi jóhiszeműség és tisztesség elveivel is ellenkező, egyoldalú előnyökhöz más, nem kevésbé jóhiszemű személy rovására senki sem juthat, még akkor sem, ha az ennek veszélyét felelőző, más által elkövetett rosszhiszemű cselekményben (a szerepcserében) nem is részes. Abban a pillanatban ugyanis, amelyben erre igényt támaszt, szükségképp rosszhiszeművé válik, miután rosszhiszeműségéből fakadó előnyöket — még ha a rosszhiszeműség másé is, — a jóhiszeműség sérelme nélkül tudatosan elfogadni nem lehet.

Részünkről azonban egy lépéssel még tovább is mennénk, s a magát rosszhiszeműen üzenetközlőnek kiadó képviselő eljárását az itt érintett elméletek teljes kikapcsolásával más alapon kísérelnők megítélni. Az ilyen magatartás tényállása ugyanis két mozzanattól tevődik össze, az egyik a képviselői minőség feltárásának tudatos elmulasztása, a másik az üzenetközlő gyanánti jogosulatlan fellépés. Akármelyikre helyezük is a fősúlyt, egy bizonyos, fennálló jogszabályaink szerint sem az egyik, sem a másik nem alkalmas arra, hogy a képviselő, illetve magát üzenetközlőnek színelő személy cselekményéből az ügy urára nézve fakasszon joghatásokat. Így nincs tehát más megoldás, mint *vagy a képviselői minőség elhallgatásának, vagy* — joghasonszerűség alapján — *az álképviselőnek a tényleg elért személyt érintő szabályait alkalmazni.* Az előbbieket szerint tudvalevőleg a képviselő saját személyében lesz félként jogosítva és kötelezve, míg az utóbbiak értelmében a másik fél tetszésétől függ, hogy tőle a szerződés teljesítését, vagy a jogosulatlan eljárással okozott kár megtérítését követeli-e. Tekintettel arra, hogy az összetett tényállásnak az üzenetközlés színelése a kiemelkedőbb mozzanata, részünkről az utóbbi megoldást tartanók helyesebbnek. De — ismételten hangsúlyozzuk, — az előbbi és erőszakos jogszerkesztés nélkül, semmiféle más alapon sem lehet az ilyen eljárásból az ügy urára nézve joghatásokat származtatni.

Ez az álláspont egy csapásra megoldaná mindazokat a kérdéseket, amelyek nem kielégítő megoldása miatt a 2. a. elmélethez fenntartás nélkül nem csatlakozhatunk. Amellett, hogy nem kényszerülünk többé önkényes jogszerkezetek felállítására, hanem megmaradhatunk szigorúan a tételes jog pozitív, — az álképviselőre vonatkozó — szabálytartalmainál szerencsésen elkerülhetjük így azt az 1. a felfogással még a legsikerültebb kombinációkban is együttjáró veszélyt is, hogy a megbízó megbízottját érdekhelyzetének alakulásához képest utólag önkényesen, hol képviselőnek, hol üzenetközlőnek tüntethesse fel, s ezáltal a közte és a vele szerződött fél kö-

zött kialakult jogviszony szilárdságát veszélyeztethesse.⁸⁰ És a tételjes jogi alaphoz való szigorú ragaszkodás a *milet* kérdésének megoldásán kívül kezünkbe adja az *utasításellenesség* problémájának megfejtését is: mihelyt az üzenetvivő utasításától eltér, tehát pl. a küldött üzenetet megváltoztatja, kicseréli, stb. *álüznetvivővé* válik és ennek összes figyelembejehető jogkövetkezményeit az álképviselő szabályainak joghasonyszerű alkalmazásával kell megítélni. Részünkről azért mindkettőt az *alközreműködés* általánosabb fogalmában foglalnók össze, mely álközreműködés úgy a képviselő, mint az üzenetközli részéről előfordulhat, de bármelyik részéről is forduljon elő, lényegében azonos szabályok alá esik.

Végül meg kell jegyeznünk, hogy amily mélyreható különbség van egyrészt a képviselő, másrészt az üzenetközlés között, épp oly kevésbé vonhatók egységes elbírálás alá annak különböző módjai. A követ (küldönc) más, mint a levél, s mikor *Duavenus* egyiket beszélő levélnek, másikat néma követnek mondja, csupán szellemes szójátékot üz. A különbség főleg a kötöttség szempontjából jelentős, a levél írója ahhoz, amit leírt és kiadott, kötve van, a követet ellenben küldője visszahívhatja⁸¹ és a követküldés egymagában a másik fél javára sem a követtel szemben az üzenetátadás, sem a küldővel szemben a teljesítés követelhetésére jogot nem fakaszt.⁸² Addig ugyanis, amíg az üzenetet annak vivője át nem adta, nincs ügyletalapító akaratkijelentés, következésképp nem lehetnek jogügyleti hatások sem.

4. §. A képviselővel szerződő fél jogi helyzete.

A képviselt és a képviselő jogviszonya az ügyvitel vonatkozó szabályai szerint igazodik, s így a képviselő körén inkább kívül, mintsem belül áll. Ellenben szorosan a képviselő tartalmához tartozik a *képviselővel szerződő fél* jogviszonya és pedig mindkét vonatkozásban, nevezetesen *úgy a képviselővel, mint a képviselttel* szemben.

Erészben *három* főszabályt állíthatunk fel:

1. Miután a képviselő útján kötött jogügyletből jogosítva és kötelezve közvetlenül a képviselt lesz, önmagától értetődik, hogy a jogszerzés, illetve kötelezettségfakadás összes *anyagi jogi érvényesség*i kellékeinek az ő személyében kell fennforogniok. Így elsősor-

⁸⁰ Találóa mondja erre *Fleck*, hogy amit a szerződőtárs az 1. a. felfogással esetleg nyer a révén, elveszíti a vámon, I. m. 352. l.

⁸¹ Ezt a különbséget már *Hugo Grotius* is észlelte. De jure belli ac pacis. p. II. c. 11. §. 1.

⁸² *Curtius*: I. m. 72. l.

ban a jog (szerző) és cselekvőképességnek, valamint a rendelkezési jogosultságnak. Hasonlóképp az ő helyzete az irányadó az ügylet különös jellege tekintetében, az ő foglalkozása (kereskedő volta) és üzletköre döntő tekintetben, vajjon kereskedelmi, vagy magánjogi, kereskedő üzletkörében, vagy azon kívül kötött ügylet forog-e fenn. Cselekvőképtelen azért természetesen a képviselő sem lehet, mert értelmes akaratelhatározására szükség van, cselekvőképességének egyéb korlátai (pl. kiskorúság) ellenben nem jönnek figyelembe (P. H. T. 74. sz. E. H.⁸³), mert a cselekvőképességre vonatkozó szabályok általában olyan cselekvéseket tartanak szem előtt, amelyek a cselekvő saját viszonyaiban céloznak változást.⁸⁴

2. Az ügyletet ellenben a képviselő köti meg és a benne kifejezésre jutott szerződési akarat az ő akarata, az ügyletkötésnél lényeges *alanyi* mozzanatokat, különösen az *ügyleti akarat hiányait* és a mindenkitől megkívántató köteles gondosság kifejtése körüli (*Grosschmid* jellegzetes kifejezése szerint ovatossági) hibákat tehát a képviselő személyének alapulvételével kell megítélni. *Grosschmid* ezt az érdekreabizás folyamányának tartja,⁸⁵ *Müller Erzbach* és *Oertmann*⁸⁶ pedig abból vezetik le, hogy a képviselt dolga megbízható képviselőről gondoskodni. Részünkről inkább a képviseleti elmélet következményének tekintjük, s abból, hogy magánjogunk világosan és teljes határozottsággal ezt a szabályt vallja, úgy véljük, joggal hitközhatunk arra, hogy szintén a képviseleti elméletet követi. Az eszközelméletnek épp az a legnagyobb gyakorlati hátránya, hogy a képviselő személyével kapcsolatos alanyi mozzanatok értékelését csak mesterkéltsé és nehézkes okoskodások révén teszi lehetővé, viszont az együttműködési elmélet túl sok bizonytalanságot visz a kérdésbe.

3. A *rosszhiszeműség* pedig akár a képviselő, akár a képviselt részéről forog fenn, egyformán figyelembe jön, — a képviselővel szemben azért, mert ő az ügyletkötésnél *tényleg* eljáró személy, a képviselttel szemben pedig az okból, mert a *képviselet intézményével és annak szerkezetével* rosszhiszeműen, a forgalmi jóhiszeműség és tisztesség rovására épp *oly* kevéssé lehet visszaélni, mint a jog formáival általában. A jóhiszemű és tisztességes magatartás szabálya, különben sem szorítkozik szigorúan az ügyletkötő felekre, hanem harmadik személyre is kiterjed, még inkább ki kell tehát terjednie a képviseltre, aki ugyan alakilag nem

⁸³ Ugyanígy: a. C. C. 1990 §-a.

⁸⁴ *Grosschmid* magyarázata: Fej. II. 119. §. b. 4. a, 817. 1.

⁸⁵ Fej. I. 69. §. 12. j. 704. 1.

⁸⁶ *Recht*, 1923. Sp. 75.

ügyletkötő fél, de nem is harmadik személy, hanem a képviselet sajátos jogszerkezete révén a kettő között álló *érdekelt*. E szabály alkalmazásával kell a bizonyos tényekről, a jó, vagy rosszhiszeműség szempontjából jelentős körülményekről, (pl. az árú rejtett hibáiról) való *tudomássalbírás* (scientia) kérdését is megítélni. Ennek ugyanis csak akkor van jelentősége, ha a fél a tudomássalbírásnak megfelelő magatartást (pl. eladói jogállásban a hibák felfedezését) elmulasztja, vagy vele összeegyeztethetetlen magatartást tanúsít, (pl. vevői jogállásban az ügyletkötéskor is ismert hibákat később kiderültek tünteti fel, s ezáltal saját korábbi tényével is szembe fordulva, az anyagi jog szabályai szerint őt meg nem illető megtámadási jogosultságot konstruál), ezek azonban mind a *rosszhiszeműségbe torkollnak bele*, s épp ez az oka annak, hogy a jog itt a 2. a. szabálytól eltérően nemcsak a képviselő, hanem a képviselt tudomássalbírását is figyelembe veszi. A 3. a. szabályból ez okszerűen csak a képviselővel szemben következnek, de a forgalmi jóhiszeműség törvényének a képviselet szerkezetével szemben mutatkozó magasabbrendűsége viszont a képviselttel szemben is kellőképp indokolja. Teljesen megengedhetetlen lenne ugyanis, hogy a képviselt, a képviselet intézményével visszaélve, azt a tényt, hogy valamiről (pl. az árú lényeges hibáiról) egyedül csak ő tud, képviselője ellenben nem, az ismert tényekből fakadó, a forgalmi jóhiszeműség által megszbott kötelezettségeinek (közlés!) rosszhiszemű kijáráására használhassa fel. Nézetünk szerint a képviselet jogszerkezetének a jogszabályok értékrendjébe (hierarchiájába) való ez a beállítás megfelelőbb, mint akár annak keresgetése, hogy a jogügylet tartalmára a képviselő és a képviselt közül annak volt-e nagyobb befolyása, aki a kérdéses körülményről tudomással bírt (ezt kutatja az együttműködési elmélet), akár a képviselt tudomássalbírásának figyelembevételét magához a szerződés megkötésére befolyást gyakorló *utasításadáshoz* fűződő *kivételként* fogni fel.⁸⁷ Az előbbi ugyanis sokszor sikertelen maradhat és a gyakorlatban előforduló eseteknél teljesen megnyugtató eredményekre ritkán fog vezetni, az utóbbi pedig mint szűrő, nem elég sűrű ahhoz, hogy a rosszhiszeműség és visszaélés trvaszabb eseteit is távoltarthassa.

5. §. A képviselő és a képviselt cselekményeinek összeütközése.

A képviselet, a képviselt jog és cselekvőképességét, valamint rendelkezési jogosultságát nem érinti és nem zárja ki, hogy abban a körben, amelyben a helyette való eljárásra képviselőjét feljogosította, ennek dacára *maga* cselekedjék. Előfordulhat tehát, hogy

⁸⁷ Így Szladits: M. M. I. 325.

egy és ugyanabban a vonatkozásban mindketten cselekednek és pedig vagy azonos, vagy többé kevésbé *eltérő* értelemben. Ha a két jogi cselekmény, — mint rendszerint, — nem egyidejűleg történik, az előbbi eset is felvet bizonyos kérdéseket (így főleg azt, hogy melyik cselekmény időpontjától kell a joghatásokat számitani), az igazi probléma azonban akkor merül fel, amikor a két cselekmény tartalma különböző. Megjegyzendő, hogy hasonló esetek merülhetnek fel több képviselő között is és mindkét esetben valamennyi fél a legteljesebb jóhiszeműséggel (*optima fide*) is eljárhat,⁸⁸ úgy hogy a kérdés nem oldható meg kizárólag a rosszhiszeműségre vonatkozó jogszabályok alapján.

Az uralkodó felfogás szerint,⁸⁹ ha a cselekmények *nem egyidejűek*, úgy az *első* az érvényes, ha pedig *egyidejűek* — pl. a képviselő és a képviselt nyilatkozatai egyszerre érkeznek a másik félhez, — amennyiben tartalmilag azonosak, jogilag csak egy akaratnyilatkozat forog fenn, ha pedig tartalmuk *különböző*, úgy *egyáltalában* nincs akaratkijelentés, mert a kettő egymást kölcsönösen megsemmisíti. Annak, hogy a korábban végbemenő jogi cselekmény kitől származik, a képviselőtől-e, vagy a képviselttől, jogi jelentősége nincs és *Rehbeinnek* az a felfogása, mely a képviselt cselekményével szemben a képviselő cselekményének feltétlen elsőbbségét vitatja, kellő visszhangra nem talált.

Tekintettel a képviseleti cselekmény távolbahatására, a helyes kiindulópont mindenestre az, hogy a kérdést épp úgy kell elbírálni, mintha a képviseltnek, tehát egy és ugyanannak a személynek forogna fenn több cselekménye. Vagyis sem a képviselő, sem a képviselt cselekményének nem lehet a másikkal szemben feltétlen elsőbbséget tulajdonítani, mert ez a képviselet lényegével, jogi szerkezetével és joghatásaival ellenkezik. Ezt *Riezler* kétségtől helyesen fejt ki⁹⁰ és kivülről mások is elismerik.⁹¹ Az is világos, hogy aki egyszer bizonyos vonatkozásban meghatározott jogi cselekményt hatályosan foganatosított, az ugyanebben a vonatkozásban még egyszer érvényesen nem cselekedhetik, mindazonáltal az első cselekmény kizárólagos érvényét vitató uralkodó felfogás feltétlenül csak a *rendelkező* cselekményekre találó, az egyszer valakire átruházott tulajdont természeti és jogi lehetetlenség még egyszer akár reá, akár másra átruházni. De még itt sem olyan egyszerű a helyzet,

⁸⁸ *Riezler*: Konkurrerendes und kollidierendes Handeln des Vertreters und Vertretenen, Arch. Ziv. Prax. N.F. 48 (98). 1906. 372—419. a 385. lapon.

⁸⁹ Így a B.G.B. Prot. 4. k. 846 és köv. 1. 858. 1. *Planck*: 115. §. 1.

⁹⁰ I. m. 388. 1.

⁹¹ Így *Crome*: System: I. 370. 1. *Gareis*: Komm. I. 370. 1. *Hoelder*: Komm. 115. §. 1. c.

mint aminőnek az uralkodó felfogás képzele. Az egyszer bizonyos értelemben hatályosan rendelkezett fél újabb rendelkezésre ugyan valóban nem jogosult, de ily értelmű második cselekménye a nem jogosulttól való jogszerzés szabályai szerint harmadik jóhiszemű személy alakilag származékos, lényegében azonban eredeti tulajdonszerzésére még mindig okot és alapot adhat, a második cselekménynek is lehetnek tehát jogkövetkezményei és előfordulhat, hogy az uralkodó felfogás egyébként kétségkívül szépen hangzó elvei dacára a gyakorlatban a második rendelkezés fog győzni az első felett. A különböző idejű, tartalmilag nem azonos kötelező cselekmények tekintetében pedig az uralkodó felfogás egyáltalában nem megnyugtató. Az egyik ilyen cselekmény ugyanis sem természeti, sem jogi okoknál fogva nem zárja ki a másikat, mindkettő érvényesen megállhat egymás mellett, s ha az egyiknek a teljesítése (pl. azért, mert a fél egy és ugyanazt a helyettesíthetetlen dolgot különböző személyeknek kötelezte el), a másikat kizárja, ez, mint a kötelezettnek felróható okból (a többes cselekvésből) lehetetlenné vált tartozás, kártérítési kötelezettségre fordulva át, ilyenként még mindig fennállhat. Amennyiben pedig egy és ugyanahhoz a személyhez érkeztek különböző időben ellentétes tartalmú jognyilatkozatok, a többes cselekvőre hárulásból az következik, hogy a másik félre kedvezőbb, vagyis órá nézve terhesebb nyilatkozat legyen az irányadó.⁹² Az uralkodó felfogás a többesen cselekvőt azáltal, hogy a második cselekvést egyszerűen érvénytelennek jelenti ki, mind ezeknek a jogkövetkezményeknek a viselése alól teljesen indokolatlanul mentesíti, illetve a kártérítési kötelezettségre vonatkozóan elfogadható ok nélkül korlátozza azokat a nemleges szerződési érdek (negatív interesse) megtérítésére. Még az egyidejűleg érkező, tartalmilag különböző akaratkijelentések kölcsönös semmisségének tana is csak bizonyos megszorításokkal fogadható el, így ha a nyilatkozatok egymásnak logikailag ellentmondanak. (Pl. „Megveszem — nem veszem meg.“ „Eladok — nem adok el.“). Míg ellenben ha csak tartalmi különbség van közöttük (pl. „megveszem 100 Ft-ért, — tartom 120 Ft-ért“), a többes cselekvés veszélyének a többesen cselekvőre hátrítása indokoltabbnak látszik, mint az az uralkodó ál-

⁹² Lényegében ugyanígy *Riezler*: I. m. akinek a részletekre vonatkozó fejtegetéseit azonban nem mindenben oszthatjuk. Így pl. azt a felfogást, hogy ha az egy és ugyanazon nem helyettesíthető dolog kiadására végrehajtható ítéletet nyert két vagy több hitelező egyidőben ugyanannál a kiküldöttnél jelentkezik, ennek szabad választása lenne, hogy melyiknek ad elsőbbséget (403. l.) nem tehetjük magunkévá. Részünkről úgy hisszük, hogy ilyenkor az együttérkezésnek megfelelően mindkettő, illetve valamennyi javára kell eljárni, s a dologra nézve a végrehajtással kényszerű tulajdonközösség fog keletkezni.

laspont, mely mindkettőt semmisnek tekinti és ehhez képest azt tartja, hogy ily esetben ügylet egyáltalában nem jött létre a felek között. Nagyon is elképzelhető nevezetesen, hogy a másik fél az eltérő nyilatkozatok dacára indokoltan bízik az ügyletnek — legalább is a reá nézve kisebb értékű ellenszolgáltatás (ha nem is 120, de 100 Ft vételár) melletti létrejöttében (pl. ha az összegbeli eltérést elírásnak tartja), s nem tekinthetjük igazságos megoldásnak, hogy másnak a hibája miatt ilyenkor hoppon maradjon.

Részünkről ezért a korábbi cselekvés kizárólagos hatályát *valló*⁹³ felfogáshoz csak a *rendelkező*, valamint a *különböző idejű*, de *tartalmilag azonos kötelező* cselekmények tekintetében csatlakozunk, a *tartalmilag eltérő, különböző idejű kötelező* jogcselekvényeket ellenben *elvíleg* mind kötelezőnek tartjuk, s ahol ez gyakorlatilag ki nem vihető, a többsen cselekvőre nézve terhesebb, (a másik félre pedig egyben kedvezőbb) jogcselekményt tekintjük irányadónak. Az egyidejű jogcselekvények tekintetében az uralkodó felfogásnak azt az álláspontját, hogy tartalmi azonosságuk esetében jogilag csak egy cselekmény forog fenn, úgy a *rendelkező*, mint a *kötelező* cselekmények tekintetében fenntartás nélkül magunkévá tesszük, ahhoz a további nézetéhez azonban, hogy ha tartalmuk különböző, jogcselekvény egyáltalában nem forogna fenn, a *kötelező* cselekményeknél⁹⁴ csak egymást kölcsönösen kizáró *logikai ellentétük* esetére csatlakozunk. Ilyennek nem tekinthető, pusztán a jogügylet tartalmára vonatkozó különbségek esetében ellenben az ilyen többes kötelező cselekményekre is a fentti szabályt tartjuk alkalmazandónak, vagyis elvíleg mindkét jogcselekményt kötelezőnek valljuk, amennyiben pedig ez a gyakorlatban nem vihető keresztül, azt, amelyik a többsen cselekvőre terhesebb, a másik félre nézve pedig ehhez képest szükségszerűleg kedvezőbb.

Az irodalom ezeket a kérdéseket főleg az ingatlan kétszeri eladásával kapcsolatban tárgyalja, amely hazánkban is elsősorban *Grosschmid* részéről bőséges taglalást nyert. Fejtegetéseinek előterében azonban inkább a két szerző egymáshoz való viszonya áll, jöllehet a kérdés a vevőknek az eladóhoz való viszonya szempontjából is figyelmet érdemel. Ismételjük, itt úgy a többes cselekvőnek, mint mind a két vevőnek teljes jóhiszeműségét tartjuk szem előtt, mert a kérdés jellegzetes magánjogi vonatkozásai legtisztában ilyenkor tükröződnek. A fentti álláspontból következik, hogy

⁹³ Hogy ez nem műértelemben vett elsőbbség (prioritas), arra *Riezler* (I. m. 309. l.) helyesen mutat rá, ilyenről ugyanis szabatosan csak egyébként egyenlő jogok között lehet szólni.

⁹⁴ Azért csak ezekre, mert a *rendelkező* cselekményeknél egyidejű, különböző tartalmú cselekmény mindig logikai ellentétet jelent.

az eladó elvileg mindkét vevőnek egyformán köteles teljesíteni, az hogy a csak egyik által elnyerhető ingatlan végül melyik vevő tulajdona lesz, nem ezen a sikon, hanem a két szerző egymásközi jogviszonyában dől el, az eladó azonban *mindkét vevővel* szemben mindenképpen *kötelezettségben* marad, csak hogy annak, aki a tulajdont nem nyerhette el, nem a jogügylet eredeti, hanem kártérítésre átforduló, módosult tartalma szerint felel. Hogy a többes eladás egyidejűleg történt-e, vagy sem, ebben a vonatkozásban épp oly közömbös, mint az, hogy a teljesítés tekintetében az eladó melyik vevővel szemben mennyire haladt, vagyis a birtokbabocsátásnak és a telekkönyvi bekebelezésnek a vevők egymásközi viszonyában és a tulajdonszerzés (a jogcímvédelem) kérdésében oly lényeges körülményei itt nem játszanak szerepet. Természetes, hogy a viszonyos teljesítést (a vételár megfizetését) az eladó csak attól a vevőtől követelheti, akivel szemben a jogügylet tartalma szerint maga is hatályosan teljesített, tehát aki az eladott ingatlan tulajdonosává vált. Vagyis nem egyiktől se (*Cosack*), de nem is mindkettőtől (*Hellmann, Martinius, Schollmeyer*), még kevésbé csak attól, aki korábban vált az eladott ingatlannak akár birtokosává, akár telekkönyvi tulajdonosává (*Endemann*). A részünkről elfoglalt álláspont alapján tehát ez a sokat vitatott kérdés is teljesen ok és életszerűen oldódik meg, ami úgy hisszük nem kis mértékben hozzájárul az uralkodó felfogástól benne mutatkozó részleges eltérés indokoltságához.

Más a helyzet természetesen a többes cselekvésből jogot származtató fél, vagy felek valamelyikének *rosszhiszeműsége* esetében. Rosszhiszeműnek ebben a vonatkozásban elsősorban azt kell tekintenünk, aki tudja, vagy csak súlyos gondatlanságból nem tudja, hogy a többesen cselekvő csak egy kötelezettséget akar és hogy a különböző tartalmú jogcselekvényei közül melyik juttatja valódi akaratát kifejezésre. De rosszhiszemű az is, aki tudja, vagy csak a neki a fentiek szerint felróható okból nem tudja, hogy a cselekvőnek korábbi azonos tartalmú hatályos cselekvése folytán újabb cselekvésre nincs többé jogosultsága. (Kétszeri eladás). Lehet, hogy e rosszhiszeműség mellett a többesen cselekvő viszont jóhiszemű, pl. a képviselt nem tudja, hogy képviselője ingatlanát már eladta A-nak, B. azonban, akinek viszont ő adja el, erről tudomással bír. De akár ez a helyzet, akár nem, semmiképp sem lenne indokolt, hogy a kötelezettségeket egy rosszhiszemű fél érdekében többszörözzük. Ilyenkor tehát egyedül a valódi, illetve jogosult akaratkijelentést kell érvényesnek tekintenünk, mert a másik cselekvésből való kötelemfakadásnak a jogosult rosszhiszeműsége útjában áll.

Quelques problèmes de la représentation en matière des obligations.

Par LADISLAS KELEMEN, docteur en droit, professeur
à l'Université de Szeged.

L'essai analyse (Chapitre 1.) la notion de la représentation en matière des obligations et explique en détail de droit de représentation, le principe de la publicité et l'action dans le nom d'autrui (in alio nomine). L'auteur accentue la différence qui existe entre la représentation et l'action des organes d'une personne morale, qu'il compte pour l'action propre de la personne morale, en conformité de la théorie prédominante (Organthéorie). En connexion l'auteur montre les organisations socialistes et les dispositions du droit soviétique, qui les règlent.

Dans le chapitre 2. l'auteur analyse la capacité du représentant d'acquiescer des droits et d'engager des obligations pour le représenté. Après avoir cité les plus importantes théories concernant cette capacité, notamment la théorie du moyen, de la représentation et de la coopération, l'auteur trouve la cause dogmatique de cette capacité dans l'autorisation donnée au représentant et accepte ainsi la théorie de la représentation, qu'il appelle la théorie de l'autorisation.

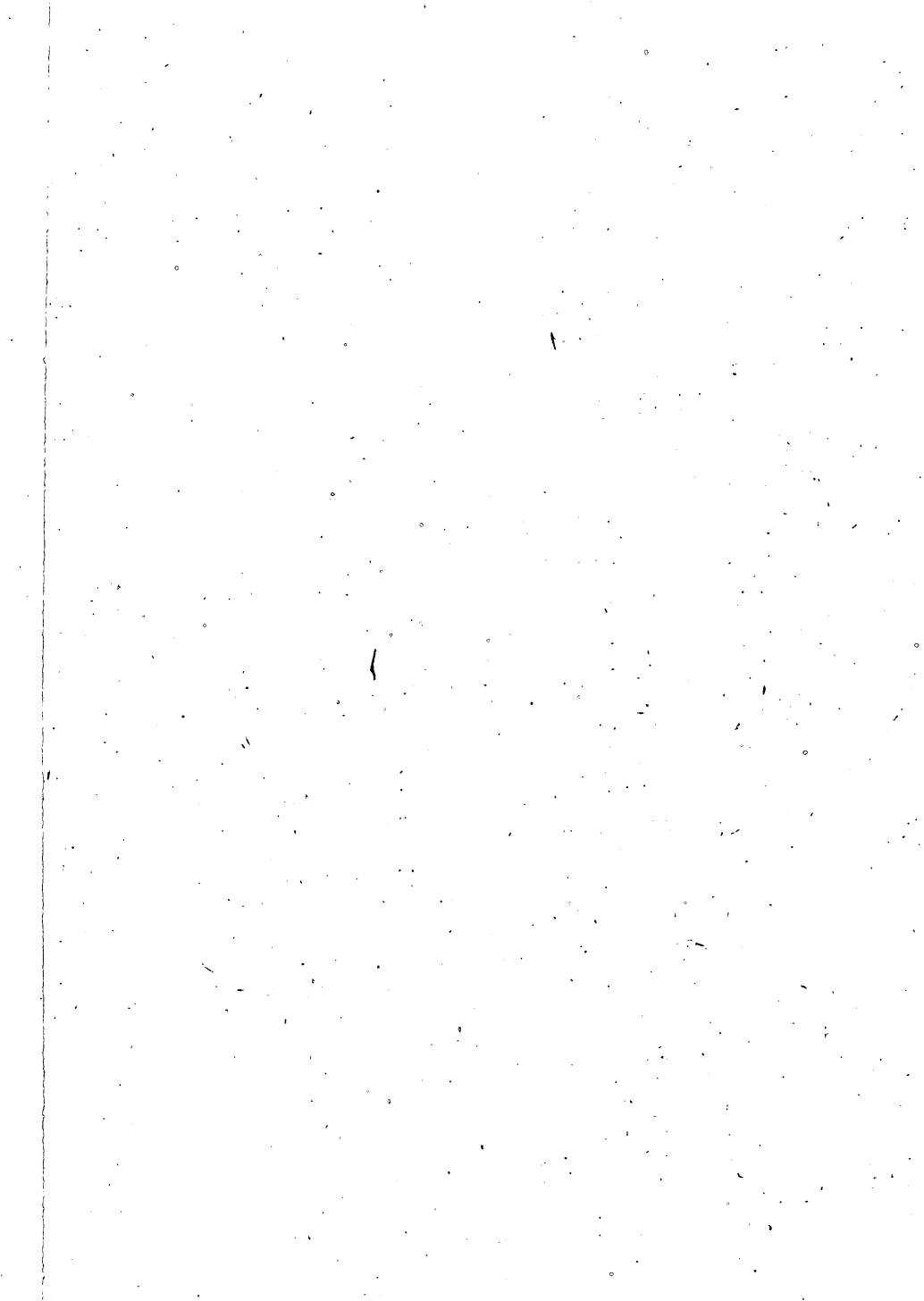
Le chapitre suivant s'occupe de la différence existante entre la représentation et le message. Selon l'auteur le message n'est qu'un fait simple et n'est pas spécialement une institution juridique, ayant un contenu juridique déterminé. Après avoir expliqué et critiqué les différentes thèses de Schliemann, Ihering, Bähr et Curtius, — l'auteur analyse la différence, qui existe entre la représentation et le message, en ce qui concerne leurs effets juridiques. L'auteur soutient la thèse, que le contrat conclus par un représentant se considère formé entre parties présentes, mais celui conclus par un messager est à considérer formé en distance. Les conséquences de l'action du représentant actionnant contre les instructions recues sont à attribuer au représenté, mais le messager sera lui même responsable pour une telle action. L'auteur explique en détail le change illicite du rôle du représentant et du messager, et constate, que les problèmes résultantes d'une telle situation sont irrésolubles

exclusivement au fond de la relation juridique interne (existante entre le maître d'affaire et son représentant) ou externe (existante entre le représentant ou messenger et le tierce). Pour une solution juste selon l'auteur nous avons à regarder près de la relation externe la relation interne aussi, au moins en ce qui concerne la bonne foi et les vices du consentement. Par cela l'auteur se joint à ceux, qui préfèrent une solution éclectique.

En ce qui concerne la position juridique d'une partie, qui forme le contrat avec un représentant, l'essai pose trois règles principales (Chap. 4.) notamment: 1°/ C'est le représenté, qui doit avoir la capacité juridique et le droit matériel de disposer par contrat, 2°/ c'est le consentement du représentant, qui doit être valide et sans vices, 3°/ la mauvaise foi est à examiner chez le représentant et le représenté, qui tous les deux doivent avoir la capacité d'action, mais la restriction de la capacité au représentant est sans effets juridiques.

Enfin l'essai interprète la collision des actes du représentant et du représenté. L'auteur n'accepte pas le principe dominant de la priorité en ce qui concerne les déclarations obligatoires et croit, que toutes les déclarations sont valables, si l'on peut mettre en accord. Dans le cas où les déclarations sont inconciliables, sera valable la déclaration plus onéreuse pour la personne agissante multiple (c'est à dire ainsi par lui même comme par son représentant), parce qu'on ne peut pas rejeter le risque d'une telle action multiple. exceptant l'action de mauvaise foi d'un tierce — sur une autre, que la personne, qui avait multipliement actionné.

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

SECTIO JURIDICO-POLITICA
REDIGUNT M. MÓRA ET J. SZABÓ
SERIES NOVA
TOM. I. FASC. 1.—3.

ORGANISATION DU POUVOIR PUBLIC INTERNA- TIONAL D'APRÈS LA CHARTA DES NATIONS UNIES

PAR LADISLAS BUZA PROFESSEUR D'UNIVERSITÉ

LA FORMATION DES ÉTUDIANTS EN DROIT ET LES PROFESSIONS DE DROIT DANS L'UNION SOVIÉTIQUE

PAR JEAN MARTONYI PROFESSEUR D'UNIVERSITÉ

QUELQUES PROBLÈMES DE LA REPRÉSENTATION EN MATIÈRE DES OBLIGATIONS

PAR LADISLAS KELEMEN PROFESSEUR D'UNIVERSITÉ

RÉSUMÉS EN LANGUE FRANÇAISE PP 25-26, 49-50, 81-82